PROEVE OVER DEN GEEST EN HET BELANG VAN HET BOEK DANIËL: EENE...

Herman Johan Royaards

KONINKLIJKE
1455

VERHANDELING

VOOR HET JAAR

MDCCCXXI.

NIEUWE VERHANDELINGEN

VAN HET

GENOOTSCHAP

TOT VERDEDIGING VAN DEN

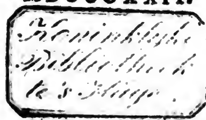
CHRISTELIJKEN GODSDIENST,

TEGEN DESZELFS HEDENDAAGSCHE BESTRIJDERS.

VOOR HET JAAR 1821.

in 's GRAVENHAGE *bij*
DE ERVE J. THIERRY EN C. MENSING EN ZOON.
MDCCCXXII.

NIEUWE VERHANDELINGEN

VAN HET

GENOOTSCHAP

TOT VERDEDIGING VAN DEN

CHRISTELIJKEN GODSDIENST,

TEGEN DESZELFS HEDENDAAGSCHE BESTRIJDERS.

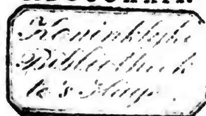
VOOR HET JAAR 1821.

in 's GRAVENHAGE *bij*

DE ERVE J. THIERRY EN C. MENSING EN ZOON.

MDCCCXXII.

Uitgegeven na voorgaande Visitatie en Approbatie der Theologische Faculteit van 's Lands Hooge School te Leyden.

LEYDEN,
den 15 *April* 1822.

J. VAN VOORST,
Fac. Theol. h. t. Decanus.

PROGRAMMA

Voor het Jaar 1821.

Het Genootschap *tot verdediging van den Christelijken Godsdienst tegen deszelfs hedendaagsche Bestrijders*, opgerigt te *'s Gravenhage*, heeft deszelfs Algemeene Vergadering gehouden op Donderdag den 6den September 1821, in welke de Aanspraak is gedaan door den Heer IZAÄK SLUITER, ter *aanwijzing en aanbeveling van de regte belangstelling in de gelukkige handhaving van de eer des Christendoms.*

Hierop gaf de Secretaris te kennen,

Dat op de beide Vragen, in 1819 uitgeschreven, — de eene: *In hoe ver kan*

 men

men zich, in de beoordeeling van de echtheid en geloofwaardigheid der Historische Boeken des Nieuwen Verbonds, op inwendige kenmerken beroepen? — de andere, waarbij gevraagd werd eene *Geschiedkundige opgave van den wisselenden gang der, sedert ruim eene halve eeuw, in het werk gestelde pogingen, om nieuwe Theoriën over de Christelijke Leer, en de grondslagen, waarop dezelve rust, in omloop te brengen, met aanwijzing van de resultaten, welke daaruit ten voordeele van het ware Christendom zijn af te leiden?* — geene Antwoorden zijn ingekomen;

Dat echter Bestuurderen in de gelegenheid zijn, om wederom eene *Bijdrage* tot de Werken des Genootschaps te leveren, bestaande in eene *Verhandeling over den geest en het belang van het Boek* DANIEL, onder de Zinspreuk: *Onderzoekt de Schriften:* aan welke, wegens het belangrijke van den inhoud, en de wijze der bewerking van dat onderwerp, een *Gouden* Eereprijs is toegewezen, waarvan de Schrijver is gebleken te zijn H. J. ROYAARDS, Theol. Doctor en Predikant te *Meerkerk*.

Vol-

Volgens het Programma des voorgaanden Jaars verwacht het Genootschap nog

Vóór den 1 October 1821.

Eene beknopte, en met Uitlegkundige gronden gestaafde opgave van de Christelijke Geloofs- en Zedeleer, volgens het EVANGELIE VAN JOANNES.

Vóór den 1 November 1821.

Beantwoording der Vraag: *Kan en mag de redelijke overtuiging van de Waarheid en Goddelijkheid van het Christendom, en van den zin en zamenhang der onderscheidene uitspraken van Jesus en de Apostelen, afhangen van een inwendig Godsdienstig en zedelijk gevoel? zoo ja, hoedanig vermogen kan men dan aan zoodanig gevoel toestaan op die overtuiging?*

vóór den 1 December 1821.

Eene Uitlegkundige Verhandeling over de Bijbelsche Leer omtrent den Oorsprong van het zedelijk kwaad, met bijgevoeg-

de beoordeeling van de voornaamste, daarvan afwijkende, denkbeelden en Schriftverklaringen.

en vóór den 1 Januarij 1822.

Beantwoording van de Vraag: *Wat kan men uit de Redevoeringen en Brieven der Apostelen opmaken, aangaande hunne gevoelens omtrent het nabij, of ver af zijn van de laatste wederkomst hunnes Heeren? en welk eene aanleiding tot dezelve is in de redenen van* JESUS *zelven te vinden?*

Voorts noodigt het Genootschap op nieuw alle kundige Voorstanders van waarheid en Godsvrucht tot het beantwoorden, behalve der voor eenen onbepaalden tijd, nog openstaande, en in vorige Programmata uitgedrukte Vragen, om

vóór den 1 Januarij 1823

in te leveren,

I. *Eene Oordeelkundige Verhandeling, ter bepaling van den zin, in welken* Paulus

lus, *in het vijfde Hoofdſtuk van den Brief aan de Romeinen beweert:* CHRISTUS IS VOOR ONS GESTORVEN: *met behoorlijke opheldering der geheele hiertoe betrekkelijke redenering des Apostels, in de elf eerſte verzen van dat Hoofdſtuk, en duidelijke aanwijzing, op Uitlegkundige gronden, wat dezelve, ter ontwikkeling en bevestiging der Christelijke Leer aangaande de verdiensten van den dood van* JESUS CHRISTUS *aan de hand geeft.*

⁎ Men verſtaat door eene *Oordeelkundige Verhandeling* eene zoodanige, waarbij de voornaamſte, van tijd tot tijd te berde gebragte, verklaringen der voornoemde en andere daarmede in naauw verband ſtaande Apostoliſche uitſpraken, over het doel en de vrucht van den dood des eeuwig-gezegenden Zaligmakers, ter toetſe gebragt, en alle daartegen geopperde Wijsgeerige bedenkingen, zoo veel mogelijk, uit den weg geruimd worden; zoo echter, dat de geheele wijze van behandeling ook naar de

vatbaarheid van Ongeletterden worde ingerigt.

II. Eene nu andermaal gevraagde *Geschiedkundige opgave van den* WISSELENDEN *gang der, sedert ruim eene halve eeuw, in het werk gestelde pogingen, om nieuwe Theoriën over de Christelijke Leer, en de grondslagen, waarop dezelve rust, in omloop te brengen, met aanwijzing van de resultaten, welke daaruit ten voordeele van het ware Christendom zijn af te leiden?*

Terwijl aan den genen, die geoordeeld zal worden, op eene voldoende wijze, een der beide laatste Voorstellen beantwoord te hebben, boven de gewone *Gouden Medaille*, of de waarde derzelve, zijnde *twee honderd vijftig Guldens*, wordt toegelegd *twintig Dukaten.*

De Schrijvers, die naar den Prijs dingen, worden verzocht, hunne *Namen* niet bij de Verhandelingen te stellen, maar dezelve met eene Spreuk te onderschrijven, en er bij te voegen een *verzegeld Briefje*, dezelfde Spreuk tot opschrift hebbende, waarin hun-

hunne Namen en Woonplaatſen gemeld zijn; voorts zich der *kortheid* en *klaarheid* te bevlijtigen, en hunne Verhandelingen, in *leesbaar ſchrift*, liefst in de Nederduitſche of Latijnſche, of ook des noods in de Hoogduitſche Taal, met Romeinſche Letters, (nadien het met Hoogduitſche karakters en onduidelijk geſchrevene niet in aanmerking gebragt wordt), *vrachtvrij*, en, zoo veel mogelijk, met eene bij het Genootſchap onbekende hand geſchreven, te zenden aan den *Secretaris des Genootſchaps* THOMAS HOOG, *Predikant te Rotterdam*, en zich te ſchikken naar de voorwaarden, in vorige Programmata opgegeven.

Het Genootſchap herinnert de meermalen herhaalde waarſchouwing, in vorige Programmata gedaan, dat men zijne bekroonde Verhandelingen, noch afzonderlijk, noch in een ander werk zal mogen uitgeven, zonder bewilliging dezer Maatſchappij.

Het Genootſchap behoudt aan zich het regt, om, naar goedvinden, en ten algemeenen nutte, gebruik te maken van alle de ingekomene Verhandelingen, en dezelve, ſchoon er de Prijs niet aan is toe-

gewezen, geheel of ten deele gemeen te maken, 't zij alleen met bijvoeging der Zinspreuken, door de Schrijvers gebruikt, 't zij ook met uitdrukking van hunne Namen, indien zij, daartoe verzocht wordende, dezelve gelieven te openbaren.

AANSPRAAK

AANSPRAAK,

TER AANWIJZING EN AANBEVELING VAN DE REGTE BELANGSTELLING IN DE GELUKKIGE HANDHAVING VAN DE EER DES CHRISTENDOMS;

GEDAAN IN DE

ALGEMEENE VERGADERING

VAN HET

GENOOTSCHAP

TOT VERDEDIGING VAN DEN

CHRISTELIJKEN GODSDIENST,

Op den 6den September 1821.

DOOR

ISAÄK SLUITER.

AANSPRAAK.

ZEER GEËERDE HOORDERS!

Wij mogen het met alle reden voor eene der wezenlijkſte en grootſte genoegens achten, die door een weldenkend en edelgevoelend mensch geſmaakt kunnen worden, te ſpreken voor eene goede zaak; het geeft het genot eener voldoening, zoo waardig en zuiver als zich denken laat, indien men ſlechts in waarheid de zaak boven zichzelven bedoelt, en, van hare deugdelijkheid ten volle overtuigd, er voor het hart genoeg aan heeft, dat men die ook heeft doen erkennen door anderen. Gij bemerkt intusſchen aanſtonds, zonder mijne aanwijzing, dat

de

de gelegenheid tot de genieting van dit genoegen wel niet ontbreken, maar toch oneindig minder wezen zou, bijaldien datgeen, wat waar en regt, en, in welk opzigt ook, uitnemend is, aan geene verdenking, miskenning, loochening en bestrijding was blootgesteld. Ik zeg dit niet, als mogten wij er ons heimelijk in verblijden, dat er menschen bestaan, verkeerd genoeg van denkwijze en verdraaid van gezindheid, om eene goede zaak, die zij als zoodanig moesten erkennen, die zij van ganscher harte moesten helpen voorstaan en bevorderen, aan te randen, te benadeelen en te schenden, zoo veel ze kunnen; veelëer past het ons deswege ons te bedroeven, en hen, die zich van zulk eene ongunstige zijde doen kennen, in opregtheid te beklagen. Maar dit niet anders zijnde, en de menschen blijvende gelijk ze door alle eeuwen heen geweest zijn, mogen wij er ons in verheugen, wanneer wij, door voorspraak, verdediging en bewijs, er het onze aan mogen

gen toebrengen, dat het goede gehandhaafd wordt en zegeviert.

Wie onzer twijfelt dit gezegde, in al deszelfs ruimte en kracht, toe te pasſen op het Christendom, hetwelk men, blijkens de geſchiedenis, niet heeft opgehouden op allerlei wijze aan te vallen, van den tijd, waarop het in de wereld verkondigd en gevestigd is, tot op den huidigen dag; maar hetwelk ook ten allen dage deszelfs voorſtanders en verdedigers gevonden heeft, die het noemen kan, en waarop het roem zal mogen dragen, zoo lang de poorten der helle het niet zullen overweldigd hebben. Zekerlijk is het aan ieder een, die het zich anders tot eer zou achten en er wel een hart toe bezit, niet gegeven en toevertrouwd, als verdediger van het Christendom openlijk op te treden en zich vóóraan te ſtellen; een vast geloof aan, eene hooge ingenomenheid met, en eene warme geestdrift voor hetzelve is daartoe op verre na niet genoegzaam; althans niet, wanneer men

te-

tegen over zich heeft vijanden, die zich ten nadeele van hetzelve bedienen van den rijkdom hunner wetenschap, van de schranderheid hunnes vernufts en van hunne ervarenheid in het voeren van twistgedingen: wie zich aan dezelve wagen wil, zonder eene goede mate van geleerdheid, oefening en wijsgeerig verstand te bezitten, schiet gewisselijk te kort, en loopt groot gevaar van door zijne al te blijkbare zwakheid en minderheid deerlijk te bederven, wat hij met het beste oogmerk en eenen alzins lofwaardigen ijver wilde helpen en bevorderen. Doch even min, als het vereischt wordt, dat elk, die zijn Vaderland bemint, wanneer hetzelve wordt belaagd, gehoond of aangevallen, de wapenen aangordt, te velde trekt en mede dient in den krijg, wordt het ook gevorderd, dat ieder Christen een strijder is voor de heilige zaak der waarheid, om een opregt en vurig voorstander van dezelve te mogen heeten; ook hij verdient met volle regt

dien

dien naam en deswegens eer en dank, die zich met onderſcheiding doet opmerken en kennen door eene hartelijke deelneming aan alles, wat door anderen in het werk geſteld wordt en ſtrekken kan, om de dwaling en het ongeloof wederſtand te bieden, het Christendom tegen vijandelijke ondernemingen en pogingen te beveiligen, en deszelfs eer ongeſchonden te bewaren. Ik ſtel mij hier zulk eene deelneming voor, welke ik vergelijk bij die edele geestdrift, welke wij gezien hebben, dat een geheel volk kan bezielen, wanneer het te doen is om de beſcherming of redding van deszelfs dierbaarſte regten en voorregten, en ik beroep mij met vertrouwen op uwe eigene ondervinding, ten bewijze, dat ook die deelneming, bij eene gewenschte uitkomst, eene bron opent van genot, hetwelk men niet rekenen kan hoog overtroffen te worden door dat, hetwelk hem te beurt viel, en waarvan hij mag ſpreken, die met eigen hand den vijand keerde en de

over-

overwinning hielp bevechten.

Gij zoudt mij gewis met moeite gelooven, wanneer ik verklaarde, in alle of ook in de meeste mijner Toehoorders, voor welke ik de eer heb bij deze gelegenheid het woord te voeren, eene genoegzame bekwaamheid en geschiktheid te veronderſtellen, om de zaak van den Christelijken Godsdienst tegen alle berisping en beſtrijding voldingend te bepleiten en ſtaande te houden, maar zonder eenig wantrouwen moogt gij het aannemen, wanneer ik verzeker, Hooggeachte Toehoorders! dat uw lidmaatſchap en begunstiging van dit Genootſchap, welks hoofddoel wordt uitgedrukt in den titel, dien het draagt, door ons erkend wordt als een ondubbelzinnig bewijs van uwe zamenſtemming tot datzelfde ſchoone en gewigtige doel, en van uwen opregten wensch voor deszelfs volkomene bereiking; eene overreding, die mij heeft opgeſpoord en aangemoedigd, om mijne toeſpraak te dezer ure in te rigten tot verſterking

van

van deze uwe gezindheid, die niet ligt in eenig Christelijk hart te veel verhoogd, verlevendigd en bekrachtigd kan worden. Ik heb mij namelijk voorgenomen, tot U te ſpreken: *tot aanwijzing en aanbeveling van de regte belangſtelling in de gelukkige handhaving van de eer des Christendoms.* Geroepen tot het doen eener opwekkelijke Aanſpraak, en niet tot het leveren eener betoogvoerende Verhandeling, meende ik mij voornamelijk tot uwe harten te moeten wenden, en de verſtandelijke bevestiging van uw geloof U te mogen toewenſchen, als de gezegende vrucht van dien arbeid, tot welks vlijtige beſteding ons Genootſchap niet ophoudt, zoo vele, als daartoe de erkende bekwaamheid bezitten, in de gelegenheid te ſtellen en aan te moedigen. Het zou mij ten hoogſten aangenaam zijn met welgevallen en ſtichting door U te worden aangehoord, waartoe het mij vergund zij, beſcheidenlijk te vragen de opmerking uwer aandacht, de gunstige

geneigdheid van uw hart tot het onderwerp mijner rede, en ten mijnen opzigte de noodige toegevendheid bij de veronderſtelling van de welmeenendheid mijner bedoeling.

Wanneer wij ſpreken van de eer des Christendoms, welker bevordering onze belangſtelling zoo zeer waardig is, bemerkt Gij genoeg, dat wij het oog niet hebben op deszelfs uitwendige geſteldheid in de wereld en de wijze waarop het uiterlijk wordt behandeld, die dan gezegd mag worden voor hetzelve vereerend te zijn, wanneer deszelfs belijders bij duizenden en millioenen worden geteld, en de menigte ſteeds aanwast van de genen, die zich in hunne duisternis door deszelfs licht laten beſtralen: wanneer deszelfs geboden en inſtellingen worden geëerbiedigd door Vorsten, Edelen, Magtigen en Wijzen, of wat buiten dezen groot, aanzienlijk en acht-

achtbaar is onder de menschen, en wanneer aan hetzelve al die openlijke plegtstatigheid wordt toegevoegd, die met deszelfs heiligheid overeenkomtig is en de erkentenis van deszelfs innerlijke waardschatting uitdrukt. Niet: dat wij dit een en ander van geringere aangelegenheid keuren, dan zij, die ter bevordering daarvan al wat in hun vermogen is aanwenden, maar van eenen geheel anderen en meer bepaalden kant nemen wij de zaak voor het tegenwoordige en naar ons oogmerk ter beschouwing voor ons: het is de Christelijke Leer, zoo als die in de schriften des Bijbels vervat is, waarop wij onze aandacht vestigen; met deze alleen, gelijk uit alles bekend is en blijkt, bemoeit zich dit ons Genootschap, en tot hare verdediging is het werkzaam. Met weinige woorden laat het zich verstaanbaar zeggen wáárin hare eer gelegen is. Zij bestaat namelijk: in de diepe eerbiediging van haren hoogen hemelschen oorsprong, die haar al het gezag en

de waarde geeft van eene Goddelijke Openbaring aan de menschen; in de geloovige en gehoorzame aanneming en belijdenis van alles wat Jezus Christus, en in zijnen naam de Apostelen, hebben geleerd, als waarheid, die eeuwig zeker en onveranderlijk is, en boven alle menschelijke wijsheid geldt; en in de dankbare erkentenis van derzelver uitnemende geschiktheid en volkomene genoegzaamheid ter bereiking van die weldadige en verhevene oogmerken, die aan hare mededeeling uit de volheid der Goddelijke liefde worden toegeschreven, te weten: de opleiding en herstelling van den mensch tot die gelukzaligheid, waarvoor hij bestemd en vatbaar is. Alles wat men van het Christendom minder gelieft te zeggen, is, in die mate als het geschiedt, eene onttrekking van deszelfs eer, eene verkleining van deszelfs waarde.

Maar, ach! het had, gelijk reeds gezegd is, ten allen dage deszelfs verklaarde tegenpartijders, die op onder-

derſcheidene wijze het hunne zochten te doen ten nadeele van hetzelve. Wie weet niet, wat pogingen er al in het werk zijn geſteld, om het geheele gebouw des Christendoms te ondergraven, ten einde het te doen wankelen en inſtorten; hoe velerlei wapenen er zijn geſmeed en gebruikt, om het te beſtrijden; welke middelen zijn uitgedacht en aangewend, om het te verduisteren, te vervalſchen en te bederven: en wie vernam zoo weinig van hetgeen er met dat oogmerk in de tegenwoordige dagen gezegd en geſchreven wordt, dat wij hem daarvan de eerſte kennisgeving zouden moeten doen, en daarvoor de oogen openen? Het is waar, ik herhaal het, het heeft in geen tijdperk van het beſtaan des Christendoms immer ontbroken aan Mannen, die er verre van af waren, om dit alles aan te zien en ſtil te zwijgen, maar die er zich ten hoogſte aan lieten gelegen leggen en geene moeite ſpaarden, om de waarheid ſtaande te houden, te bevestigen, te verhel-

deren en op te luisteren; en ook in onzen tijd is er geene billijke reden van klagen over het flaphartig verwaarloozen van haar heilig belang: doch het is even min te ontkennen, dat niet alles, wat er gefchiedt, eene gelijke goedkeuring verdient en zoo veel afdoet, als het oneindig groot gewigt der zaak gerekend moet worden te vorderen; hetzij dan, dat wij dit hebben toe te fchrijven aan te ruime toegeeflijkheid omtrent de dwaling; hetzij, dat er de oorzaak van gelegen is in gebrek aan toereikende bekwaamheden en in zwakheid van vermogen; hetzij, dat er te veel invloeds werd veroorloofd aan drift en hartstogt, die nog nooit aan de waarheid goede diensten bewezen en haren dank verworven hebben. Maar welke is dan, vraagt Gij met regt, die handhaving van de eer des Christendoms, die zoo ingerigt is als wij dezelve mogen wenfchen, en waarvan wij kunnen zeggen, dat zij die uitkomst heeft, waarin zich elk verftandig en bezadigd

Gods-

Godsdienstvriend met voldoening des harten verheugen mag? Ik meen te mogen beweren: dat er niets meer te verlangen overig blijft, wanneer de daadzaken der Evangelie-geschiedenis, waarop het gansche Christendom rust, in derzelver ontwijfelbare geloofwaardigheid bekrachtigd zijn met grondige bewijzen; wanneer eene gezonde, aan vaste en wel beproefde regels naauwgezet getrouwe uitlegkunde, ondersteund door alle gepaste hulpmiddelen, die zich daarmede laten vereenigen, uit de gewijde schriften zelve en uit deze alleen, het Christelijk leerbegrip heeft aan het licht gebragt, en als zoodanig voldingend gestaafd; wanneer er, naar den eisch der ware wijsheid, geantwoord is op de dwaalspraak der onwetendheid, op de magtspreuken der waanwijsheid en op de valsche redeneringen van het fijngeslepen vernuft: van spotternij spreek ik niet, want zij is geen antwoord waardig, en wanneer het te blijkbaar is, om de verzekering te behoeven, dat men

zich tot en in dit alles door niets anders heeft laten leiden en besturen dan door ongeveinsden eerbied en hartelijke liefde voor de waarheid. God zij geloofd! dat wij niet bedenkelijk behoeven te vragen, of het Christendom voor zulk eene verdediging vatbaar is, en dat het zulke verdedigers bezit, in ons Vaderland niet minder dan ergens elders; ja, dat wij eenen tijd beleven, die nog zeer lang genoemd zal worden van den goeden en allezins degelijken arbeid, die in denzelven ten nutte van het Chrisrendom gearbeid werd en met het schoonste gevolg is bekroond geworden.

Wat nu betreft de belangstelling in die werkzaamheid, welke wij bij U wilden trachten te bevorderen, het kan uwe opmerking onmogelijk ontgaan, hoe vele er zijn, bij wien men daarvan het minste bewijs niet bespeurt, maar veeleer volstrekt het tegendeel. Overal treft Gij ze aan, die er zich in het geringste niet aan laten gelegen liggen, wat er voor of tegen het

het Christendom gezegd wordt, en dat wel volgens het door hen aangenomen beginfel van verdraagzaamheid en onbelemmerde vrijheid van gevoelen in zaken van den Godsdienst, achter welks belijdenis echter zij voor U niet ligt zullen verbergen de groote mate van onverfchilligheid, die hun hart bevangen heeft, en hunne heimelijke meening, dat het wel nagenoeg hetzelfde is, wat men gelooft. Wij zijn er ten volle van overtuigd, Toehoorders! dat er niet te veel gezegd kan worden ten voordeele van de echte Christelijke verdraagzaamheid, van die gezindheid des gemoeds, welke, wanneer ze van den regten aard zal wezen, voortvloeit uit de algemeene bron eener zuivere menfchenliefde, die aan anderen gunt en geeft, wat ze voor zichzelven verlangt; eene gezindheid, volgens welke men het zich als regel en pligt voorgefchreven acht, het geweten en de overtuiging van ieder mensch, met betrekking tot de waarheid, volkomen vrij te laten

en niemand ter oorzake van zijne Gods-dienſtige begrippen hard te vallen en te veroordeelen. Had men zich altijd door dit gevoelen laten beſturen, wij ſtemmen het gereedelijk toe, dat daardoor vele ſchandelijke en onverantwoordelijke verdrukkingen en vervolgingen zouden zijn voorgekomen; de verdeeldheden en ſcheuringen onder de Christenen ongelijk minder zouden geweest zijn, dan wij thans reden hebben ons deswege te bedroeven; de dwalingen en afwijkingen niet zoo buitenſpoorig zouden geworden zijn, als wij weten, dat daarvan de bewijzen beſtaan; en — de waarheid in hare ongeſchondenheid en zuiverheid veel gemakkelijker en zekerder bewaard zou zijn gebleven. Maar wat beteekent dat? ik kan mij niet weêrhouden er nog een woord van te zeggen, omdat er zoo veel aanleiding toe is, wanneer wij ons gedurig geplaatst vinden in het midden van lieden, die zich voordoen, als hadden zij eene bijzondere roeping, om de predikers te zijn van

on-

onvoorwaardelijke toegeeflijkheid en onbekrompene gevoelens in het ſtuk van den Godsdienst; die niet weten, hoe ze toch gematigd genoeg zullen leeren oordeelen over allerlei dwalingen en wanbegrippen, of wat men daarvoor verkiest te verklaren; die met zoo hoogen ernst, als of het van allerwege wederſproken werd, het regt verdedigen, hetwelk aan ieder redelijk mensch toekomt, om zijn eigen licht te volgen, en uit kracht van zijne overreding omtrent de waarheid te gevoelen; die telkens weder voor den dag komen met even harde beſchuldigingen tegen de genen, die in vroegere dagen met overdrevene geſtrengheid zijn te werk gegaan in de beoordeeling en behandeling van andersdenkenden, als had daaromtrent nog niemand vóór hen, eene regtmatige uitſpraak gedaan, of als had men in onzen tijd reden, om met nadruk te wijzen op zulke waarſchuwende voorbeelden; die geene betuigingen ſparen ter onzer verzekering, hoe groo-

groote afkeerigheid zij hebben van al die twistvoeringen, en hetgeen zij ellendige ſpitsvindigheden en nietige hersſenſchimmen verkiezen te noemen, waarmede de Godgeleerden niet ophouden elkanderen het hoofd te verhitten en anderen te vermoeijen. Wat beteekent dit een en ander, wanneer wij er mede vergelijken de koelheid en onachtzaamheid, die zij laten blijken omtrent het Christendom zelf, en de wijze, waarop zij gewoon zijn alles, wat er toe behoort en er mede in betrekking ſtaat, te bejegenen? wat anders, dan dat het, ſchoon zij het niet verachten willen, echter bij hen op zeer lagen prijs ſtaat, dat zij er niet ligt partij voor zouden trekken, en dat het hun ook verdragelijk zou zijn, indien men het hun ontnam, daar zij het voor zich, des noods, wel zouden kunnen misſen?

Denkt evenwel niet, mijne Hoorders! dat wij, zoo ſprekende, gelijk wij doen met vrijmoedigheid, over meer dan te vele onder onze Mede-Chris-

te-

tenen van naam, U van den anderen kant zouden willen doen gelooven, dat wij alles voor ware belangneming in de goede zaak van den Godsdienst hebben aan te zien, hetwelk daarvan het voorkomen en de houding aanneemt, en op dat getuigenis met grooten ernst aanſpraak maakt: wij weten het zeer wel, als hebbende het genoeg geleerd, hoe ook hier de ſchijn bedriegt, en wat men al voor hooge waardſchatting van het Christendom en hartelijken ijver voor de heilige waarheid wil laten doorgaan, hetwelk voor niets anders verdient gehouden en verklaard te worden dan voor ſtijfhoofdige gehechtheid aan ſtelſel en vorm en voor de geſtemde werking van eenen, met de beginſels van het Evangelie geheel onbeſtaanbaren, ſectengeest. Het zou desniettemin onbillijk zijn, niet te willen toegeven, dat die geest, hoezeer dan ook niet zoo verdoofd en uitgebluscht, als wij dit met reden zouden mogen verlangen, nogtans in geenen deele gezegd mag

mag worden onze eeuw te kenmerken, gelijk dit, helaas! met al te veel grond verklaard kan worden van vroegere dagen, waarin het ons daarom geenzins moet berouwen niet geleefd te hebben, zelfs niet in weêrwil van het gunstig getuigenis, dat men aan dezelve pleegt te geven van eene meer algemeene, openbare en naauwgezette godsdienstigheid dan waarop onder het tegenwoordige geslacht te roemen valt. Is het nu zoo, gelijk wij zelven hebben opgemerkt, mijne Hoorders! dat wij niet alles voor ware belangneming in het ongekrenkt bewaren van de eer des Christendoms te houden hebben, wat als zoodanig, vaak niet zonder bijgevoegden roem, wordt opgegeven; is het zoo, dat zich daarmede ligtelijk zoo veel laat vermengen, wat zeer verre af is van goedkeuring te verdienen, en waartegen zelfs met geene te groote behoedzaamheid gewaakt kan worden: hoeveel ligt er ons dan niet aan gelegen, wel te weten en te onderscheiden, van welken aard die

die godsdienstige belangstelling behoort te wezen, met welke wij onszelven, en al wat met ons Christen heet, bezield en werkzaam mogten wenschen. Ik meen haar, zonder groote uitvoerigheid, duidelijk genoeg te kunnen beschrijven, om ons van hare voorstelling te bedienen tot proefneming en onderrigt. *Zij* heeft, indien ik haar wel ken, haren oorsprong uit eene hooge ingenomenheid des harten met het geschenk des Christendoms, als zijnde een rijkdom voor den geest, bij welken al het goed dezer aarde in deszelfs kleinheid en nietigheid wegzinkt, en voor welks bewaring niet te veel gevergd kan worden: — zij wordt geleid door eene zuivere zucht voor het behoud der waarheid, van welke, naar hare overtuiging, de Heilige Schrift de reine, voor allen geopende en eenige bronwel is: — ze bedoelt voor zichzelve het vast verzekerd bezit en het ongestoord genot van die uitnemende voorregten, welke het Evangelie aan deszelfs ongetwijfeld, nede-

rig,

rig, ootmoedig geloof en godvruchtige beoefening verbindt: — zij verlangt in anderen dezelfde vastheid van overreding omtrent de waarheid, als waartoe zij bekrachtigd is, met dezelfde vrucht, als waarin zij zich verheugt, en dankt aan God den zegen van iedere, tot dat oogmerk verstandig aangelegde, welgemeende en door zijnen Geest geheiligde poging.

Met deze beschrijving, Toehoorders! bereiden wij ons den weg, op welken wij nu verder willen voortgaan, om U nader te doen inzien en toestemmen, met hoe veel regt eene zoodanige belangstelling in de eer des Christendoms en derzelver gelukkige handhaving zich laat vorderen en aanprijzen.

De onvergelijkelijke grootheid en hooge verhevenheid der zaak, op zichzelve beschouwd, komt hier *allereerst* in aanmerking. Van God zal het zijn, het Christendom, indien het waarlijk dien oorsprong heeft, die aan hetzelve wordt toegeschreven: door de

de eeuwige wijsheid en liefde des Oneindigen zal ze zijn beraamd, in den loop der tijden voorbereid, en ten laatsten in hare volkomenheid daargesteld, die inrigting tot heil der wereld door Jezus Christus zijnen Zoon, die wij uit het Evangelie leeren kennen; als had de Allerhoogste onmiddellijk van den hemel gesproken tot de menschen, zoo zal het ons zijn, alles wat Hij, naar wien het Christendom zich benoemt, geleerd en voorgeschreven heeft, zoo de geschiedkundige oorkonden van den Godsdienst het geloof verdienen, waarop zij aanspraak maken. Laat dat alles, waarop dit ons gelove rust, ons zoo bewijsbaar en bewezen zijn als eenige daadzaak der geschiedenis, die men in vergelijking verkiest te brengen met die, welke ons in de gewijde Boeken der Christenen zijn bewaard en overgeleverd, en alzoo de Goddelijkheid van het Christendom boven alle redelijke verdenking verheven zijn: hoe?

 zul-

zullen wij het ons dan zoo weinig aantrekken, als of wij het niet bemerkten, wanneer men onder ons oog, met de uiterste oneerbiedigheid, de ongewijde handen uitstrekt, om het werk van God, hetwelk als een heerlijk en achtbaar heiligdom in ons midden gebouwd staat, te schenden, door aan Hem, die verklaarde en met wonderen en teekenen bevestigde Gods eigen Zoon en van den hemel gezonden te zijn, zijne Goddelijke waardigheid en zijn bovenmenschelijk gezag te betwisten en te ontzeggen, en Hem op die wijze eene vernedering aan te doen, die door de hoogstklinkende lofspraken, waarmede men Hem buiten dien wel wil vereeren, ook niet voor het kleinste gedeelte vergoed kan worden? Immers is dat niet ongepast of overdreven gesproken, wanneer wij de miskenning van het hemelsche gezag onzes Heeren eene heiligschennis noemen, aan het Christendom gepleegd, daar het niet alleen

van

van deszelfs hooge eerwaardij het voornaamste verliest, maar zelfs volstrekt ophoudt (alle dubbelzinnigheid buitengesloten) uit God te zijn, zoo Hij niet waarlijk van God gekomen is, maar in zijnen eigen naam gepredikt en gehandeld heeft. Wij voor ons maken geene zwarigheid te betuigen en te beweren, dat het onmogelijk is een hartelijk Christen te zijn van geloof en belijdenis, en geene edele verontwaardiging te gevoelen, wanneer het ongeloof, ter bereiking van deszelfs oogmerk, zich boven alles heenen zet, aanneemt of verwerpt naar willekeur, en eenen toon voert, die aan het onbeschaamde grenst, of zich niet ontziet ter kwader trouw te werk te gaan door verdraaijing, verminking, verzwijging en spel met woorden, of allerlei hulpmiddelen en kunstgrepen bezigt, welker vinding en aanwending telkens nieuwe bijdragen leveren ten bewijze van het deerlijk misbruik, hetwelk er kan gemaakt wor-
 den

den van een der schoonste gaven en vermogens van den menschelijken geest. Kortom, wanneer het eene taal en handelwijze zich veroorlooft, die in de behandeling van elke andere zaak van eenige aangelegenheid gerekend zou worden de uiterste afkeuring en verachting te verdienen, van al wat ernstig denkt en eerlijk gevoelt. Neen! zoo moet men het Christendom niet kunnen zien bejegenen, zonder in zijn binnenste het mishagen deswege tot hoogen trap te voelen oprijzen, gelijk de Heer zelf die gewaarwording, bij gelijksoortige ondervinding, niet schroomde met kracht van woorden uit te drukken. Het zij zoo: dat het hart zich niet behoeft te laten ontrusten, door de vreeze, dat het Christendom dadelijk beschadigd, ik laat staan, van deszelfs heerlijkheid beroofd zou kunnen worden, zelfs niet door de vereenigde pogingen van alle kwalijkgezinden, tegen hetzelve gerigt; — het zij zoo: dat des-

deszelfs Goddelijke Stichter duidelijk en nadrukkelijk heeft verklaard, dat het niet anders zijn kon, of er moesten ergernisfen komen, en dien ten gevolge alle vijandelijke werkzaamheid tegen hetzelve befchouwd moet worden, niet alleen als door Hem genoeg berekend, maar zelfs als mede behoorende in zijn plan, en gefchikt om ter bevordering van zijne zaak te verftrekken, gelijk ook de Voorzienigheid in haar groot wereldbeftuur aan alle kwaad eene goede rigting en uitkomst geeft. Het is even deswege, dat het ons te meer betaamt, verheugd te zijn in den geest, wanneer ons door alles, wat er met beflisfend overwigt gefchiedt ter verdediging van de eer des Christendoms, de krachteloosheid der vijandfchap tegen hetzelve hoe langer hoe kennelijker blijkt, en wij er fteeds meer en vaster door verfterkt worden in ons allerheiligst geloof aan deszelfs Goddelijkheid.

Vooral geen minder vermogen ter aanbeveling van eene hartelijke belangneming in alles, wat de ſtrekking heeft en voldoende geſchikt is, om de eer van het Christendom te handhaven, ligt, *ten tweede:* in de berekening en het beſeffen van de oneindig gewigtige aangelegenheid, die het voor ons zelven heeft, dat het blijkt tegen alle wederſpraak volkomen beſtand te zijn. Omtrent geene zaak, van wat aard ook, die voor de menschheid, waartoe ik behoor, van eenig wezenlijk belang is, mag mij de waarheid onverſchillig zijn: want niets, dat inderdaad goed en heilzaam is, laat zich met grond verwachten uit dwaling en misleiding; en, indien er ook al iets goeds door veroorzaakt wierd, de bron waaruit het vloeide, of de wijze waarop het werd te weeg gebragt, zou daardoor geene goedkeuring verdienen. Er zijn nogtans duizend dingen in de wereld, voor anderen zeer zwaarwigtig, maar welker

deug-

deugdelijkheid of valschheid, waarde of onwaarde, in zoo verre *mij* niet aangaat, als ze op mijn eigen nut en voordeel geenen den minsten invloed hebben, en die ik mij alzoo op geenerlei wijze genoodzaakt kan gevoelen met bijzonderen ernst mij aan te trekken. Doch ik heb kennis gekregen aan het Christendom, waarin van Godswege de ontdekking en aanwijzing gefchiedt van hetgeen Hij gedaan heeft, en van menfchen gevorderd wordt, om te geraken tot het bezit en genot van waarachtige en onverganke-lijke gelukzaligheid; dat woord klinkt mij liefelijk in de ooren, omdat de zaak mijn hart zoo zeer bekoort, als zijnde het middelpunt van alle mijne bedoelingen, het uiterfte van mijne verlangens, de geheele volheid mijner wenfchen. Ik ben verlicht en heb zedelijk gevoel genoeg om te weten en te ontwaren, dat in de ftandvastige beoefening van reine deugd alleen mijn waarachtig heil gelegen is, daar

ze mij het hooge welbehagen en de heilige goedkeuring verzekert van dat Wezen, in welks hand mijn tijdelijk en eeuwig lot berust; — om mij in die overtuiging te bevestigen, althans, om mij dat te leeren, heb ik het Christendom niet noodig; — aan kennis van mijne pligten daarenboven ontbreekt het mij niet: tot wat groot nut zal mij het Evangelie van Christus verſtrekken? het mogt zijn om de zuiverheid van deszelfs zedeleer, waartegen ten minste de beſtrijders van hetzelve weinige aanmerkingen te maken hebben. Maar dat zelfde zedelijke gevoel zegt mij met onwederſprekelijke waarheidskracht, dat ik een zondaar ben, ſchuldig voor mijnen regtvaardigen Opperheer, door verzuim en overtreding zijner allezins volmaakte wetten; zondaar, niet uit zwakheid, maar uit neiging, en deswege zonder verantwoording. Ten gevolge van die bewustheid ontwaar ik in mijn hart, met levendig gevoel, eene dubbele

be-

behoefte, welker vervulling mij voor mijne zaligheid dringend noodig is; behoefte namelijk, aan onbedriegelijke vertroosting en zedelijke hervorming, opdat ik gerustheid en vrijmoedigheid moge hebben voor God, en geschiktheid voor het leven in zijne gemeenschap hier beneden, en ter plaatse der onsterfelijkheid. En, indien nu het Christendom, door den geheelen omvang van het zaligmakend onderwijs, dat het mededeelt, en inzonderheid door deszelfs hoofd- en grondleer, de verzoening der wereld met God, en der zondaren regtvaardiging door de verdienstelijke gehoorzaamheid en den zondaarsdood van Jezus Christus; indien, zeg ik, het Christendom, vooral door deze leer, die het in zich behelst, er volkomen op aangelegd en geheel toereikend is, om in deze behoeften te voorzien, als oefenende derzelver regtgeloovige aanneming, waartoe het Evangelie opwekt en dringt, de weldadige en vermogende

 kracht,

kracht, om het geweten te bevredigen, het hart te bemoedigen, een nieuw beginfel in het binnenfte te planten, en het leven aan God te wijden: — hoe zal ik dan hoog genoeg de waarde fchatten van deszelfs fchenking en bezitting, en het belang berekenen, dat ik er bij heb, om het te behouden, zoo als ik het ontvangen heb, met de volle verzekering van deszelfs Goddelijke waarheid. — Wat wil men mij ontnemen, ten minste voor mijn hart onbruikbaar maken, wanneer men, of de geheele Openbaring des Nieuwen Verbonds poogt te verlagen tot een louter menfchelijk gewrocht, of uit dezelve die leerftukken zoekt weg te verklaren en weg te redeneren, die er voor mij niet uit kunnen worden uitgeligt en verloren gaan, zonder dat ik ten opzigte mijner zaligheid in hetzelfde ongelukkige geval verkeeren zou, als waarin ik mij levendig verbeelden kan, dat ik mij bevinden zou, bijaldien ik mij in de

de beantwoording mijner gewigtigste vragen met menschelijke wijsheid moest behelpen? Heb ik daar uwe taal gesproken, mijne Toehoorders! gelijk ik vertrouw, dat ik dezelve uit uw hart geput en overgenomen heb: hoe zullen wij dan genoeg waarde hechten en onzen bijval schenken aan alles, wat met den gewenschten uitslag werd ondernomen en te werk gesteld, om nadrukkelijken wederstand te bieden aan allerlei bestrijding van het Christendom, om de fundamenten, waarop het als een Godsgesticht rust en gevestigd moet blijven, tegen alle gevaar van wegzinking te verzekeren voor ons geloof; — om geene waarheid, door Jezus of zijne Apostelen geleerd, te laten uitschiften, of te plaatsen buiten dat verband, waardoor alles een zoo bewonderenswaardig schoon geheel uitmaakt, en om met name de leer der verlossing en behoudenis van zondaren, door de tusschenkomst en zelfopoffering van Jezus

Chris-

Christus, die wij het Evangelie uit het Evangelie, of de kern van het Christendom mogen heeten, als Bijbelfche waarheid onwrikbaar vast te houden, en in al den glans der Goddelijke wijsheid, die de Schrift in haar roemt, helder te doen uitblinken, boven alles, wat men ons in hare plaats zou willen doen aannemen, hoe fraai het moge bewerkt zijn, en hoe treffelijk aangeprezen met de tooverkracht der welfprekendheid; — die arbeid, voor welken wij gaarne elks hart willen winnen, betreft ons hoogfte goed en ons duurzaam heil, de rust van ons leven, onzen vrede in het uur des doods, onze onbefchroomdheid voor het Godsgerigt op den dag der vergelding, het beginfel onzer Godegevallige deugdsbetrachting en den voorfpoed van onzen gang op den weg der heiligmaking, aan welks einde wij den hemel vinden, waarheen ons verlangen trekt, waarop onze hoop het uitzigt heeft.

Nog

Nog iets moet ik, *in de derde plaats*, noemen, hetwelk voor een iegelijk, die het Christendom hoogſchat, eene krachtige aanbeveling heeft, om in deszelfs handhaving het levendigſte belang te ſtellen: de overweging namelijk van het heil onzer natuurgenooten, waaromtrent het ons onmogelijk moet wezen, zoo wij regt gevoelen, achteloos en onverſchillig te zijn. Dezelfde waarde, die het Christendom voor ons bezit, heeft het ook voor anderen, wie ze zijn, en hoe ze over zichzelven denken mogen; — door de aanranding van hetzelve verkeeren zij met ons in hetzelfde gevaar, en in hetgeen er aan bedorven, vervalscht of uit weggenomen wordt, lijden zij met ons dezelfde ſchade. Het is voorwaar treurig, om op te merken, met welk eenen invloed het ongeloof werken kan, waar het zich eenmaal den toegang heeft weten te openen en gehoor te verwerven. Ziet eens rond, en hoe groot bevindt gij niet

niet het aantal van hen, die in de ſchool des ongeloofs werden binnengelokt en afgetrokken van de waarheid des Evangeliums, in welke zij onderwezen waren, en die zij eenmaal, wie weet hoe opregt en met hoe vaste overtuiging, voor God en menſchen beleden hadden. Gij moet hen thans hunne nieuwe meesters hooren naſpreken en van hen vernemen, hoe veel beter zij nu alles weten, dan Jezus en zijne Apostelen het geweten hebben; hoe zij zich niet genoeg kunnen verwonderen over hunne voormalige eenvoudigheid en kortzigtigheid; hoe zij nu eerst rekenen meerderjarig geworden te zijn in kennis en oordeel; hoe zij zichzelven geene kleine pligtplegingen maken, dat zij zich boven het volksgeloof hebben weten te verheffen en op te klimmen tot de heldere verlichting der ware wijsbegeerte, welke het aan elk en een iegelijk niet gegeven is deelachtig te worden. Ja, leed moet het ons doen van ganſcher

har-

harte, dat zoo vele zich lieten over- halen, om dat nieuwe discipelschap te aanvaarden, en voor het zonlicht, hetwelk Hij ontstak, die van den hemel kwam, het lamplicht verkozen, dat hun werd voorgezet, om daarbij te zien, gelijk het heeten moet, uit hunne eigene oogen. Maar bevreemden kan het ons niet, wanneer wij de wijze kennen, waarop het ongeloof gewoon is te werk te gaan, ter bereiking van deszelfs bedoelingen, van hoe onderscheidene kanten het de Goddelijke Openbaring belaagt en bestookt, op welk eene hoogte het zich plaatst, hoedanig wapentuig het bezigt, hoe het hier heftig aanvalt, dáár behendig onderkruipt, wat het listig laat staan, of met opzet vermijdt, welke neigingen en gezindheden het zoekt te vleijen en te winnen in deszelfs voordeel; — wanneer wij dit alles in aanmerking nemen, neen: dan verwondert het ons niet, dat wij er zoo velen aantreffen, die zich door het-

hetzelve lieten misleiden; dan verwondert het ons veeleer, dat wij geene grootere voortgangen ontdekken in de uitbreiding van deszelfs partij. En voorzeker zou die uitbreiding sterker zijn, wanneer de stem der waarheid zweeg, of, sprekende, slechts klaagde en jammerde, of, vol van ergernis, hard riep en dreigde, in plaats van zich mannelijk te verdedigen. Maar met welk hartelijk genoegen en met hoe hooge goedkeuring moeten wij dan niet voor ons oog Mannen zien optreden, met alle de noodige bekwaamheden en hoedanigheden toegerust, die door beschamende ontdekking van dwaling en moedwil, door bondige wederlegging, heldere voorlichting, stevige redenering en krachtige bewijsvoering de goede zaak van den Evangelischen Godsdienst voorstaan; opdat zoo vele, als van wie het mogt te duchten zijn, dat zij zich zouden kunnen laten misleiden en berooven, voor dat gevaar, waarin zij verkee-

ren,

ten, mogen gewaarschuwd en beveiligd wezen, bewaard blijven bij de kennis en belijdenis der waarheid, zoo als ze uit God is, en, in dezelve grondig bevestigd, de vatbaarheid behouden, om opgeleid te worden voor dat geluk, tot welks verkrijging door het echte Christendom den mensch den weg gewezen, het hart gevormd en het leven gerigt wordt. Ja ook, om den misleiden tot de ongelukkigste dwaling die zich denken laat, zoo hij zich voor overtuiging niet geheel ongeschikt heeft gemaakt, de oogen te openen, en hem te doen zien, wat hij zich heeft laten ontnemen, en welk eene armoedige wijsheid men hem heeft voorgepredikt en ingeprent, om het daarmede te wagen voor de eeuwigheid. Hoe! zouden wij zulk eenen arbeid niet met het hoogste welgevallen prijzen, en vervuld zijn met eene Christelijke liefde jegens onzen naasten, of gedurig ons gebed voor zijne behoudenis, door den eeni-

gen Heiland, in opregtheid opzenden tot den Vader der lichten, den God aller barmhartigheid, die wil, dat alle menschen zalig worden en tot kennis der waarheid komen.

Ik zou de zaak, voor welke ik spreek, geëerde Toehoorders! nog uit andere oogpunten met u kunnen bezigtigen, en andere drangredenen aanvoeren ter harer behartiging, indien ik niet vreesde uwe aandacht te zullen misbruiken; ook meen ik voor de tegenwoordige gelegenheid genoeg gezegd te hebben, ter verlevendiging en versterking van uwe overtuiging, hoezeer het ons betaamt, zoo wij het Christendom eerbiedigen in deszelfs Goddelijkheid, en erkennen in de onschatbare waarde, die het heeft voor onszelven en voor al wat met ons mensch en zondaar is, hoezeer het ons betaamt met de hartelijkste deelneming ons te laten gelegen liggen aan alle doelmatige pogingen, ter handhaving van deszelfs eer, en aan

dei-

derzelver in allen deele gelukkigen uitflag; — dat wij ons daarvan niet laten aftrekken, of er eenigzins in verflaauwen door de gedachte, dat het toch niet baat, hoe voldoende ook de tegenftrevers van den Christelijken Godsdienst telkens beantwoord worden, daar zij desniettegenftaande gedurig weder te voorfchijn komen met diezelfde befchuldigingen, waarmede zij reeds, wie weet hoe dikwijls, zijn afgewezen, en zich onuitputtelijk betoonen in het vinden van nieuwe bezwaren, die alle in dezelfde diepte moeten wegzinken, als waarin reeds zoo onnoemelijk veel van gelijken aard verdwenen is. Het zal nog minder baten, indien het verdriet over hunne onverbeterlijkheid hen ongehinderd hunnen gang laat gaan: want uit wederkeerig verdriet van niet meer gehoord te worden, zullen zij vooral niet zwijgen, en zichzelven ontwapenen; behalve, dat de ondervinding leert, dat elke aanleiding en nood-

zakelijkheid tot nafporing, onderzoek en overweging, in meer dan één opzigt, fteeds winstgevend is voor de waarheid. Laat ons dan, zonder aan deze en dergelijke bedenkingen eenigen ingang bij ons toe te ftaan, liever elk doen wat in ons vermogen is, om alle werk, dat ftrekken kan tot bereiking van het genoemde oogmerk, aan te moedigen, en bevorderlijk te zijn aan de dadelijke bereiking van deszelfs fchoone en verhevene bedoeling: dat wij er ons van bedienen ter bevestiging van ons eigen geloof, tot een behoedmiddel tegen twijfelarij, afwijking en waanwijsheid bij anderen, inzonderheid bij jonge Christenen, die aan de meeste en ergfte verzoekingen van het Antichristendom zijn blootgefteld, en tot een tegengif en geneesmiddel voor den genen, die door het ongeloof is aangetast, en door de Voorzienigheid geplaatst werd onder ons bereik, ter proefneming, wat aan denzulken te

doen

doen mogt zijn. Indien wij hierin, al ware het flechts bij eenen enkelen, naar onzen wensch mogten flagen, hoe zouden wij het ons tot eer en vreugd mogen achten, hoe hoog zou de dankbaarheid rijzen, die wij Gode daarvoor zouden toebrengen, en hoe groot zou voor onze geringe moeite de belooning zijn, die ons zou worden aangeboden in de erkentenis van dien broeder, welken wij hoorden betuigen, dat hij aan ons eene eeuwige verpligting gevoelde! — Die gedachte! zij verrukt ons hart, zij wijke nimmermeer van ons, ze worde door U, God der waarheid! in ons bewaard en geheiligd, opdat ze ons befture, om in de kracht des geloofs en der liefde zelve mede te werken aan de verkrijging onzer bede om de bevordering van uw hemelsch koningrijk!

HET ZIJ ZOO!

PROEVE

OVER DEN GEEST EN HET BELANG VAN HET BOEK: *DANIEL.*

EENE BIJDRAGE

TOT HANDHAVING VAN DE EERE DES BIJBELS.

DOOR

H. J. ROIJAARDS,

THEOL. DOCTOR EN PREDIKANT TE MEERKERK;

AAN WIEN EEN GOUDEN EEREPRIJS IS TOEGEWEZEN.

I N H O U D.

INLEIDING.

EERSTE AFDEELING.

Geest van het Boek: DANIEL.

7. God-

TWEEDE AFDEELING.

Belang van het Boek; DANIEL.

PROEVE

PROEVE

OVER DEN GEEST EN HET BELANG VAN HET BOEK: *DANIEL.*

EENE BIJDRAGE

TOT HANDHAVING VAN DE EERE DES BIJBELS.

Rijk is de geſchiedkundige inhoud des O. Verbonds. Daar vinden wij de vroegſte verhalen der Menschheid ons geboekt, welke wij te vergeefs bij andere Schrijvers zoeken. Deze worden vervolgd tot op den tijd, dat het Joodſche Volk in deszelfs ſtamvader Abraham optreedt. Alsdan verliezen wij in de boeken des O. V. grootendeels de overige Volken uit het oog, terwijl onze aandacht op ééne Familiegeſchiedenis rust, doch welke zich als onmerkbaar oplost in de opkomst, den bloei en het verval, d. i., in de geſchiedenis der Israëlitiſche Natie. — Intusſchen breken er ook hier en daar licht-

ſtralen door, die terugkaatſen op de overige Volken der wereld. Immers de geſchiedenis der Joden ſtaat in verband met die van verſchillende Natiën, vooral Oosterlingen, met name van Egypte, Phoenicië, Arabië, Babijlonië; veelal oogen de voorſpellingen op de lotgevallen der Volken, gelijk ook in de Psalmen, vóór de Babijloniſche Ballingſchap gedicht, zoo vele wenken nopens dezelve voorhanden zijn.

Inzonderheid echter is het dit tijdvak der Babijloniſche Ballingſchap, hetwelk in den Bijbel een wijd veld opent voor den navorſcher van de geſchiedenis der volkeren. Hier zien wij de Babijloniſche, Mediſche en Perſiſche Monarchijen optreden in verband met de lotgevallen der Israëliten. Hier vinden wij Psalmen en Klaagliederen en Profetiën in Babijlonië vervaardigd en opgeteekend. Hier worden ons in de ſchriften van Esra en Nehemia de beſluiten der Perſiſche Koningen geboekt. Hier vinden wij bij vele der Profeten, welke *vóór* of *in* die dagen geleefd hebben, de lotgevallen der Natiën voorſpeld, zoo als zij later door de ondervinding der eeuwen bekrachtigd zijn. — Dan, wij mogen hierbij niet uit het oog verliezen, dat alle deze geſchiedenisſen, (want wij zonderen eenigen der Profetiën uit) betrekkelijk zijn tot de lot-

lotgevallen der Israëliten, in of buiten hun Vaderland.

Twee boeken zijn er ons echter in den heiligen Bundel bewaard, die voor de *algemeene* Geschiedenis hoogst gewigtig zijn, daar zij de lotgevallen der *Oosterlingen* bevatten, en de daden en den levensloop van eenige Joden, alleen in zoo verre aanvoeren, als dezelve in verband staan met de lotgevallen van Babijlonië en Persië. Het zijn de boeken van *Daniel* en *Esther*.

Dit oogpunt is door de Geschiedschrijvers al te veel voorbij gezien, en zelfs de wijsgeerige en opmerkzame *Heeren* heeft slechts van eene dezer Gedenkrollen in zijne *Ideën* (1) over de Oosterlingen gebruik gemaakt. Het schijnt echter het standpunt te zijn, van waar wij moeten uitgaan om deze beide boeken regt te leeren kennen, en in derzelver geest in te dringen. Want in dezelven heeft het tegenovergestelde van de overige geschiedkundige boeken des O. V. plaats. Dáár was de geschiedenis der Joden hoofdzaak en hoofdoogpunt, terwijl de verhalen van Babijlo-

(1) HEEREN. *Ideën über die Politik, den Verkehr und den Handel der vornehmsten Völker der alten Welt*, Gott. 1815. I. th. heeft wel gebruik gemaakt van het Boek Esther, maar niet van Daniel.

loniers en Phoeniciers (even als in de boeken van Mozes, die van Egypte) flechts ftrekten, om gene op te helderen; wij zien dit in de boeken der Koningen, Esra, Nehemia en de Profeten. Hier daarentegen, bij Daniel en Esther is de gefchiedenis der Babijloniers en Perfen hoofdzaak. Hier vinden wij, wat ons dáár ontbreekt, ware *Bijdragen tot de Gefchiedenis der Babijlonifche, Medifche en Perfifche Vorften.*

Van dit punt uitgaande, is vooral de inhoud van het boek *Daniel* van het hoogfte belang. Doch niet minder belangrijk is dit Gefchrift, zoo wel voor de Godsdienstleer van Jood en Heiden, als voor de gefchiedenis van derzelver uitbreiding op aarde. Wij zien hier de trapswijze ontwikkeling en voortplanting der kennisfe Gods over de wereld, en derzelver luisterrijke handhaving door beflisfende proeven van Goddelijke grootheid, en de openbaring der lotgevallen van volgende eeuwen.

Maar, bedriegen wij ons niet? Zijn deze trekken, daar aangebragt, geene gewrochten onzer ligtgeloovige verbeelding? Behoort de bevestiging van dit hoog belang des Boeks niet onder de vrome wenfchen, door onkundige Christenen gevoed, omdat hetzelve toch eenmaal deszelfs plaats heeft in den heiligen Bundel?

Ja!

Ja! wij moeten deze vragen beamen, indien dit Boek een verdichtsel is van lateren tijd, hetwelk te onregt in den Bijbel bewaard wordt; indien de Voorspellingen geschiedenissen van voorgaande dagen behelzen; indien een later Jood ons heeft willen bedriegen met zijne verhalen, gelijk niet alleen zoo vele bestrijders des Bijbels, maar ook Christen-Uitleggers ons hebben willen bewijzen of opdringen.

Het geldt hier dus den strijd tusschen Geschiedenis en Roman, tusschen Profetiën van volgende dagen en Verhalen van vroegere gebeurtenissen, in het kleed van Voorspellingen gehuld, tusschen openbaringen Gods en spelingen des menschelijken vernufts; met één woord: het geldt den strijd tusschen waarheid en leugen. De beslissing van dezen strijd is tot handhaving van de eere des Bijbels van het hoogste belang.

Deze overweging dreef mij aan, de voorgestelde gevoelens aan het Boek Daniel zelve te toetsen, en eenige wenken op te zamelen tot regt verstand van hetzelve. Hiertoe strekke deze PROEVE OVER DEN GEEST EN HET BELANG VAN HET BOEK: DANIEL.

Niet vermetel genoeg, om te meenen, dat onze geringe Bijdrage dezen ſtrijd van vijftien eeuwen zal beſlisſen (2), willen wij echter pogen, hetgeen daarover gezegd is, toe te pasſen op deze Verzameling; vervolgens uit die aangevoerde bewijzen, betrekkelijk gemaakt tot het bijzonder oogpunt, waaruit wij Daniel beſchouwen, eenige hem en zijn Geſchrift eigene ſlotſommen (reſultaten) te trekken; en het waar karakter van dit Boek naar ons inzien te doen kennen. — Zoo willen wij trachten, door aanduiding van den geest, in hetzelve heerſchende, deszelfs waarheid, waarde en belang eenigermate te bevestigen.

Dan, gedachtig aan de taal van *Herder*: „ Het beste lezen der Profeten is, „ wanneer men een tijd lang ieder alleen, „ en niet in de rij, voortleest, zich met „ zijnen geest, zijne geſchiedenis en ſpraak „ bekend maakt, en als het ware in hem „ woont (3)", zij dit ook bij Daniel de regelmaat.

Den

(2) Van de tijden van *Porphyrius* af aan.

(3) HERDER, *Brieven tot de beoef. der Godgel.* I. bl. 128.

Den inhoud zoo wel als den vorm des Boeks te leeren kennen, uit den geest dier tijden te verklaren, de geschiedenis van het Oosten ten fakkel te gebruiken bij Daniels geschrift, hetzelve als een Oostersch gewrocht ons voor te stellen; zie daar, wat ons meest in hem zal doen wonen.

Men verwachte hier echter geene verklaring des Boeks, door zoo vele geleerde Mannen in vroegeren en lateren tijd gegeven. Evenmin willen wij elk der aangehaalde plaatsen uitlegkundig behandelen, en deze proeve dus door noodeloozen omslag en *vertoon* van geleerdheid doen uitdijen. Waar wij berusten in de gronden van uitlegkunde, door anderen gegeven, zij het voldoende ons op hen te beroepen; elders volsta eene en andere uitlegkundige aanmerking. Maar veel minder nog zoeke men hier eene verzameling van alles, wat over dit Boek kan worden opgemaakt. Anderen na te schrijven is een vervelende arbeid, en het beantwoorde aan ons doel, uit inwendige bewijzen, hier en daar door uitwendige bevestigd, aan te voeren, wat wij dienstig achten tot kennis en schatting van den geest en het belang dezer Verzameling. — Daniel verklare, verdedige zich zelven, en stichte zich zelven eene eerzuil.

EERSTE AFDEELING.

GEEST EN KARAKTER VAN HET BOEK DANIEL.

Wij herkennen hier den Hebreeuwsch-Babijlonifchen Geest dier tijden, waarin Daniel leefde. Die Geest was ftaatkundig-godsdienstig. Zoowel de verhalen, die hij ons doet, de profetiën, die hij uit, de taal, fpreekwijzen en vormen, waarin hij zijne rede kleedt, als het in- en uitwendig karakter des boeks, ademen, naar ons inzien, deze tijden. Wij plaatfen dit hoofddenkbeeld niet op den voorgrond, om hetzelve ftukswijze te gaan ontwikkelen, en te verdedigen tegen een lheer van bezwaren, in onderfcheidene eeuwen geopperd. Deze weg ware omflagtig en vervelend. Veeleer zal men, door een blik op het geheel te flaan, deszelfs afzonderlijken aard en karakter leeren kennen, en meer indringen in deszelfs Geest. Wij zullen dit Gefchrift uit eenige oogpunten befchouwen, en ongemerkt zal ons telkens die Geest voorkomen. Het is daarom, dat

dat ik in deze Proeve, van het algemeene beginnende, tot het meer bijzondere zal afdalen, ten einde hierdoor inhoud en vorm juister te onderscheiden. Doch tevens vergete men niet, dat men hier spreekt over den geest *des boeks*, en niet zoo zeer van enkele gedeelten deszelven, b. v. der profetiën of geschiedenissen.

Wij gaan uit van de algemeene beschouwing dezes Geschrifts.

1. *Dit Boek bevat eene Verzameling van Gedenkschriften uit de tijden der Babijlonische Ballingschap.*

Hoe meer ik dit geschrift onbevooroordeeld naleês; mij zoek bekend te maken met deszelfs inhoud, en tracht in te dringen in deszelfs geest, des te meer worde ik bevestigd in de meening, dat wij hier eene *Verzameling* hebben van Gedenkschriften uit de tijden der Babijlonische Ballingschap. Bij Daniel vooral voegt de les van den wijsgeerigen *Herder*: „zoek op het zorgvuldigste de „bijzondere stukken te verdeelen, te schei„den en te schikken, want (hij) stelde „zich niet voor een boek te schrijven, van „het begin tot het einde (1)."

Elk

(1) HERDER, *Brieven* t. a. p. I. 131.

Elk die flechts een oog op dit Gefchrift flaat, bemerkt gereedelijk den *tweeledigen inhoud* van hetzelve. Hij ontmoet in de zes eerfte Hoofddeelen zoo vele gebeurtenisfen, voorgevallen in de dagen van Nebukadnezar, Belzazar, Darius en Cyrus, welke van daar tot het einde worden afgewisfeld door profetifche ftukken, uit die zelfde tijden afkomftig. Daarom noemt men deszelfs inhoud, deels Gefchiedkundig, deels Profetisch.

Doch veel minder nog twijfelt men dezen inhoud *tot de dagen der Babijlonifche Ballingfchap* te brengen. Aan het begin des Boeks wordt dit uitdrukkelijk gemeld, en alle gebeurtenisfen behooren in dien tijd te huis. Zij zijn alle voorgevallen of voorfpeld, gedurende de 70 jaren derzelver (H. I—IX), of kort daarna (H. X—XII). Het zijn echter geene gefchiedenisfen uit de regering dier Koningen; want dan moesten zij de gebeurtenisfen dier Rijken en Koningen bevatten. Nu ons, daarentegen, hier gefchiedenisfen en voorfpellingen worden opgeteekend, welke, wel is waar, Babijlonifche, Medifche en Perfifche voorvallen behelzen, maar tevens in bijzonder verband ftaan tot eenige Joden en de Babijlonifche Ballingfchap, daarmede beginnen en eindigen, ja zelfs, daarop

groo-

grootendeels doelen; nu bepalen wij den inhoud naauwer, geven derzelver waar oogpunt meer aan de hand, doen derzelver historische waarde en belang, in vergelijking der overige Oosterfche gefchiedenisfen, ons door ongewijde Schrijvers nagelaten, nader kennen, wanneer wij dezelve *Gefchiedenisfen en Voorfpellingen uit de tijden der Babijlonifche Ballingfchap* noemen.

Maar waar is de éénheid, die dezelve aan elkander verbindt? Bevatten zij dan de gefchiedenis der Babijloniërs en overige Rijken in die dagen? of wel die van Daniel en zijne Vrienden, gedurende hun verblijf in de ballingfchap? Heeft dan Daniels boek een aaneengefchakeld verhaal dier gebeurtenisfen? of wel afzonderlijke ftukken? Zoo het laatfte plaats heeft, waartoe dit? welk is het verband tusfchen dezelve? welke is de éénheid dezes Boeks, van deszelfs gefchiedenisfen en voorfpellingen?

Éénheid vinden wij niet in den inhoud dezes Boeks. Zoo zij aanwezig is, beftaat zij alleen in het doel van dit Gefchrift: waarvan later. Daarom juist zeiden wij, dat hetzelve *Gedenkfchriften* behelsde. Te weten: men heeft te voren wel eens gezegd, dat wij hier de gefchiedenis van Daniel en zijne Vrienden in de Babijlonifche Ballingfchap aantreffen, even

even als of wij een aaneengefchakeld verhaal van hem en de zijnen lazen. Laat ons flechts dit gefchrift inzien, om van het tegendeel overtuigd te worden. — Is niet de helft van hetzelve geheel profetisch van inhoud, welke wel gezigten en droomen van Daniel bevat, maar deze maken geene gefchiedenis uit? En, letten wij alleen op het gefchiedkundig gedeelte des Boeks, dan zijn er onder de weinige verhalen niet alleen fommige, waarin van Daniel (H. III.), andere, waarin van zijne Vrienden geene melding gemaakt wordt (H. II, IV, V, VI), maar dan zien wij overal de Koningen van Babijlonië en Medië op den voorgrond geplaatst, terwijl Daniel en zijne Vrienden flechts *door* en *om* hen handelen. Alle verhalen beginnen en eindigen met die Koningen, en wij vergisfen ons, wanneer wij de hoofdzaak tot Daniel en zijne Vrienden bepalen.

Daarenboven, indien al Daniel de hoofdperfoon der gefchiedenis ware, hoe weinige en gering zijn de voorvallen, hier vermeld, elk plaats gehad hebbende binnen den omtrek van weinige uren; en echter zijn er meer dan 70 jaren onder dezelve verloopen! Neen! wij lezen hier geen gefchiedverhaal van Daniel, noch van zijne Vrienden, flechts weinige trekken, en wel de zoodanige, waar-

waarbij zij geenzins de hoofdperſonen zijn.

Dan het is ook geene geſchiedenis der Babijloniſche en Mediſche Vorſten, welke ons hier verhaald wordt. — Hoe weinige trekken lezen wij hier uit die 70 jaren! ſlechts vijf gebeurtenisſen, elk binnen den kring van éénen of weinige dagen voorgevallen. Hoe weinig vinden wij van hunne regering, en alleen in wenken! hoe afgezonderd is elk dezer ſtukken! — Daarom zijn het veeleer *Gedenkſchriften* uit de tijden der Babijloniſche Ballingſchap. — Sommigen dit inziende, noemden dezelve *Fragmenten*, (brokſtukken) en in zekeren zin kan men dit te regt verklaren; doch daar er toch in dezelve zeker doel ſchijnt te heerſchen, is naar ons inzien de naam van Gedenkſchriften eigenaardiger. In alle deze verhalen ontbreekt toch dat afgebrokene, (fragmentariſche) hetwelk in fragmenten heerſchende is, en waardoor wij in onzen tijd brokſtukken van gedenkſchriften onderſcheiden. Het verſchil beſtaat hier niet ſlechts in den naam, maar in de zaak zelve, daardoor beteekend. — Zoodra wij een oog in dit Boek ſlaan, zien wij al ras, dat elk ſtuk *één geheel op zich zelf* uitmaakt. Doorloopen wij dan met dit oogmerk het Boek Daniel.

Wat het *geſchiedkundig gedeelte* betreft, (om van het eerſte geſchrift niet te ſpreken, hetwelk

welk men als eene algemeene Inleiding zou kunnen beschouwen (H. I.);) het begin van elk derzelven is bijna gelijk aan de anderen, ja zelfs, gelijk dit in Gedenkschriften uit oude tijden gewoonlijk plaats had, elk derzelven begint op deze wijze: *In het .... jaar des konings Nebucadnezars* — of *Jojakims:* (I. 1. II. 1.) of wel: *de koning Nebukadnezar* — of *Belzazar maakte een beeld* of *maaltijd.* (III. 1. V. 1.) Dit begin is geheel in den ouden verhaaltoon, zoodat wij al aanstonds een geordend voorstel en geschrift meenen te vinden. — Verder stemt de inrigting van allen overeen. Zij bevatten *eerst* voorvallen uit het leven der Vorsten *of* hunne droomen (II.) *of* bevelen (III. VI.) *of* opmerkelijke verschijnselen (V.); welke dan *gevolgd worden* door een verhaal van het gedrag en het lot der vier Israëliten (II — VI.), hetwelk zoo zeer ter overtuiging der Vorsten strekt, dat zij allen *eindigen* met den lof en de verheerlijking van Jehova, en het aanzien der vier Israëliten in den Babijlonischen of Medischen Staat. — Deze is de geregelde, geleidelijke en alles tot één geheel verbindende gang van elk dezer Schriften, zoodat dezelve geenzins het karakter van Fragmenten, maar veeleer dat van volledige Gedenkschriften dragen. Kan men wel in historische Fragmenten dien vol-

volledigen gang, waardoor elk een ſtuk op zich zelf is, wenſchen en zoeken? Houden zij, zoodra dit aanwezig is, niet op Brokſtukken te zijn? — Vooral, zij ſtaan alle zonder geſchiedkundig verband. Het eene verhaal wordt niet aan het andere geſchakeld. Zonder overgang verplaatſen zij ons dikwerf tien, twintig jaren verder, en maken geene melding van hetgeen tusſchen beide is voorgevallen. — Wij vragen wederom: houden zij hierdoor tevens niet op ons eene volledige geſchiedenis te leveren? — Daar zij dus, noch eene fragmentariſche, noch eene volledige geſchiedenis uitmaken, moeten zij veeleer Gedenkſchriften genaamd worden.

En de *Profetiën!* — Hier misſen wij geheel dat fragmentariſche en deszelfs ſporen, nog meer dat volledig geſchiedkundige. Het is eene verzameling van vier Profetiën, welke men eveneens Gedenkſchriften zou kunnen noemen, al zijn zij dan niet geſchiedkundig van inhoud. Gedenkſchriften immers bevatten zulke afgezonderde doch volledige Geſchriften, die elk op zich zelf ſtaan, en aan het Nageſlacht worden overgeleverd (2).

Zij

(2) Met evenveel regt kan men dit van vele der anderen Profeten-rollen zeggen. Alleen daar het geldt van de beide deelen dezes Boeks, wordt deszelfs inhoud, vooral bij Daniel, op deze wijze eigenaardiger opgegeven.

Zij ſtaan zonder overgang, zonder historisch verband aan het hoofd, als zoo vele losſe, doch volledige, naderhand bij elkander gevoegde Stukken.

Neemt niet (om een enkel voorbeeld bij te brengen) elk dezer profetiſche Schriften, gelijk de meeste voorſpellingen, een aanvang met aanduiding van het jaar der regering des Konings, waartoe zij behooren. Geven zij niet daarna het gezigt of den droom op, die Daniel vergund werd? Volgt hierop niet bij allen de verklaring van het gezigt of der openbaring? Worden twee derzelve niet beſloten met vermelding van den invloed, dien dezelve maakten op Daniel (VII: 28. VIII: 27.), en een met een meer algemeen ſlot (X: 4.) Ja! hierdoor vertoonen zij dat karakter, hetwelk wij hun toeſchrijven.

Maar nog duidelijker zal ons dit Overzigt over den oorſpronkelijken vorm dezes Boeks worden, wanneer wij den

2. *Inhoud der afzonderlijke Gedenkſchriften*

overwegen. — Tweeledig noemden wij ſtraks reeds den inhoud dezer Stukken, en op dien grond brengen wij dezelve tot twee bundels.

De *eerſte Bundel* bevat zes geſchiedkun-

di-

-dige Gedenkschriften, in zoo vele hoofdstukken afgedeeld (3). Zoo opent het *eerste Hoofdstuk* ons als eene Inleiding tot alle de volgende gebeurtenissen, vooral in verband met het laatste vers. Het bevat de geschiedenis van het begin der Babijlonische Ballingschap, gemeld met oogmerk, om ons de opkweeking en vorming van vier aanzienlijke Israëliten tot Hovelingen van den Koning van Babijlon te doen kennen. Hier worden wij op het regte standpunt geplaatst, om de volgende verhalen te leeren verstaan. — Uit dit Stuk zien wij wederom deszelfs afzonderlijke indeeling. Immers aan het einde (I: 29) wordt reeds melding gemaakt van het eerste jaar

(3) Te regt toch heeft men in onze Overzetting, even als in de *Syrische* en *Arabische* Vertaling en in die *van Luther*, het algemeen hoofd van het Manifest (H. IV: 1—3.) niet gevoegd bij het III. Hoofdst. waartoe het in den *Joodschen* tekst, de *Grieksche* Vertaling der 70 en van *Theodotion*, en de *Vulgata* gebragt is. Dit is duidelijk eene dwaling der afdeeling. Zie MICHAËLIS, *Anmerk. zum Proph. Daniel* in de *Deutsche Uebers.* Th. X. s. 33. Merkwaardig is het, dat wij in de Vertaling der 70, aan het hoofd van vs. 98 vinden: ἀρχὴ τῆς Ἐπιστολῆς, zie *Daniel, secundum Septuaginta* cur. CAROLO SEGAAR, p. 36. — Doch deze schijnen zich hier en daar ophelderingen en bijvoegselen te hebben veroorloofd, cf. SEGAAR l. l. praef. p. 6.

jaar van Cyrus, terwijl wij aan het begin van het II. Hoofdftuk tot Nebukadnezars beftuur worden terug geleid. Moeijelijk kunnen wij dit anders verklaren, dan door hier bijzondere Gefchriften te vinden, die in onderfcheiden tijd zijn opgeteekend. — Dit Vers hangt toch te veel zamen met het geheele Hoofddeel, dan dat wij in hetzelve eene Randteekening van lateren tijd (*Glosſe*) zouden herkennen.

Daarop volgen twee Gedenkfchriften nopens gebeurtenisfen, beide na een ruim tijdsverloop voorgevallen; het eene welligt vier jaren na de wegvoering van Daniel, het andere zestien jaren later (H. II — III.) (4). Zij be-

(4) Veel fchijn van waarheid heeft toch het bijvoegfel der *Alexandrijnfche* Vertaling, aan het hoofd van het III. Hoofdftuk ἔτους ὀκτωκαιδεκάτου; hetwelk van het 18de jaar der eigenlijke regering van Nebukadnezar zal te verftaan zijn, en dus 16 jaren later dan het voorgaande (H. II.), en 20 jaren na de wegvoering van Daniel plaats had: althans indien men Hoofdft. I. in dien tijd plaatst, toen Nebukadnezar in den naam zijns Vaders het bevel voerde. — Dit zelfde bijvoegfel vindt men bij *Theodotion*; zie *V. T. Gr. cur.* BOSIO ad locum, en voorts VOS in deszelfs doorwrochte *Uitlegging van het boek Daniel* D. I. bl. 276. Volgens dit bijvoegfel gebeurde zulks na des Konings togten in het westen van Azië, vooral tegen Jeruzalem, en is dit beeld welligt uit dankbaarheid aan zijnen God Bel, voor de hem gefchonkene overwinningen opgerigt.

bevatten twee belangrijke voorvallen van Nebukadnezar met betrekking tot de Joden; Koninklijke bevelen en gebeurtenisſen, die daarbij plaats hadden. — En nu lezen wij weder een Geſchrift van een' geheel anderen aard (H. IV). Het is geen geſchiedverhaal; het zijn geene trekken uit het leven des Konings noch der Joden, maar een Koninklijk Manifest aan zijne Volkeren, geheel in dien vorm gekleed.

Wij lezen ook in onze dagen Plakaten, Edikten, Manifesten van Vorſten, waarbij zij hunne gevoelens en ondervindingen den Volkeren bekend maken. Zulk een Staatsſtuk van den ouden tijd ontmoeten wij hier (5). Vooral uit dit Hoofdſtuk blijkt het, dat dit Boek afzonderlijke Gedenkſtukken bevat. De Schrijver of Verzamelaar ſchijnt dezelve onder

(5) Wanneer wij dit vierde Hoofdſtuk (over welks Echtheid vervolgens) louter als *geſchiedkundig Gedenkſtuk op zich zelf* beſchouwen, ware het welligt belangrijk, hetzelve te vergelijken met een dergelijk Manifest van een Christen Vorst onzer dagen, doch van eenen anderen aanleg, en onder andere omſtandigheden. Ik bedoel het *Manifest van Alexander, Keizer aller Rusſen*, op den 1 Jan. 1816 uitgegeven, tot verheerlijking van het Godsbeſtuur in de laatſte gebeurtenisſen van Europa. Wij vinden dit belangrijk ſtuk bewaard door VENTURINI *Geſchied. van den Oorlog*, D. VII.

der zijne overige ftukken volgens de orde des tijds te hebben bij één gevoegd, als losfe Gefchriften, die niet verbonden waren, welligt op bijzondere perkamenten rollen (6) of met eenige opening tusfchen beide (7).

Ook door de volgende Stukken wordt dit bevestigd. — Na dit Koninklijk Manifest vinden wij niets meer van Nebukadnezar gemeld. Eensklaps verdwijnt hij uit ons oog. Maar geen wonder. — De Verzamelaar wilde geene Gefchiedenis leveren. Hij voegde flechts de voornaamfte Gefchriften, tot zijn doel betrekkelijk, welke hij, of bewaard, of zelf opgeteekend, of uit de kancelarij des Konings ontleend had, bij één. Daarom volgt aanftonds hierop een Gefchrift uit de laatfte tijden des volgenden Konings, hetwelk echter eenigzins verbonden wordt met een

(6) Indien EICHHORNS ftelling genoegzaam bevestigd ware, dat oudtijds, wegens de fpaarzaamheid der fchrijfftoffe, elke Profetie op een bijzonder perkament befchreven werd. Aldus zouden de afzonderlijke Papieren ontftaan zijn. Zie *Inleiding in het O. V.* III. § 519. bl. 51, 52.

(7) Aldus dacht MICHAËLIS over den oorfprong dezes Boeks, in de *Annott. ad Hagiographa*, III. p. 42. praef. § 26. waaruit hij verklaart het gezegde van JOSEPHUS: *τὰ βιβλία, ὅσα δὴ συγγραψάμενος καταλέλοιπεν* (ὁ Δανιὴλ). in *Antiq. Jud.* X. 12.

een volgend ſtuk uit het Stamhuis (*Dynastie*) der Meders. (H. VI: 1. verg. V: 30.) En nu voegt hij hierbij, welligt na alle deze Gedenkſtukken, eene algemeene aanmerking, waarmede deze Bundel beſloten wordt. (VI: 29.)

Dit deel der afgezonderde, doch met één doel verzamelde Geſchriften, wordt vervangen door een ander van *Profetiſchen* inhoud. Het zelfde gebrek aan zamenhang (het eigendommelijk karakter van Gedenkſchriften) is ook hier heerſchende. — Vier zulke Profetiſche Schriften levert ons deze Bundel. Twee zijn er overig uit de tijden van Belzazar, elk verſchillend van elkander, en na een verloop van twee jaren verleend (H. VII en VIII.), één uit het Mediſche (IX.) en één uit het Perſiſche Stamhuis (X—XII.); want het is duidelijk, dat H. X—XII. ſlechts één Gedenkſchrift bevat. Allen behelzen de opkomst, de heerſchappij en den ondergang van verſchillende Monarchijen, de lotgevallen der Joden, en de komst en vestiging van het Godsrijk op aarde.

Begeeren wij een algemeen Overzigt over den Inhoud dezer Gedenkſchriften, men zou hetzelve op deze of dergelijke wijze kunnen opgeven,

EERSTE BUNDEL of ROLLE.

Inleiding tot de volgende gebeurtenisfen; bevattende de wegvoering, vorming en opleiding van vier Israëliten tot Hovelingen des Konings van Babijlonie. (H. I.)

1e. *Gedenkfchrift*, Droom van Nebukadnezar, door Daniel opgelost, en gevolg hiervan voor de vier Israëliten. (H. II.).

2e. *Gedenkfchrift*, Bevel van Nebukadnezar, nopens de aanbidding eens Beelds, nevens het gedrag en de Goddelijke bewaring der drie Israëlitifche Ballingen. (H. III.)

3e. *Gedenkfchrift*, Manifest van Nebukadnezar, tot verheerlijking van den Allerhoogften God. (H. IV.)

4e. *Gedenkfchrift*, Verhaal van het einde der Babijlonifche Monarchij, overeenkomftig het Voorteeken, door den Vorst gezien, en door Daniel verklaard. (H. V.)

5e. *Gedenkfchrift*, Darius de Meder handhaaft de eer des Allerhoogften Gods, na de verlosfing van Daniel uit den leeuwenkuil. (H. VI.)

TWEEDE BUNDEL of ROLLE.

1e. *Profetie*, Droomgezigt aan Daniel verleend, nopens de lotgevallen der wereld, zigtbaar in de gefchiedenis der grootfte We-

Wereld-Monarchijen en derzelver oplossing in het Messias-Rijk. (H. VII.)

2ᵉ. *Profetie*, Gezigt Daniels, nopens de opkomst en den ondergang der Medisch-Persische en Grieksche Monarchijen, en de verdrukking daaruit vervolgens voor de Joden geboren. (H. VIII.)

3ᵉ. *Profetie*, Gebed van Daniel nopens het einde der Babijlonische Ballingschap, en Voorspelling, hem hierover geopenbaard, wegens het lot van Jeruzalem, de Joden en het Rijk van den toekomstigen Messias. (H. IX.)

4ᵉ. *Profetie* aan Daniel na het einde der Babijlonische Ballingschap gegeven, nopens de lotgevallen van het Persische, Macedonische, vooral Egijptische en Syrische Rijk, en derzelver invloed op den Joodschen Staat, gevolgd van de heerlijke uitkomst. (H. X—XII.) (8).

Wij mogen echter niet onopgemerkt laten, dat wij door deze opgave slechts het bijzonder oogpunt wilden aanwijzen, waaruit elk Stuk, naar ons inzien, te beschouwen is; niet als of wij meenden, dat juist deze orde door den Schrijver zoo naauwkeurig en opzet-

(8) Zie, vooral over den inhoud der Profetische Geschriften, de opgave van STRONCK, *Bijb. Huisboek*, VI. d. aan het begin der afzonderlijke Hoofddeelen

zettelijk gevolgd zij, want wij merkten reeds boven aan, dat deze Bundel afzonderlijke Stukken bevat; doch wij, op eenen geruimen afſtand des tijds levende, mogen dezelve meer naauwkeurig ſchiften. Wat voorts de Profetiën aanbelangt, daar nopens derzelver verklaring zoo verſchillend gedacht wordt, zullen wij hierover lager meer aanteekenen, en wilden ſlechts voorloopig opgeven, hoedanig ons de Inhoud toeſchijnt.

Uit dit ſtandpunt is, naar ons inzien, het Boek Daniel te beſchouwen. Zoo verklaart Daniel zich zelven. — Hierdoor worden vele der bedenkingen wederlegd, welke tegen de Echtheid en Waarheid des Boeks zijn ingebragt. Hierdoor dringt men in den Geest des Boeks in, want wij vinden overal Hebreeuwsch-Babijloniſche Verhalen, Profetiën, Geſchriften. Hierdoor rijst onze ſchatting van deszelfs hoog belang en gewigt. Hierdoor leeren wij welligt eenvoudig, maar juister verſtaan, wat ons in deze Rollen beſchreven ſtaat.

Dan dit vereischt nader betoog. Wat wij uit den aard des Boeks zochten op te maken, be-

hoeft nadere bevestiging, en wat men op dien grondslag bouwt, aandrang.

Hier opent zich dus de strijd, waarvan wij straks reeds gewaagden, in de vroegste Eeuwen aangevangen, en in onze dagen heftig voortgezet. Het is de strijd over de Echtheid en Eénheid des Boeks. — Wat daarover door zoo vele Geleerden vroeger en later gezegd is, lust ons niet te herhalen; want wij schrijven geene Inleiding in dit Boek. Wij willen dit onderwerp alleen in zoo verre onderzoeken, als wij, steunende op de navorschingen der Geleerden, en uitgaande van dit aangewezen oogpunt, den aard en Geest dezes Boeks nader willen leeren kennen. — Zoo doet zich dan het eerst de vraag op:

3. *Wie was de Schrijver en Verzamelaar dezer Gedenkschriften? In welken tijd leefde en schreef hij?*

Veel heeft men getwist over den Opsteller dezes Boeks. De Inhoud, de plaatsing van hetzelve in den Joodschen Canon, het verschil van Taal, en het tweeledig oogmerk; dit alles gaf aan de Bestrijderen van den Bijbel, zoo wel als aan de nasporingen der Oordeelkunde (Kritiek), aanleiding tot dezen twist. —

Een en ander voorbeeld uit *verschillende* Eeuwen ftrekke ten bewijze.

Lang is de reeks van Uitleggers, die, ook na min of meer grondig onderzoek, verklaarden Daniel te herkennen, als den Schrijver dezes Boeks, en hunne namen behoeven niet te worden opgeteekend. — Dan ook aan de andere zijde fchaarde zich een niet gering aantal. Reeds in de derde Eeuw van het Christendom beweerde *Porphyrius*, dat Daniels Gefchrift vervaardigd was na de vervulling, d. i. na die dagen, welke hier voorfpeld waren, en op zijnen naam in de tijden van Antiochus Epiphanes was uitgegeven door een' Jood, die de reeds gebeurde zaken in eenen Profetifchen ftijl geboekt had. Hieruit volgde, dat alles, wat na Antiochus moest voorvallen, verdicht was. Hij grondde zich zoo wel op de Griekschaardige woorden, hier voorkomende, als op de letterlijke voorftelling van toen gebeurde zaken, die eer Gefchiedenis dan wel Voorfpelling ademen.

Doch behalve de Schriften van *Porphyrius* zelven, zijn ook die zijner vroegfte Beftrijders, *Eufebius*, *Apollinarius* en *Methodius* verloren, terwijl flechts in de Werken van *Joh. Dmascenus* en *Nicetas* eenige plaatfen uit den laatften overig zijn. *Hieronymus*, die

die *Porphyrius* beſtreden heeft, geeft ons hiervan berigt (9). — Vervolgens heeft de *Talmud* geſteld, dat Daniel nevens andere Boeken door de Mannen der groote Synagoge (*Senatus Synagogae magnae*) verzameld is. Doch dit gevoelen behoeft, na de overtuigende gronden, door nieuwere Oordeelkundigen, tegen het beſtaan dezer Synagoge ingebragt, geene wederſpraak (10).

Door de duidelijke kenteekenen, welke in het laatſte gedeelte van Daniel, hem als den Schrijver aanduiden, en door het gezag van Christus overreed, heeft de geleerde *Vos* gemeend, hem als den Schrijver dezes geheelen Boeks te moeten erkennen (11). Later heeft *Eichhorn* zijn gevoelen ten deze voorgedragen. — Volgens hem is de helft van dit Boek (H. VII—XII.) door Daniel zelf beſchreven, blijkens de getuigenis van Daniel en de geſchiedenis dezes Boeks. Het overige ge-

(9) HIERONYMUS, *Comment. in Danielem, in proœm.* Zie voorts dit gevoelen wederlegd door VOS t. a. p. I. 13. — HAMELSVELD, *Bijbel verdedigd*, I. 220—226. EICHHORN, *Inleiding in het O. V.* III. bl. 468. — MICHAËLIS t. a. p. ad. Dan. II: 39, en anderen.

(10) Zie J. E. RAU, *Diatribe de Synagoga Magna.* — EICHHORN, *Inl.* I. p. I. § 5.; vooral DE WETTE l. p. ſtraks aan te halen, C. 14. § 14. not. c.

(11) VOS t. a. p. I. bl. 9—12.

gedeelte is noch van Daniel, noch ook van zijn' Verzamelaar, maar van een' Schrijver, die de mondelijke Overleveringen van Daniel en zijne Vrienden, ten zelfden tijde als de boeken van Esra en Esther, heeft verzameld en beschreven. Doch de Verzamelaar voegde deze allen te zamen en verbond ze tot één geheel. — Deze nu gaf de Stukken in taal en ſtijl, zoo als hij ze vond, voegde er zijne Aanmerkingen, nevens eene Inleiding, bij, doch nam in dezelve die mondelijke Overleveringen niet op, welke ten zijnen tijde nog niet waren beſchreven, en welke later evenmin bij dit Tempelboek gevoegd zijn, maar onder de Apocrijfe Boeken bewaard worden (12). Daarna echter is ook hij van gevoelen veranderd, en heeft het voorgaande herroepen (13), grootendeels gevolgd door *Berthold*, die voor elk Stuk een' bijzonderen Maker ſtelt (14).

Intusſchen verdedigde *Jahn* Daniel als den Schrijver (15), toen *de Wette* optrad, die

(12) EICHHORN *Inl.* t. a. p. III. bl. 442.

(13) EICHHORN, *Allg. Bibl. der Bibl. Literatur*, I. VI. 791—795.

(14) BERTHOLD, *Ueberſetſung und Erkl. des Buches Daniel.*

(15) JAHN, *Einleitung in die Gottl. Bücher des alten Bundes*, II. th. II. ſ. 624 ff.

die, dit geheele Boek onecht verklaarende, meende hetzelve te moeten terug brengen tot de dagen van Antiochus Epiphanes. In zoo verre treedt hij op als de Verdediger der Eénheid dezes Boeks tegen *Eichhorn* en *Berthold.* — Hij beroept zich, als zoo vele bewijzen van Onechtheid, op den Geschiedkundigen Inhoud, vol onwaarschijnlijke verdichtselen, — op den Inhoud der Profetiën, geheel vreemd aan die der overige Profeten, — op den Godsdienstig-Staatkundigen Geest des Boeks, die in lateren tijd te huis behoort, — op de vermelding van den lof van Daniel, — op het Griekschaardig Chaldaïsmus en verachterd Hebraïsmus, — op de Overeenkomst met de Apocrijfe Boeken, en de plaatsing in den Canon (16).

Tegen onderscheidene en de meeste dezer gevoelens is veel, en zoo het schijnt met meer

(16) Dr. W. L. M. DE WETTE, *Lehrbuch der historisch-kritischen Einleitung in die kanonischen und apokryphischen Bücher des Alten Testaments*, Berlin 1817. f. 278. — Zie voorts over de verschillende gevoelens en derzelver wederlegging BECKHAUS, *over de Echtheid van de boeken des O V.*, te vinden *in de Verh. van het Haagsch Genootschap tot Verdediging van den Christelijken Godsdienst*, 1793. bl. 358 en verv. — VAN VLOTEN, *Inleiding op Daniel*, in deszelfs vertaalden *Bijbel*, deel IX. bl. 7 en verv., anderen.

meer en minder grond, ingebragt. En voorzeker, wanneer wij onbevooroordeeld, maar tevens met eerbied voor den Bijbel te werk gaan, dan moet het ons na een onpartijdig onderzoek verwonderen, hoe de Geleerden van lateren tijd, steeds weder met gevoelens optreden, welke immers voor den onbevooroordeelden reeds dikwerf en bondig wederlegd zijn, of wel uitgaan van opgevatte stellingen, die in Daniels Geschrift geen' grond vinden. — In den loop dezer Proeve zullen vele dier Gedachten worden behandeld, daar wij in de nasporing van den Geest dezes Boeks het eene op het andere moeten bouwen. Hier dus alleen, het geen ter zake dient nopens den Schrijver.

Wat *het Profetische gedeelte des Boeks* betreft, (H. VII—XII.) na de bondige gronden, door *Eichhorn*, *Jahn*, *Beckhaus* en anderen bijgebragt, zou het eene ijdele moeite zijn na te schrijven, wat door hen betoogd is. Inzonderheid is het geen door *Beckhaus* uitvoerig is aangetoond, ten bewijze, dat Daniel de Schrijver van dit gedeelte des Boeks is, nog niet voldoende wederlegd, zelfs schijnt hij aan velen onbekend te

zijn.

zijn (17). De gronden, door hem aangebragt, overtuigen ons, dat deze gedeelten door Daniel vervaardigd zijn.

Er zijn echter, behalve dit alles, in Daniels Profetie eenige wenken, welke door *Eichhorn* en anderen niet zijn opgemerkt, en onze aandacht verdienen, indien Daniel deze Stukken heeft beschreven. — Niettegenstaande Daniel zelf zich als Schrijver noemt, lezen wij echter in die zelfde Profetiën zulke plaatsen, waarin hij meer algemeen spreekt. Reeds in het VII. Hoofddeel vindt men aan het begin: „ Daniel zag een' droom," waar aan het einde gelezen wordt, „ wat *mij* Daniel aangaat." In het VIII en IX Hoofdst. spreekt Daniel steeds van zich zelven in den eersten naamval. Dit duurt voort tot het einde des Boeks; alleen hervinden wij in het X Hoofdst. dit zelfde verschijnsel, dat, waar aan het begin gezegd wordt: „ Aan Daniel „ werd een Gezigte geopenbaard, en *hij* had „ verstand, " dadelijk daarop volgt: „ In „ die dagen was *ik* Daniel treurende enz. "

Het zijn wel geene bezwaren, welke hem uitsluiten als den Opsteller dezer Schriften, doch die echter zeer in aanmerking komen. Immers (gelijk door *Eichhorn* is aangewezen)

(17) DE WETTE maakt bij al zijnen letterkundigen voorraad van het geschrift van BECKHAUS geene melding.

zen (18), de Gezigten konden niemand in alle derzelver deelen zoo bijzonder bekend zijn, en de geschiedenis des Boeks bevestigt dit. — Doch, van waar dan toch dit verschil? Van waar die Aanteekeningen aan het hoofd der eerste en vierde Profetie (VII: 1. X: 1.)?

Reeds hebben sommigen (19) aangemerkt, dat dit eene Historische Voorrede is, hoedanige men meer aan het Hoofd van Profetiën vindt. De plaatsen, ten betooge hiervan, door *Vos* uit Jeremias aangehaald, (Jer. XVII: 1, 3. XXV: 1, 3. XXXV: 1, 3.) schijnen echter niet overeenkomstig te zijn, daar in dezelve het gewone Hoofd gelezen wordt, boven de Profetiën geplaatst. Hier daarentegen vinden wij den Historischen stijl, niet gelijk daar, afgebroken, maar verhalend. Dan nog minder ter zake dienende is een ander voorbeeld, door hem uit Daniel bijgebragt, (IV: 1, 2.) wijl aldaar het Hoofd van een Koninklijk Manifest gelezen wordt, gelijk zulks tot op den huidigen dag gebruikelijk is.

Bij de vergelijking der andere Profeten, zien wij dit zelfde verschil bij hen plaats grij-

(18) EICHHORN *Inl.* t. a. p. bl. 441, 442.
(19) VOS t. a. p. bl. 9.

grijpen. — Bij elken Profeet ontmoet men niet alleen een' anderen ſtijl, maar ook verſchillen de Opſchriften en het begin der Profetiën. Meestal begint *Ezechiel* van zich zelven. Het is: „ de hand des Heeren was op mij," of, „ het woord des Heeren geſchiedde tot „ mij, " of, „ de Geest leidde mij weg." — Aan het begin des Boeks is het: „ *Ik* zag „ gezigten," en echter laat hij aanſtonds daarop volgen „ toen geſchiedde het woord „ des Heeren tot *Ezechiel*, en de hand des „ Heeren was op *hem*;" waarna de Profetie hervat: „ Doe zag ik." (I: 1 — 4.) Dit voorbeeld ſchijnt nog meer opzettelijk, dan bij Daniel. Dáár is het alleen aan het begin, hier te midden van het Verhaal, en wel nadat de Profeet reeds van zich zelven geſproken heeft. — Bij *Jeremia* wordt de Profetie meestal geopend met dit Opſchrift: „ Het „ woord, dat tot Jeremia geſchied is," en ſlechts zelden: „ het woord — geſchiedde „ tot mij." Zoo wel bij *Jezaia* als bij de overigen ontmoeten wij dit verſchijnſel. — Hoe losſen wij nu dit Raadſel op? Ik wil twee gevoelens bijbrengen, welke eenigen grond van waarſchijnlijkheid hebben.

Het zou kunnen zijn, dat de Profeten hunne Voorſpellingen ten deele zelve hebben opgeteekend, en dat hunne Geſchriften gedeeltelijk

door anderen zijn verzameld, bijeengevoegd, en hier en daar aangevuld, met opſchriften, waar dezelve ontbraken, of met aanteekeningen, welke, of in het ſtuk zelve ingelascht, of op den kant als *Glosſen* opgeteekend en later door de Overſchrijvers ingevoegd zijn (20). Zoo zou de Tusſchenrede (*Parentheſe*), Ezech. I: 3., eene Randteekening (*Glosſe*) kunnen zijn, terwijl alsdan vs. 4. zeer goed ſluit aan de eerſte woorden van vs. 2. Indien deze meening doorgaat, kan Daniel zelf zijne Profetiën hebben geſchreven, doch zal H. VII: 1. X: 1. door den Verzamelaar zijn ingevoegd.

Men kan echter niet ontkennen, dat er in den eenvoudigen ſtijl van Daniel iets is, hetwelk hier tegen ſtrijdt; om niet te zeggen, dat het toevallige der overeenkomst, bij allen gevonden, meer eene eigenſchap van den Profetiſchen ſtijl ſchijnt aan te duiden. Bepalen wij ons vooral bij hem. — Reeds het begin der eerſte Profetie ademt geenszins zulk eenen Verzamelaar. (VII: 1.) Men zou alsdan moeten veronderſtellen, dat *zijn* Geſchrift begon bij vs. 2., doch hierdoor wordt tijd noch plaats, noch aanleiding opgegeven, hetgeen een zeldzaam verſchijnſel in de Profe-

(20) Zie EICHHORN, *Inl.* III. bl. 57 verv.

ſtellen, en vooral bij den naauwkeurigen Daniel, is. — Daarenboven, om deze ſtelling te kunnen aannemen, moeten wij hierbij weder eene andere onderſtelling, zonder eenigen grond, voegen. Er moet alsdan aan het hoofd van H. X. iets zijn uitgelaten, om dit bijvoegſel van den Verzamelaar in verband te brengen; of Daniels rede zou zeer ongeſchikt een begin nemen met de woorden: „ In *die* dagen."

Veeleer dus ſchijnt Daniel ons te leeren, dat het de gewone ſchrijfſtijl der Profeten was, met algemeene woorden te beginnen. Dit algemeene moge dan al bij den eenen Schrijver op deze, bij den anderen op gene wijze, zijn voorgedragen, elk volgde daarin zijn' eigenen ſtijl, maar de hoofdzaak bleef bij allen dezelfde.

Dan van waar dan toch, dat het verſchil zich niet alleen bij Daniel, maar ook bij de andere Profeten vertoont, wanneer in denzelfden bundel, nu eens in den eerſten, dan in den derden perſoon geſproken wordt? — Het komt mij niet onwaarſchijnlijk voor, dat zulks is toe te ſchrijven aan den tijd en de gelegenheid, waarbij dezelve door de Profeten zijn opgeteekend, en aan het doel, waartoe zij vervaardigd zijn. — Werden dezelve tot algemeen nut, en zonder bepaald

oogmerk gefchreven, dan luidden zij meer als Gefchriften, die moesten bewaard worden, en van daar, dat in dezelve in den derden perfoon gefproken wordt. Doch teekenden de Profeten dezelve tot meer bijzonder oogmerk op, ter herinnering voor zich zelven, voor hunne vrienden of andere bekenden (21), dan waren het Stukken, die hen bijzonder betroffen, en zij fchreven voor zich, gelijk zij gewoon waren te fpreken, nu eens in den derden, dan weder in den eerften perfoon. — Ook de oude Gefchiedfchrijvers plegen hunne gefchiedenisfen in den derden perfoon te beginnen. Zoo vangt *Herodotus* aan: *Ἡροδότου Ἁλικαρνασσῆος ἱστορίης ἀπόδεξις ἥδε.* De oude Gefchiedenisfen der Grieken toch waren, even als de Israëlitifche Profetiën, openbare (*publieke*) Stukken, die aan het Volk werden voorgelezen. Ja! ook in Brieven had men oudtijds deze gewoonte. — Volgens deze verklaring zal dan ook Daniel zijne Profetiën in verfchillende tijden hebben opgeteekend, nu eens voor zijne Joodfche Medeballingen, dan voor de Chaldeën, of voor zijne naar hun Vaderland terugkeerende Landgenooten, of wel voor zich zelven. Ook het onderfcheid van taal fchijnt dit te bevestigen; doch

(21) Of ook nadat zij dezelve hadden uitgefproken, zie EICHHORNS *Inl.* t. a. p. III. § 516.

doch hiervan nader. Het is hier dan niet zoo zeer een Bundel Profetiën, door Daniel als een geheel bijeengevoegd, maar eene Verzameling van zoo vele losſe Profetiſche Schriften, in onderſcheiden' tijd, met onderſcheiden doel, voor onderſcheidene menſchen, door Daniel geſchreven, en later, zoo als zij waren, bijeengevoegd.

Uit deze ſlotſom, niet van elders, maar uit de woorden des Boeks zelve opgemaakt, wordt dus meer en meer bevestigd, wat door anderen is aangetoond, dat Daniel in Babijloniё de Schrijver dezer Profetiën geweest is, en dat zijn Geſchrift zelf de bezwaren wederlegt, welke het zou ſchijnen aan de hand te geven (22).

Gewigtiger echter en gegronder zijn de bezwaren tegen den *Schrijver der Geſchiedkundige Rolle* ingebragt. (H. I—VI.) Deze zijn het, die, in de verſchillende eeuwen van het Christendom, zoo zeer zijn aangevallen en verdedigd, dat een *Porphyrius* en *Hieronymus*, de *Talmud* en de *Mazora*, later *Spinoza*, *Collins*, *Eichhorn*, *Bertholdt* en

(22) Nopens de bewijzen van DE WETTE tegen Daniel, ontleend uit den inhoud der Profetiën, zie onder in de I Afd. n. 4 en 8. en II Afd. n. 6.

en *de Wette*, tegen over een *Turrettin*, *Stapfer*, *Chandler*, *Vos*, *Hamelsveld* en *Jahn*, beurtelings om de eer der overwinning ſtreden, zoodat het ons weinig lust hunne veelvuldige bewijzen te gaan toetſen. Wien het behaagt, leze vooral *Hamelsveld*, *Vos*, *Bertholdt* en *Jahn*, of liever, leze *Daniel*, en oordeele. — Dien weg willen wij zoeken in te ſlaan en onze meening zeggen. Wij zullen hierin ſtukswijze te werk gaan.

Dat eene vreemde hand, na of in de tijden van Daniel, zijne Stukken verzameld heeft, en dat de eerſte Bundel niet van Hem afkomſtig is, hebben velen geloofd. De verberging van zijnen naam, het gebruik van den derden perſoon, wáár van Daniel geſproken wordt, de lof aan Daniel gegeven, en zoo vele losſe aanteekeningen, welke wij hier ontmoeten, ſchijnen dit meer aan te dringen, dan wel het wondervolle der gebeurtenis, de ſtrijd met de Ongewijde Geſchiedenis, het gebruik der Chaldeeuwſche taal, en van zoo vele Griekschaardige woorden.

Dan, zijn deze bewijzen voldoende, om Daniel uit te ſluiten? Heeft hij dan geen deel aan dezen Historiſchen Bundel? Moeijelijk valt het, iets met zekerheid te bewijzen. Wij zullen ook in dezen duisteren weg het meeste licht ontwaren, wanneer wij dit Geſchrift

ſchrift als losſe Gedenkſtukken beſchouwen.

De vijf onderſcheidene Geſchriften (H. II — VI.) zijn, naar den inhoud en ſtijl te oordeelen, *reeds in Babijlonië vervaardigd.* Zij verhalen gebeurtenisſen, die alleen dáár bekend waren, beſchreven in de taal der Babijloniërs, ingekleed in hunnen ſtijl en hunne beelden, juist geſtemd op den toenmaligen trap van beſchaving des Volks, handelende over Staatsmannen en Hovelingen, die alleen dáár met namen bekend waren (23). — Doch zijn zij in Babijlonië opgeteekend, dan zijn zij voorzeker geſchreven door Joden, en wel door zulken, die van alles getuigen waren. Immers dit blijkt ons uit den ſtijl, zoo wel als uit den inhoud. Zoodanige intusſchen waren alleen Daniel of zijne Vrienden.

Voor zijne Vrienden echter pleiten weinige of geene gronden. Nergens vinden wij eenig ſpoor derzelven; zoodat *Daniel hoogstwaarſchijnlijk de eerſte* Opſteller van dezelven geweest is. — Hiervan hebben zij tevens al het aanzien. Die kleine bijzonderheden, welke in elk dezer Geſchriften voorkomen; die wenken, waarmede zij vervuld zijn, moesten reeds vergeten zijn, of zouden althans dat belang niet meer inboezemen, indien dezelve later vervaar-

(23) JAHN, *Einl.* a. a. O. § 150. S. 625.

vaardigd waren Daarenboven, indien dezelve met één doel, als een gehéél, reeds aanftonds waren gefchreven, als dan zou men voorzeker in dezelve meer éénheid, en een onderling (welligt historisch) verband ontdekken. Nu, daarentegen, teekende Daniel deze Voorvallen waarfchijnlijk, in zoo vele bijzondere Gedenkfchriften op. — Doch bij deze inwendige kenmerken, voegen zich ook de uitwendige. De getuigenis der Oudheid, alleen door weinigen beftreden, heeft Daniel genoemd; en de Joden en Christenen, die hiervan vooral onderrigt konden zijn, hebben zulks erkend. Wat belet dus, Daniel als den waarfchijnlijken Opfteller derzelver te erkennen (24)?

Hij zal het echter, volgens de meening van fommigen, flechts van de meesten geweest zijn. — Wij vinden immers onder deze Gefchriften ook één, dat welligt uit de Kancelarij ontleend is. (H. IV.) Hier tegen brengt *Eichhorn* zijne bedenking in, en zegt: „De vorm „ van een Edikt is zigtbaar niet anders, dan „ de inkleeding van eenen Jood (25)." Of echter deze bedenking van kracht zij, oordeele de Lezer. Indien eens Daniel, als Vriend en

(24) JAHN, *Einl.* a. a. O. S. 626.
(25) EICHHORN, *Inl.* t, a. p. III, bl. 435.

en Raad des Konings, in 's Vorsten naam, de Opsteller van dit Manifest geweest zij, vervallen dan niet al deze bezwaren? Het is dan gegrond, dat men hier een' Joodsch-Chaldeeuwschen stijl vindt; want Daniel in Babijlonië opgevoed, bleef Jehova dienen, als aen Allerhoogsten, en bleef Jood. Hierdoor verdwijnt de schijn, als of aan dit Staatsstuk een *Masker* (26), zoo dom en onverstandig door een' Jood ware omgeworpen, dat elk verstandige zijnen eerbied voor den Bijbel bij de lezing van dit Stuk zou moeten opgeven.

Men noeme deze stelling niet ongegrond. De hooge staatsbediening en de gunst, waarin Daniel bij den Koning stond, en welke door dit voorval zal zijn vermeerderd en aangewakkerd, zal Hem ten Raadsman des Konings hebben doen worden. — Aan wien zou de Vorst dan eerder de vervaardiging van dit Staatsstuk opdragen, dan aan dien Daniel (Belzazar) (27)?

Doch *Eichhorn* eischte aan het hoofd van dit Edikt, indien het uit die tijden afkomstig ware, meer Oostersche verhevenheid (28). — Wij

(26) Zoo zegt EICHHORN t. a. p. b. 435.

(27) Nadat ik dit geschreven heb, zie ik deze gedachte ook door HASZ geöpperd, in zijne *Gesch. der Regenten von Juda*, I. Bd. 1. B. 4. K. S. 147.

(28) EICHHORN, *Inl.* a. III. bl. 434.

Wij zullen niet zeggen, dat wij, bij gebrek aan voorraad van Staatsſtukken der Oosterſche Vorſten, weinig hieromtrent kunnen bepalen. Evenmin dringen wij er op aan, dat wij hier lezen van „Volken, Tongen en Na„tiën, die op den ganſchen Aardbodem „zijn," daar men dit met *Hesz* zou kunnen vertalen: „die in ons ganſche Rijk zijn (29)." Maar liever vragen wij, of het dan reeds geene Oosterſche grootſpraak verraadt, wanneer hij zijne Onderdanen in Volken, Natiën en Tongen verdeelt? Welke Westerſche Vorst, ook in gelijke omſtandigheden, zou dit navolgen? Vooral vergete men niet, dat dit Manifest, hetwelk in een oogenblik van Nebukadnezars verootmoediging voor den hoogſten God werd opgeſteld, voorzeker geene meerdere grootſpraak duldde. Mij dunkt, men kan dit bewijs tegen *Eichhorn* bezigen, en zeggen: ware hier meer grootſpraak, wij zouden dit ſtuk verdenken, en Daniel kon de Opſteller niet zijn. Nu, daarentegen, ſtaat deszelfs echtheid, en kan Daniel het in 's Konings naam en ter uitdrukking van 's Konings geest hebben vervaardigd

(29) HESZ a. a. o. ſ. 138. Volgens het Hebr. ארץ en *πᾶσα ἡ οἰκουμένη*.

digd (30). Of is niet het Koninklijk bevel van Cyrus (Esra I.) in denzelfden toon, zonder meerdere grootſpraak, geſtemd?

Ook de eervolle melding, welke (V: 11, 12. VI: 4.) van Daniel gemaakt wordt, zal hem volgens *de Wette*, als den Opſteller uitſluiten (31). — Doch wie ziet niet, dat de daar aangehaalde plaatſen weinig afdoen? Het zijn de gezegden der Koninginne Moeder, (V: 11.) welke hij moest overbrengen, zoo als zij waren uitgeſproken, daar dezelve veel toebragten tot overreding des Konings. Het is dáár, en veel minder nog H. V: 4, geene ijdele lof, maar erkentenis van den Allerhoogſten. De voortreffelijke Geest (de Geest Gods, zie V: 11.) was op hem, en hij brengt dus ook daar alles tot God terug.

Waarſchijnlijk heeft dus Daniel, even als zijne Profetiën, ook deze onderſcheidene Voorvallen telkens opgeteekend, nadat dezelve plaats hadden. Als losſe Geſchriften heeft hij ze welligt der vergetelheid willen ontrukken. — Hij behoefde hier van zichzelven niet in den eerſten perſoon te ſpreken, wijl hij dit, naar Oosterſchen historieſtijl, tot algemeene oogmerken beſtemde.

Al-

(30) Cf. HESZ, *Geſch.* a. a. O. S. 143—151.
(31) DE WETTE, *Einl.* a. a. O. S. 278.

Al deze Stukken nu (II — XII.) werden later *verzameld* en bijeengevoegd. In dien tijd der Verzameling ſchijnt het eerſte ſtuk (I.) opgeſteld te zijn, alwaar reeds van het einde der Babijloniſche Ballingſchap, Cyrus eerſte jaar, wordt melding gemaakt. (I: 2.) Dit Geſchrift moet dus een' geruimen tijd na het volgende Verhaal geſchreven zijn. Ook uit deszelfs algemeenen inhoud te oordeelen, wordt dit nader bevestigd.

Wie echter deze Verzamelaar geweest zij, het zij dan Daniel, het zij een ander Israëliet, valt bezwaarlijk te beſlisſen? — Indien Daniel de Verzamelaar geweest is, zal hij er dit Geſchrift (I.) hebben bijgevoegd, toen hij de overige wilde vereenigen, en aan de terugkeerende Joden naar Palaestina mede geven; (I: 20.) terwijl hij alsdan, welligt twee jaren later, hierbij eene andere Profetie heeft laten voegen, welke belangrijk was voor zijne Landgenooten. (X—XII.) Dit gevoelen vindt deszelfs grond in den geest der taal, waarin vooral H. I. is opgeſteld, en waar de Chaldeeuwſche en Perſiſche woorden ons kennelijk leiden tot eenen Jood, die in Perſië vertoefd heeft.

De betrekking nu, waarin Daniel zal geſtaan hebben tot Esra, vergeleken met H. I: 20. X: 1., geven ons aanleiding om te denken, dat

dat Daniel welligt deze Stukken aan hem bij zijnen terugtogt naar het Vaderland heeft medegegeven.

Maar dit zelfde zou doen veronderſtellen, (indien Daniel de Verzamelaar niet geweest zij,) dat misſchien deze edele Voorſtander van Vaderland en Godsdienst, in Palaestina wedergekeerd, dezen Bundel losſe Gedenkſchriften, hem door Daniel overgegeven, heeft bijeengevoegd.

Mondelijke Overleveringen zullen het toch wel niet geweest zijn (32); want dan waren zij in het Hebreeuwsch beſchreven. Nu geeft hij dezelve in de taal, waarin hij ze vond opgeteekend. Het eerſte Gedenkſchrift, dat welligt verminkt was, vult hij in de drie eerſte verzen aan (II: 1—3.) en voegt er tevens eene Inleiding bij. (I.) Zoo verbindt hij dezelve niet tot ééne geſchiedenis, geeft geen historisch verband, maar voegt ze als zoo vele losſe Geſchriften bijéén, misſchien, gelijk *Michaëlis* meent, met *openingen* op de Rollen tusſchen elk derzelver (33). Is er meestal in de Overleveringen der Volken eene waarheid, die ten grond-

(32) Zoo meent EICHHORN, *Inl.* t. a. p. III. 446.
(33) MICHAËLIS, *Annot. ad Hagiogr.* III. p. 42.

grondflage ligt, wij hervinden zulks ten deze ook in den *Talmud*. Men geloove dan niet aan het beſtaan dier gewaande Vergadering, waarvan hij ſpreekt, (*Synagoga magna*); in deszelfs gewaande Voorzitters Esra of Nehemia vinden wij toch de Verzamelaars dezes Geſchrifts. Bij deze meening verwonderen wij ons niet over den lof, aan Daniel en zijne Vrienden (H. I.) gegeven, welke van geheel anderen aard is, dan die elders (V en VI.) voorkomt, en moeijelijk te rijmen is met de ſtelling, dat Daniel ook deze Inleiding vervaardigd heeft (34). Dat ook Esra Perſiſche woorden gebruikte, hoedanige wij daar vinden, zal niemand verwonderen, die acht geeft op zijn verkeer in Perſië, en zijn' aanzienlijken Stand, waardoor hij, meer dan het Volk, met de taal der Perſen zal gemeenzaam geworden zijn.

Na al het gezegde blijkt het van zelfs, hoe wij denken over *den tijd, waarin deze Bundel* geſchreven is. Men onderſcheide ten deze den tijd, waarin de bijzondere Geſchriften zijn *opgeteekend*, van dien, waarin deze Bundel is *verzameld*. Het eerſte valt in verſchillende tijdperken in, naar dat dezelve waren voorgevallen; het andere, zeker na de

(34) DE WETTE, *Einl.* a. a. O. S. 278.

de Babijlonische Ballingschap, welligt in het eerste jaar van Cyrus. (I: 20.) Het laatste Gezigt zal als dan (X — XII.) daarbij later door Daniel gevoegd zijn, of althans, indien Esra de zorg der Verzameling gehad heeft, zeker niet lang na de terugkeering der Joden in hun Vaderland. — Zoo werden alle deze Stukken, bijeenverzameld, en onder den algemeenen naam: *Daniel*, in de Tempelbibliotheek bewaard. Het vereischt nader onderzoek, of de plaatsing dezes Boeks bijna aan het einde van den Joodschen Kanon, ons een wenk is, dat hetzelve eerst onder de Heilige Boeken zou zijn opgenomen, nadat de Bundel der Profetiën reeds was gesloten, en dat het evenmin aan het hoofd der latere Schriften (*Hagiographa*) kon worden gevoegd, maar voor het Boek Esther zij ingekomen. — *Storr* heeft zich tegen deze meening verzet, en men heeft in den *aard* der Stukken overvloedige aanleiding voor derzelver plaatsing in den Kanon (35).

Zoo verplaatst alles ons bij de Joden in Ba-

(35) STORR meent, dat Daniel eerst onder de Profeten is geplaatst geweest, zie *über die älteste Eintheilung der Bücher des A. Bundes*; te vinden in het *Neues Repert. für biblische und morgenländische Literatur*, Jena 1791. II. Band. S. 232.

Babijlonië, en ademt dat Karakter, hetwelk alleen in die tijden kan uitkomen.

Zal echter de Geest des Boeks overeenstemmen met het door ons opgegevene, dan moet vooral de inhoud dezer Gedenkschriften Daniel en zijnen Verzamelaar waardig zijn; dan moet dezelve voegen voor die tijden, en niet vervuld zijn met een verhaal van ijdele wonderen, die eer in eene verdichte Geschiedenis, dan wel in den Heiligen Bundel voegen (36); dan moet het doel dezer Stukken aan den inhoud beantwoorden. Wij moeten daarom bij het

4. *Doel dezer Verzameling*

stilstaan. — Hier worde het een en ander bijgebragt om dit doel voor te stellen *en* te verdedigen.

Uit een onderscheiden oogpunt kunnen wij hetzelve beschouwen, naar mate wij letten *op* het doel der Gebeurtenissen en Profetiën zelve, *of* op het doel van de opteekening der

(36) DE WETTE, *Einl.* a. a. O. § 255. S. 278.

der afzonderlijke Gedenkſchriften, zoowel *als* van de geheele Verzameling.

1. Niets doet ons meer indringen in den Geest dezes Boeks, dan wanneer ons *het doel der Gebeurtenisſen zelve* levendig voor de aandacht ſtaat. Om tot de kennis van dit doel te geraken, moeten wij ons vooral, zoo veel mogelijk, met onze gedachten in het Oosten en in dien leeftijd verplaatſen; deze voorvallen niet willen verklaren uit *onze* zeden, maar alles beſchouwen met een oog op Israëls Volk. Men ontdekt alsdan in deze voorvallen zoo vele beſlisſende bewijzen van Jehova's Opperheerſchappij over de Volken, zoo vele proeven zijner Alwetendheid, boven die der Afgoden, zoo vele handhavers van zijnen dienst op aarde, welke in dien vernederden toeſtand der Joodſche Natie, en bij de gedurige verleiding tot Afgoderij, zonder dezelve welligt waren verloren gegaan. Wij vinden hier zoo vele roepſtemmen tot Israël, en luisterrijke bekrachtigingen van het Goddelijk bevel: „Den Heere uwen God zult gij liefhebben, en Hem alleen dienen" Beſchouwd met een oog op de Godsregering op aarde, waren juist deze treffende voorvallen zoo vele zedelijke lesſen tot Opvoeding van het Menschdom; van het Menschdom! want zij ſtrekten zich niet

alleen uit tot de Joden, maar ook tot de Volkeren der aarde en de magtigste Wereld-Monarchen dier dagen (37).

Vindt men het onwaarschijnlijk, dat dit alles dus zou hebben plaats gehad, dat zulke Wonderen door God zouden zijn bewerkt, men verplaatst zich te weinig in den toestand en zeden dier dagen. — Bij de Oosterlingen waren, naar hunnen zinnelijken aard, juist zulke Gebeurtenissen behoefte. Mindere (dit verlieze men niet uit het oog) zouden geene uitwerking gehad hebben, noch op den Koning, noch op de Joden; dezelve waren daarenboven niet vreemd aan de zeden en gewoonten der Babijloniërs, maar van deze ontleend. Droomen, Gezigten, Goddelijke Bewaringen in de grootste gevaren, zijn zinnelijke voorvallen, die op den Oosterling, op den Vorst zoo wel als den Onderdaan, werken. Voorzeker, zouden er tot dit doel beslissende proeven plaats hebben, dan moesten het de zoodanige zijn, die voor de zinnelijke behoeften des toenmaligen Menschdoms zoo geschikt waren als deze.

Uit

(37) Voortreffelijk is dit van elke Gebeurtenis afzonderlijk aangetoond door MUNTINGHE, *Gesch. der Menschheid naar den Bijbel*, VIII. bl. 4 verv. — en MICHAËLIS, *Anmerk.* a. a. O. *ad Daniel.* III.

Uit dit oogpunt eerbiedigen wij in dezelve de wijsheid Gods, eerder dan dat wij, met *Eichhorn*, *Bertholdt* en *de Wette*, hier zoo vele ongeloofelijke Verhalen en blijkbare Sprookjes zouden aantreffen. Uit die tijden de verklaring opzoekende, vinden wij dezelve juist overeenkomstig de behoeften dier dagen, en behoeven, waar de Almagt Gods zinnelijk spreekt, geene gezochte verklaringen, om al wat wonderdadig is uit den Bijbel te verdrijven (38). Wij worden dan niet geërgerd door de krankzinnigheid van Nebukadnezar, door de onregelmatigheid van een opgerigt Beeld (39) en andere geringe bezwa-

(38) Wij zouden dit uitvoeriger hebben aangetoond, ware zulks niet, voor den onbevooroordeelden bij MUNTINGHE, l. l. VIII. 8. v. overtuigend te vinden. Zie ook JAHN, *Einl.* II. 11. 609 ff.

(39) Ik zeg: onregelmatigheid van een opgerigt beeld. (III: 1.) Deze bedenking toch is vooral door EICHHORN gedrukt. (*Inl.* III. bl. 428.) Niet ongegrond komt ons echter de verklaring voor van hen, die meenen, dat hier de hoogte van het beeld en deszelfs vervaarlijk voetstuk wordt opgegeven; zoodat een beeld van 6 voeten in de breedte, 36 voeten hoogte bereikte, en rustte op een voetstuk van 24 voet. De maat van het menschelijk ligchaam is toch te natuurlijk, dan dat dezelve den Oosterling niet bekoorde. Men heeft deze maat, volgens MICHAËLIS, wanneer men de breedte des menschelijken ligchaams op een zesde van deszelfs lengte berekent. Zoo vinden wij, indien deze berekening doorgaat, in

 dit

zwaren, welke, wél verklaard, in hunnen geest ons blijken overeen te komen met den toestand dier dagen.

Duidelijker echter is het doel *der Voorspellingen, aan Daniel verleend.* (VII — XII.) Jehova maakte zoo wel door hem, als door de andere Profeten, zijn' wil aan Volkeren en Vorsten bekend. Ook in de dagen der Joodsche Ballingschap, dus der schijnbare vernedering zijner eer, betoonde Hij zich hierdoor den Alwetenden, die de lotgevallen der Wereld, eeuwen te voren, berekend heeft. Hij treedt daardoor op, als de Bestuurder der Afgodendienaars, en stelde ook door deze Voorspellingen een bolwerk daar tot stuiting der Afgoderij, en gaf een nieuw middel aan de

dit beeld eene zeer natuurlijke evenredigheid. — Zie ook SCHEUCHZER, *Bijbel der Natuur*, d. X. bl. 392 verv. Ten opzigte der goudswaarde, welke EICHHORN bij het gemis der Amerikaansche Goudmijnen onmogelijk schat, is te regt aangemerkt, dat dit beeld met goud alleen kan zijn overtrokken geweest, zie MUNTINGHE, *Geschiedenis der Menschheid*, d. VIII, aant. 5. Alsdan zullen de schatten van Jeruzalem of Egypte hun daartoe dienstig geweest zijn, en zal het verhaal van DIODORUS SICULUS, (II. 9. 98.) nopens het beeld van Bel, hiermede overeenstemmen. — Vooral echter vergete niemand den hang der Oosterlingen naar al wat groot en verheven is, zigtbaar in Pyramiden en Obelisken, zigtbaar in den Toren van Babel, en in dit Beeld van Nebukadnezar.

de hand tot bevordering van zijn' dienst over de Wereld (40).

Intusschen meent men, dat Daniels Profetie zich vooral daardoor van die der overige Profeten onderscheidt, dat de zedelijke Geest der vermaning zelden doorstraalt (41). — Maar hoe! Wanneer Daniel aan den ontroerden Monarch de geheimen der volgende eeuwen openbaart, (II: 17.) moest dit dan niet strekken, om den Vorst de onbestendigheid zijnes Rijks te doen zien, en zijn hart, zoo mogelijk, van verwaten trots te bevrijden; om Hem den God Daniels, als „ een God der Goden" te doen huldigen. (II: 47.)? De Gezigten der overige Profetien konden welligt strekken, om de Israëlitische Natie of de Heidenen tot verootmoediging te brengen, en God te leeren dienen. Ja! welke nuttige wenken en lessen konden de Profetiën Daniels niet zijn tot bemoediging en opwekking der Ballingen, of in hun Vaderland wedergekeerden? Zouden dan de lotgevallen der Volkeren, en de handhaving van Gods eer in andere

(40) Men leze, wat door vele Schrijvers over het doel der Profetiën in het O. V. is opgemaakt; vooral HESS, *von dem Reiche Gottes*, IX. S. 318. MUNTINGHE, *Gesch.* t. a. p. VII. 250, 251 en elders. NIEMEIJER, *Karakterkunde van den Bijbel*, IV. 271.

(41) DE WETTE, *Einl.* a. a. O. S. 278. § 255. no. 2.

re Voorſpellingen, (VII—XII.) niet vertroosting, opbeuring en vertrouwen in het hart dier Ballingen kunnen ſtorten; en was dit geen zedelijk doel? Zal de hoop van den Mesſias (zoo als dezelve hier naar ons inzien (42) wordt voorgeſteld) (VII. IX—XII.) niet tot opwekking en zedelijke aanſporing van den Israëliet moeten zijn? Was ook de Inleiding der derde Profetie (IX: 1—20.) en de belijdenis, dáár afgelegd, niet geheel en al zedelijk in haren aard? Dan genoeg reeds tegen deze bedenking. — Indien echter hierook geen zedelijk doel had kunnen worden aangewezen, dan nog zouden wij vragen, of men de Almagt en Wijsheid des Eeuwigen mag beperken, door vast te ſtellen, dat *zedelijk* doel en niet Openbaring hier het hoofddoel zijn moet? In de tweede Afdeeling zullen wij daarenboven zien, dat het Profetisch karakter van Daniel juist zulk een zedelijk doel niet vereischte.

2. *Doch met welk oogmerk zijn dan deze Gedenkſchriften geſchreven?* Wat *bedoelde* de oorſpronkelijke Vervaardiger derzelven? — Met weinigen kunnen wij dit doel, ten opzigte *der Profetiſche Geſchriften*,

(42) Door eene andere verklaring aan te nemen, komt men ook tot andere gevolgen. Meer hierover zal blijken in de II. Afd. 6.

ten, doen kennen. Immers gelijk elke Profeet, het zij dan tot herinnering voor zich of de zijnen, het zij tot godsdienftig gebruik, het zij tot eer van Jehova, en onderrigt en waarfchuwing zijner Natie, gewoon was de Voorfpellingen, die hij ontving, op te teekenen, eveneens zal het ook met Daniel gegaan zijn. Niet als of hij zich nederzette, om alle Gezigten, hem verleend, in een Bundel of Rolle, te bewaren; maar veeleer heeft hij dezelve telkens na derzelver mededeeling opgeteekend. Ook Daniel deed het zoo wel tot eigen herinnering, als tot eer van Jehova, en tot onderrigt zijner Landgenooten *in* en *buiten* Babijlonië.

Niet onderfcheiden zal de *bedoeling* van Daniel *in het opteekenen van de Gefchiedenisfen* geweest zijn. (H. II — VI.) Het was belangrijk voor Daniel deze beflisfende proeven van Jehova's grootheid der vergetelheid te onttrekken, om daardoor de eer van Jehova, of onder zijne Medeballingen, of onder de weergekeerde Joden in Palaestina, en onder de Heidenen op te houden. Dit doel toch wordt door de Gefchriften zelve aan de hand gegeven, en is voldoende voor H. II, III, V, VI; terwijl het IV. H. door den Koning of op deszelfs last vervaardigd is, om te doen zien, welke de gevoeleus en de erkentenis van Nebukadnezar waren.

3. En nu nog een woord over *het doel waartoe deze Gedenkschriften zijn verzameld.* Indien deze Rollen, na het eerste of derde jaar van Cyrus, welligt in het Joodsche Land, althans voor de Joden in Palaestina door Esra of een ander verzameld zijn, dan zal het oogmerk geweest zijn, hierdoor het aandenken aan Jehova's Oppermagt, onder zijne nu wedergekeerde Landgenooten levendig te houden, hen te behoeden tegen de Afgoderij, en de Geschiedenis van voorgaande dagen niet te doen vergeten. Zoo werd de Verzameling dezer Gedenkschriften, tot één Gedenkteeken van Jehova's grootheid, onder de Volken opgerigt.

Met dit doel zullen deze Voorvallen door Daniel zijn opgeteekend, door hem of een ander verzameld, in de Tempel - Bibliotheek bewaard, op den Kanon der Joden ingeschreven, en als Heilige Boeken erkend zijn.

Men meende echter in de taal een bewijs te vinden, hetwelk den Geest des Boeks, aldus opgegeven, zou wederspreken. Dan, hier moeten wij dezelfde wapenen tegen hen, die dit voorgeven, bezigen; en in dien Geest des Boeks alleen vinden wij de oorzaak van

5.

5. *De verschillende Taal, waarin deze Verzameling geschreven is.*

Het uitwendig kleed toch, waarin deze Gedenkschriften worden ingehuld, moet beantwoorden aan het geen daarin woont, of onze ligtgeloovigheid bedriegt ons; met andere woorden: is de taal niet overeenkomstig den Schrijver en den Geest zijner Schriften, ja! straalt deze Geest niet door in het gebruik der taal, zoo is hieruit een bewijs tegen hem te ontleenen. — Beproeven wij, wat wij hier uit Daniel kunnen opmaken.

Aard der Taal.

De taal der Verzameling noemen wij Hebreeuwsch-Chaldeeuwsch. — Het is bekend, dat niet alleen H. I — II: 3. maar ook VIII — XII. in de Hebreeuwsche taal worden voorgedragen, doch de overige Hoofdstukken in het Chaldeeuwsch (II: 4 – VII.); en het gevoelen van *Huet*, dat dit geheele Boek, in het Chaldeeuwsch beschreven, later in het Hebreeuwsch overgezet, en na het verlies van eenige Hebreeuwsche gedeelten, weder uit den oorspronkelijken Chaldeeuwschen tekst is aangevuld, is zonder eenigen grond, en be-

hoeft daarom geen verder onderzoek (43). — De Chaldeeuwsche of Babijlonische taal dier dagen, had, wel is waar, veel overeenkomst met de Hebreeuwsche, als zijnde, met den Syrischen tongval, bekend onder den naam van de Arameesche Taal. Deze alle waren, met de Hebreeuwsche en andere, zoo vele Taaltakken der Oostersche Spraak. Er is echter tusschen den Hebreeuwschen en Chaldeeuwschen Tongval een verschil, hetwelk zich niet alleen in het gebruik en de voeging der woorden, maar vooral ook in een meer eenvoudig, doch daardoor onbeschaafder en ruwer gelaat voordoet, terwijl de Hebreeuwsche Taaltak meerdere reinheid en zindelijke netheid, de Arabische meer weelderigen tooi verraadt. Welligt heeft ook de Chaldeeuwsche of Babijlonische Tongval te voren zijne eigene Letterteekens gehad, verschillende van de Hebreeuwsche, even gelijk ons de Syrische nog overig zijn. Dan deze Babijlonische letters zijn door den loop der tijden verloren, en later is, of door Daniel, of den Verza-

(43) Cf. CARPZOVIUS, *Introd. in libros Canon V. T.*, III. d. 241. [In het volgende is hier en daar gebruik gemaakt van de Akademische lessen van des Schrijvers hooggeschatten Leermeester PAREAU, over de Uitlegkunde des O. V., welke tijdens de inzending niet wel konden worden aangehaald].

zamelaar deze Taaltak in Hebreeuwſche letters uitgedrukt. Zoo kon het gebeuren, dat Daniel of de Verzamelaar, toen hij deze Stukken, in het Arameesch beſchreven, bij de Hebreeuwſche voegde, dezelve wel in hun geheel liet, doch in Hebreeuwſche karakters uitdrukte, ten einde daardoor ten minſte een Stuk *voor zijne Natie*, een Geſchrift voor Joden te leveren; want Daniel, in het Chaldeeuwsch ſchrijvende, en onderwezen „in de boeken en ſprake der Chaldeën" (I: 4.) heeft waarſchijnlijk ook de letterteekenen der Chaldeën gebezigd; en het overbrengen van Arameeſche in Hebreeuwſche letterteekens, zal tegen de Echtheid niets bewijzen (44).

Oor-

(44) Wij hebben reeds meermalen van den Arameeſchen of Babijloniſchen tongval geſproken. Het verſchil is hier niet in den naam, maar in de zaak, gelegen. Tegen het gevoelen der Duitſche Taalgeleerden, die op het voetſpoor van EICHHORN, (*All. Bibl.* p. 4. ſ. 277.) deze Oosterſche taaltakken, *Semitiſche*, noemen, verzetten zich beroemde Geleerden, inzonderheid wijl ook eenige Afſtammelingen van *Cham* en *Jafet* zich van dezelve bedienden. Doch deze taal, (die mede tot de zoogenoemde Semitiſche behoorde) is geheel onderſcheiden van de *oude* Chaldeeuwſche taal: zie MICHAËLIS, *Specil. Geogr. Hebr.* II. p. 79. en MUNTINGHE, *Geſchied. der Menschheid*, VIII. aant. 2. Zij wordt daarom Dan. II: 4, genoemd de Arameeſche taal, als geſproken in de ſtreek tusſchen den Tiger en den Euphraat. Dan deze naam heeft

zij

Oorzaken van dit verſchil.

Vele gevoelens heeft men geopperd over de oorzaken van dit verſchil der taal; velen (en daar onder *de Groot* en *Lowth* (45)) zochten de reden daarin, wijl die Stukken, welke Babylon betreffen, in het Babijlonisch beſchreven, of wel uit hunne Staats-Registers ontleend zijn, terwijl die genen, welke de Joden raken, in 't Hebreeuwsch zijn geſchreven. De geleerde *Vos* vindt de reden *in* den aard der Stukken, *in* het gewoon gebruik der taal te dier tijde, en vooral *in* het doel der Geſchriften, om daardoor de Babijloniërs te overtuigen van de grootheid van Jehova; terwijl het VII. H. noodwendig in die zelfde taal behoorde te worden opgeteekend, wijl wij daar, volgens zijne meening, de uitlegging van Nebukadnezars droom (II.) aantreffen (46).

Dan hiertegen heeft *Eichhorn* niet te onregt eene

zij met de Syriſche gemeen: waarom men haar meer bijzonder *de Babijloniſche* noemen kan; daar de Chaldeeuwſche Bijbeltaal dezelfde is, welke door de Chaldeërs, die Babijlonië bemagtigden, van de overwonnenen is overgenomen. Zie over de Semitiſche taaltakken HEEREN *Ideen*, a. a. O. I Th. I Abſ. S. 1.

(45) Cf. GROTIUS ad l. Dan. II: 4 W. LOWTH, *Inleiding op Daniel*, te vinden in de *Verzameling van Engelſche Godgel.*, X. deel.

(46) VOS t. a. p. bl. 31, 32.

eene luide kreet aangeheven, vragende „wie „zich hier mede kan vergenoegen?" Doch bewerende, dat alleen het laatste deel des Boeks van Daniel zelven is, meent hij, dat ook hierin het geleide van het geval gekozen is (47), terwijl de overige uit Chaldeeuwsche Overleveringen afkomstig zijn.

Er is hier dan wederom een strijd te vereffenen, die alleen uit den Geest dezer Stukken kan worden afgedaan. Beide gevoelens kunnen wij behoorlijk vereenigen, wanneer wij hier denken aan den aard van losse Geschriften, op onderscheiden tijden geschreven, en later bijeengezameld. Wij stellen ons de zaak dus voor.

1. De *taal der Profetische Stukken* is ontstaan *uit den tijd*, waarin zij door Daniel zijn opgeteekend, en *zijne bedoeling* met dezelve. — Naar de gewoonte der Profeten teekende hij dezelve op, kort na dat hij ze had ontvangen. Gewoon aan den Babijlonischen tongval, beschreef hij dezelve al aanstonds in de taal van het dagelijksch verkeer. Van daar dat de eerste Voorspelling (H. VII.) in het Chal-

(47) De Nederlandsche Vertaling is in de voorstelling van dit geheele geval eenigzins duister, zoo dat het raadselachtig is, EICHHORNS meening te gissen. Zie *Inl.* t. a. p. *bl.* 436. Wij hebben de Duitsche Uitgave niet bij der hand.

Chaldeeuwsch is geschreven. Intusschen Daniel beoogde niet, dezelve met alle de volgende, die hem mogten geopenbaard worden in één Bundel of Rolle te bewaren; want hij dacht nog niet aan volgende Openbaringen, en alsdan zou hij aan dezelve ook ten opzigte der taal meerdere éénheid gegeven hebben.

Doch van waar dan, dat Daniel dezelfde taal niet in de overige Profetien bezigde, welke toch evenzeer in een tijd geschreven zijn, toen de Babijlonische tongval de gewone taal van zijn dagelijksch verkeer was? Waarom liet hij dit na ten opzigte van Stukken, welke ook voor de Babijloniërs belangrijk waren? „Was b. v. de beschrijving van de aanwassende magt van Cyrus (H. VIII.) niet belangrijk voor de Chaldeërs"? Deze tegenwerping wordt door *Eichhorn* gemaakt (48). — Wij antwoorden, dat er, indien wij ons in die tijden verplaatsen, gewigtige redenen voorhanden zijn, waarom de volgende Stukken in het Hebreeuwsch zijn geschreven.

Daniel immers was aan het Hof van Belzazar verheven, welligt geplaatst over den Harem; hij was dus eerste Hoveling van den Babijlonischen Koning. *Zou* het nu in deze zijne betrekking

(48) EICHHORN, *Inl.* t. a. p. III. bl. 425.

king voorzigtig geweest zijn, in de taal des lands, den ondergang van het heerſchend Stamhuis, en de opkomst van de Mediſche en Perſiſche Heerſchappij zoo duidelijk af te ſchetſen? Reeds menigmaal had hij de ongunst en naijver van wangunſtige Chaldeën ondervonden, zoodat hij den minſten ſchijn moest vermijden, als of hij opſtand wilde bewerken of den val des Rijks verhaasten, en zich daardoor de ongenade van den Babijloniſchen Despoot op den hals halen. Het was daarom raadzamer den tongval zijner Natie te bezigen, welke hem, in zijn karakter als Hoveling, nimmer in ongelegenheden brengen kon, vooral niet, indien derzelver letterteekens onderſcheiden waren. — Te vergeefs zou men hier tegen inbrengen, dat dit evenzeer van H. VII. geldt, daar hetzelve meer in onbepaalde en algemeene uitdrukkingen vervat was, en den val van het Babijlonisch Rijk, althans voor Babijloniërs, niet zoo duidelijk voorſpelde.

Wat de volgende Hoofdſtukken betreft: (IX—XII) deze waren meer betrekkelijk tot de Joden; zij werden geſchreven tegen het einde der Babijloniſche Ballingſchap, toen de aandacht van Daniel geheel op zijne eigene Natie gevestigd was. Zij handelen deels over Jeruzalem en de lotgevallen der Joden. Zij ſpreken over den Mesſias, wien zijn Volk verwachtte. Hij moest dezelve geheel inrigten

ten

ten dienste zijner Natie; zij hadden geen of weinig belang voor de overige Oosterlingen.

Vooral de laatste Profetie (H. X—XII.): is zij niet geschreven na het einde der Babijlonische Ballingschap, toen Daniel, wel is waar nog aan het Hof verkeerde, maar toen zijn Volk weer hersteld was, en zijne taal hare regten hernomen had? Kon Daniel, die zijn Vaderland zoo vurig beminde, toen eene andere taal, dan zijne nu herstelde Volkstaal bezigen? Kon hij nu voor anderen schrijven, dan voor zijn Volk, waar hij de lotgevallen zijner Natie, en den invloed van Vreemden op haar aantoont? Behalve dit alles; hij was niet meer aan het Hof van Babijlonië, maar aan het Hof of in het Rijk, eerst van Medië, daarna van Persië (49). Daar

(49) Indien toch Daniel thans eene bediening in het Rijk van Cyrus bekleed heeft; (volgens de meening van GROTIUS, die zegt: „ nam Susiana, quae praefectura „ erat Daniellis, Tigrim attingit" cf. *ad Dan.* X: 4.) dan was hij, tijdens de Profetie H. X. in Medië; en zal daar de Hebreeuwsche of Medische Taal gebezigd hebben. Indien hij hier thans op reis geweest zij (volgens HESS, *Geschichte* a. a. O. S 208.) zoo behoorde hij tot het Hof van Persië, en had daar geene betrekking meer op de Babijlonische taal. De Hebreeuwsche taal zal daar weder zijne gewone spreektaal geweest zijn,

Daar ſprak men niet de Chaldeeuwſche, maar de Perziſche taal. Waarom zou hij nu nog eene taal hebben gebezigd, die noch door hem, noch door zijne plaatsgenooten geſproken werd? Voorzeker, wie den Geest dezer Stukken nagaat, vindt daarin gronds genoeg, om het vraagſtuk op te losſen, waarom deze Profetiën, deels in het Babijlonisch, deels in het Hebreeuwsch geſchreven zijn. Hij vindt ze in den aard dezer Stukken. Hij moet bekennen, dat de Babijloniſche taal, hem veeleer een bewijs tegen de echtheid zoude aan de hand geven, als welke beletten zou, dat dezelve hun doel bereikten, ja! als nog gebezigd in een tijdſtip, toen dezelve reeds in onbruik was. Met meer grond zou hij alsdan meenen ſporen van latere vervaardiging te ontdekken. Nu, daarentegen, ſtaat de echtheid dezer Gedenkſchriften ook door de taal, waarin dezelve geſchreven zijn.

2. *Ook het gebruik van de Babijloniſche taal der Geſchiedkundige Geſchriften is veroorzaakt door den tijd en den Geest dezer Schriften.* Deze in Babijlonië, waarſchijnlijk door Daniel, tot eer van Jehova vervaardigd, moesten noodwendig in de landstale worden opgeteekend. Wij vinden toch geene ſporen, om te denken, dat dezelve anders dan als alge-

meene afgezonderde Geschriften zijn geschreven, niet alleen voor Joden, maar ook tot blijvende herinnering, om welligt eerst onder de Babijloniërs en Meders den roem van den God der Israëliten te verbreiden. Noodwendig moesten zij dan ook in de taal der Babijloniërs worden opgeteekend, zouden zij aan hun doel beantwoorden; te meer, daar de Babijlonische taal in Babylon Daniels gewone taal zal geweest zijn.

Alleen zou men eene zwarigheid kunnen opperen tegen het laatste Geschrift (H. VI.), daar dit eerst onder de Medische Heerschappij kan zijn geschreven, en dus eerder in de Medische taal moest zijn opgeteekend. — Maar ook deze zwarigheid vervalt, wanneer wij bedenken, dat dit voorgevallen is aan het begin der regering van Darius en van het Medische Stamhuis; dat het onzeker is, wáár dit voorgevallen zij; en dus niet alleen in een tijdstip, toen nog de Babijlonische taal niet in onbruik kon zijn, maar welligt in dezelfde plaats, als de overige voorvallen. — Daarom was het natuurlijk, dat hier ook dezelfde taal gebezigd werd.

Indien H. VI: 29. eene bijgevoegde Aanteekening zij, midden in de Verhalen ingevlochten, dan moest deze er, om een geheel

uit

uit te maken, in die zelfde taal worden bijgevoegd.

3. *Dan, van waar dan toch, dat* H. I — II: 3. *in het Hebreeuwsch zijn opgeteekend?* Dezelfde oplosfing geldt ook hier. — Dat de Verzamelaar, die de Profetiën en Gefchiedenisfen bijeenvoegde, niet voor Babijloniërs, maar voor de Joden, niet ten tijde der Babijlonifche Ballingfchap, maar na dezelve fchreef, is te voren bewezen. Hij wilde daarom de Stukken plaatfen in die taal, waarin hij ze vond of had; doch om dezelve voor zijne in Palaestina wedergekeerde Natie te doen ftrekken, gebruikte hij niet alleen Hebreeuwfche letterteekens ook in het Babijlonisch Schrift, maar fchreef, wat hij er bijvoegde, in zijne taal en in de taal des lands. Daarom zendt hij, in het I. Hoofddeel, eene algemeene Inleiding vooraf, vult het Gedenkfchrift, dat onvolledig was, mede in zijne taal aan, misfchien om daardoor te kennen te geven, waar de Befcheiden Daniels een begin namen, en waar hij dezelve had aangevuld.

Zoo eischte de Geest dezer Stukken dit zelfde verfchil van taal, hetwelk wij in dezelve aantreffen.

Grieksch-aardige woorden.

Men wil echter dezen oorſprong van het verſchillend gebruik der taal wederleggen, door de aanhaling van zoo vele Grieksch-aardige woorden (*verba Graecisſantia*), welke men meent, dat hier voorkomen, en duidelijk hunnen Griekſchen, en dus lateren, oorſprong aanwijzen (50). Het bewijs voor den Griekſchen aard dier woorden, (welke men in de zes eerſte Hoofdſtukken ontdekt) zoekt men zoo wel in de beteekenis, als in derzelver zamenſtelling.

Dat vele derzelver een Griekſchen *klank* aanduiden, is niet te ontkennen, doch geeft voor als nog geene genoegzame kenteekenen, dat deze Stukken eerst in lateren tijd, na de verwantſchap der Griekſche en Oosterſche talen, en dus allen na de tijden van Cyrus, zijn opgeſteld. Te voorbarig heeft men de ſtelling aangenomen, dat deze woorden door de Grieken in het Oosten zijn overgebragt. Met meer grond kan men daarentegen van de mees-

(50) Ten voorbeelde: פרתמים (*πρώτιμοι*) Dan. I: 3. פתגם (*φθέγμα*) Dan. III: 16. קיתרם (*κιθάρα*) Dan. III: 5. כרוזא (*κήρυξ*) Dan. III: 4. סומפניה (*συμφωνία*) Dan. III: 5. — VOS, ad l. EICHHORN, bl. 426.

meeste vastſtellen, dat zij van Oosterſchen oorſprong zijn, en, vooral ten opzigte van de namen der muzijkinſtrumenten, door de Grieken van hen ontleend zijn.

Inzonderheid mogen wij hier niet voorbijzien, het geen meestal vergeten is, dat in de afleiding van woorden der onderſcheidene talen de natuurlijke overeenkomst van alle ons bekende tongvallen aanwezig is. Deze bevat zoo vele overblijfſelen der oorſpronkelijke Spraak (*lingua primaeva*) of natuurlijke klank-, gedaante-, gewaarwordingen- en hartstogten-nabootſende uitlatingen van het menſchelijk gevoel.] Van hier moet men die overeenkomst van woorden en vormen afleiden, welke men in Oosterſche en Westerſche talen aantreft. Van hier welligt, dat de namen van kleederen en ſpeeltuigen, die toch tot meer algemeene voorwerpen (*notiones univerſae*) behooren, vooral in dit Geſchrift overeenkomſtig zijn; en dat men welligt hieruit de ſchijnbare gelijkheid der woorden moet verklaren (51).

Op

(51) Hoe groot deze natuurlijke overeenkomst van alle ons bekende talen in haren oorſprong is, is nog onlangs uitmuntend aangetoond, en door veelvuldige aanmerkingen opgehelderd door YPEY, *Geſchied. der Nederl. Taal*, bl. 78 verv. vooral 95 en verv., alwaar het

Op deze wijze verbindt men het gebruik dezer woorden bij de Grieken en Oosterlingen, en kan het overnemen van Oosterſche ſpeeltuigen door Grieken na de tijden van Daniel aanleiding gegeven hebben, dat dezelve dáár reeds met namen bekend ſtaan, welke wij later mede bij de Grieken aantreffen, daar dezelve eigenaardig in den aard der talen gegrond zijn. Er heerscht toch in de verſchillende talen eene Wijsgeerte des levens, die ons verbaast. Daarenboven getuigde reeds *Strabo* (52) dat de namen der ſpeeltuigen, νάβλια, βάρβιτος, σαμβύκη, afkomſtig zijn van Barbaarſche (d. i. Oosterſche) talen. Misſchien zijn dezelve eerst door de Ioniſche en Aeöliſche Volkplantingen uit het Oosten overgenomen, of door Phoeniciërs naar Griekenland gevoerd.

Doch behalve dit, heeft men, (gelijk door *Hamelsveld* (53) en anderen te regt is aangemerkt) zich dikwerf te veel op den klank

het wangevoelen van hen beſtreden wordt, die wegens deze overeenkomst den oorſprong van verſchillende afgelegene talen uit elkander willen bewijzen. Men paſſe dit op het bovenſtaande toe.

(52) STRABO, *Hiſtor.* X. 471. Het zelfde wordt bevestigd door ATHENAEUS, IV. 23. en XIV. 5.

(53) HAMELSVELD, *Bijbel verd.* V. 220.

klank der woorden verlaten, en dezelve te onregt van Griekſche woorden afgeleid. Indien toch deze overeenſtemming niet alleen in den klank, maar ook in de beteekenis gelegen ware, alsdan zouden de Alexandrijnſche Vertalers zich ook aan derzelver natuurlijke beteekenis en vertolking gehouden hebben. Zij zouden bij de overbrenging die woorden hebben gebezigd, welke hun nu het eerst voor den geest moesten komen, en de beste Vertaling aan de hand gaven. Zoo zouden zij, b. v. פרתמים niet, gelijk zij doen, door ἐπιλέκτοι, maar door, πρώτιμοι, אשפים door σοφοὶ, en niet door φιλόσοφοι (54), פתגם door φθέγμα, en niet door ἐπιταγὴ hebben vertaald. Waar vindt men beter wederlegging dezer wangevoelens, dan bij de Grieken zelve? — Daarentegen heeft *Jahn* door voorbeelden uit de *Zend-avesta* aangetoond, dat de bovenaangehaalde woorden, even als de namen der ſpeeltuigen, niet van Griekſchen, maar veeleer van Perziſchen oorſprong, en in de Perziſche Opſchriften voorhan-

(54) *Theodotion* heeft hier μάγοι, voorts ῥῆμα voor φθέγμα, en, het geen nog duidelijker ſpreekt, φορθομμὶμ voor πρώτιμοι. Hij zelf ſchijnt het verſchil gevoeld, en het laatſte wegens den Oosterſchen oorſprong onvertaald gelaten te hebben.

handen zijn (55); gelijk ook *Herodotus* (56) berigt, dat het woord *Satrapa*, bij ons door Stadhouder vertaald, van Perzischen oorsprong is. — Wij behoeven daarom niet te veronderstellen, dat dezelve eeniglijk in de Perzische taal gebezigd zijn; maar op Oosterschen grond ontdekt, toonen zij te meer de onderlinge overeenkomst der talen, en zullen ook in andere tongvallen, met name in het Chaldeeuwsch, voorhanden geweest zijn.

Dit alles kan intusschen naar de meening van *Eichhorn* (57) van geene toepassing zijn op het woord *συμφωνία*, hetwelk deszelfs Grieksche zamenstelling te zeer zou verraden, en daarom uit latere tijden afkomstig zijn. — Hij vergeet echter, wat door anderen reeds menigmaal met grond, en, naar ons inzien, voldoende is aangevoerd. Uit de beschrijving, welke *Isidorus* hiervan geeft, leeren wij hetzelve kennen als een hol, met leer overtrokken speeltuig, eenigzins overeenkomstig met onzen trommel, zoodat de gelijkluidende klank der Babijlonische en Grieksche woorden

(55) JAHN, *Einleitung* a. a. O. II. 2. S. 622. In de eerste uitgave had hij nog het tegendeel beweerd. Wij bedoelen de tweede Uitgave, te *Weenen* 1803.

(56) HERODOTUS, *Hist.* I. 192.

(57) l. l. bl. 426.

den flechts toevallig is, en niet in de gelijkheid der fpeeltuigen kan gezocht worden. Van hier dan hebben de Taalgeleerden dit woord van een Chaldeeuwsch wortelwoord afgeleid (58).

Daar dus deze Grieksch-aardige Woorden, *of* waarlijk van Oosterfchen oorfprong zijn, *of* door de Grieken uit het Oosten zijn overgenomen, *of* bij Grieken en Oosterlingen gelijktijdig, wegens de natuurlijke taal-verwantfchap voorhanden waren, *of* flechts in den toevalligen klank overeenkomen, vervallen ook deze zwarigheden voor latere vervaardiging der Stukken.

De Geest dezer Gefchriften blijft dan ook hierdoor ongefchonden bewaard, en behoudt zijne geboorte uit Babijlonië, in welks kleed zij gehuld is, onvermengd met vreemden opfchik en bijvoegfelen. Alleen verraadt zij den

(58) Cf. SCHEIDII et GROENEWOUDII *Lexicon*, II. p. 378. en aldaar aangehaalde MICHAËLIS, *Suppl. ad Lexica*, p. 1779. MICHAËLIS meent hier te moeten lezen: *Siphonie*, fchoon zijne kritifche gisfing meer op de afleiding des woords, dan op Handfchriften rust. Zie *Anm. Z.* III. 21. en voorts over deze woorden VOS, l. l. p. 278. en de daar aangehaalde Schrijvers, en W. LOWTH t. a. p. *in de Engelfche Godgeleerden*, X. 33.; inzonderheid ook GROTIUS ad Dan. III. 2. 5.

den Jood, die nu eens de Babijlonifche, dan de Hebreeuwfche taal naar den loop der omftandigheden moest bezigen.

Indien desniettegenftaande het bovenftaande minder geldende is, dan wij ons verbeelden, zoo ware het echter hoogst onberaden, alleen uit bewijzen, zoo onzeker, wegens onze weinige kennis aan den vroegeren ftaat der Oosterfche en Griekfche tongvallen, derzelver gemeenfchappelijke bronnen, overeenkomst of onderlinge overneming, gevolgen af te leiden, die den tijd der vervaardiging dezes Boeks verfchuiven. Liever wachte men die dagen af, waarin men meer zal zijn ingedrongen in den Geest der oude talen, dan nu reeds, met benevelde oogen uit onzekere ftellingen zekere flotfommen te trekken; want geen vast gebouw kan op wankelbare grondflagen rusten.

Willen wij echter indringen in den Geest dezer Stukken, en Daniel regt leeren verftaan, dan moeten wij vooral letten op den

6. *Stijl dezer Verzameling*,

welke geheel eigendommelijk, en overeen-

kom-

komſtig de behoeften zijner tijden en zijns Volks is. — Zoo wel de Historiſche als Profetiſche ſtijl verdient onze aandacht.

In *den Stijl der Geſchiedenisſen* ontmoeten wij al aanſtonds *den toon en vorm van Gedenkſchriften*. — Geſchiedenis-ſtijl is overal te ontdekken; elk Hoofddeel is als eene bijzondere Geſchiedenis. Dan, het ſtaat daar zonder Historisch verband met de overige. In het eene Geſchrift vinden wij den verhaaltoon, in het andere Kancelarijſtijl. Elk Stuk heeft deszelfs ronding in de voordragt der zaken, doch deze ronding ontbreekt aan het geheel (59).

Maar het is tevens *de ſtijl van Oosterſche Gedenkſchriften*; want de geheele ſtijl is *Oostersch*; en wij mogen dezen hoofdtrek van denzelven niet voorbijzien. Hiertoe behooren vooral die kinderlijke eenvoudigheid, eentoonigheid, omſlagtigheid, verhevenheid en grootſpraak, welke ons beurtelings treffen.

Wanneer wij kinderen hooren vertellen, of onder elkander, of aan den ſchoot eener moeder, dan ontdekken wij die eigenſchappen, welke hun zoo eigen (*karakteristiek*) zijn, dat

(59) Wij hebben dit boven uitvoeriger aangetoond, zie bl. 13 v.

dat wij hen met graagte aanhooren. Hoe veel overeenkomst heeft dit niet met de verhalen van die volwasſenen, welke op den zelfden trap van beſchaving ſtaan, (doch berekend naar hunnen leeftijd) en die hunne geſprekken bijna eveneens inrigten. — Doch dezelfde zijn de eigenſchappen van den Oosterſchen ſtijl; want wat in menſchen plaats heeft, vinden wij eveneens bij de Volkeren en in het geheele Menschdom; want Volkeren en het Menschdom beſtaan uit menſchen. Daarom zijn bij allen dezelfde gang, dezelfde opvoeding en vorming, dezelfde beginſelen, dezelfde leeftijd, hetzelfde einde (60).

Een

(60) Wanneer wij hier ſpreken van den kinderlijken ſtijl der Oosterlingen, dan verwarre men het *gebruik* dezer ſpreekwijze niet met het *misbruik*. Men onderſcheide het edele *kinderlijke* van het lage *kinderachtige*. Vooral wake men tegen de verkeerde wijziging dier ſtelling, zoo als dit te regt wederlegd is door FOLMER, *over de Kindschheid der eerſte Wereld*, in de *Werken van het Haagsch Genootſchap*, 1807. Wij bedoelen hier de toepasſing van die beginſelen, die zich in den *mensch* in onderſcheiden leeftijd vertoonen, op het *Menschdom* in onderſcheiden leeftijd. Wanneer wij zeggen, dat het menschdom deszelfs kindschheid in het Oosten, deszelfs jeugd en jongelingstijd in Griekenland beleefde, dan wordt dit bevestigd door den aard der zaak, en de geſchiedenis der Volkeren. Dan behoeven wij niet van de

kindsch-

Eenvoudigheid, dat zegel der waarheid, dat hoogste ideaal van schoonheid, die edele karaktertrek van het kind, vooral in zijne verhalen, vinden wij, gelijk in den Oosterschen stijl in het algemeen, zoo ook bijzonder in Daniels Geschrift. — Natuurlijk eenvoudig vertellen meestal de kinderen. Beluistert hunne gesprekken en onderlinge verhalen. Ongekunsteld beginnen zij meestal hunne vertellingen op deze of dergelijke wijze: „Er was eens een Koning;" Zij gebruiken geen' omslag, om het verband hunner redenen aan te vullen; zij verhalen, zoo als zij er tegenwoordig waren. Daarom is een boek met Fabelen, veelal het leesboek van het kind, wijl daarin eenvoudigheid heerscht. — Dat zelfde nu vindt men in alle Oos-

kindschheid der eerste Wereld te spreken, als of deze de verhalen des Bijbels tot Dicht of Mythe vervormde; (zie FOLMER a. p. bl. 69.) want dit beginsel is, naar ons inzien, veeleer een der sterkste bewijzen voor de *waarheid* der Bijbelsche verhalen. Wij vinden dan de deugden en gebreken van het kind, (in deszelfs *ideaal*) *in massa* ook terug in het Oosten; en wij zouden iets tegennatuurlijks verwachten, indien de kinderlijke stijl niet de stijl van het Oosten ware, doch meer gevormd naar den toestand en de behoeften van *Volkeren*. Zie over den kinderlijken stijl MUNTINGHE, *Geschied. der Menschh.* I. 32 verv.

Oosterſche verhalen; en van hier dat bij hen Fabelen en Gelijkenisſen (*Parabelen*) zoo geliefd zijn. — Doch die zelfde eenvoudigheid, welke daarin heerscht, vindt men terug in den Historiſchen ſtijl van Daniel. De Koning vertelt alles, even zoo, als het gebeurd is. Hij verzwijgt niets voor zijne Staatsdienaren noch voor zijn Volk, (II, IV.) Hij verhaalt overal zoo eenvoudig, als of wij er bij tegenwoordig waren, niet door opſchik en verſiering, hoedanige in den Jongeling en meer in den Griekſchen ſmaak zou vallen; maar het is de eenvoudige voorſtelling der zaak, zoo als dezelve plaats had. Wanneer de redenen en geſprekken des Konings vermeld worden, dan zijn het korte geſprekken van het dagelijksch leven, juist zoo, als dezelve door den Vorst waarlijk moeten zijn uitgeſproken; geene verdichte Redevoeringen, hoedanige dezelve door Griekſche en Romeinſche Geſchiedſchrijvers in den mond hunner Helden gelegd worden. Want die verſiering viel meer in den Griekſchen geest, die aan de zucht tot het ſchoone dikwerf het ware moest opofferen. — Is het niet, als of wij Nebukadnezar zien, zoo als hij des avonds zijn leger beklimt, en daar, eer hij nog in den ſlaap is ingeſluimerd, peinzende over de zaken zijns Rijks, in

in een droom verviel? Wij kunnen ons dien angst des Konings levendig voorſtellen. (H. IV.) — Verbeelden wij ons niet, als in de zale van Belzazar tegenwoordig te zijn, en tegen den gekalkten wand die vingers en dat ſchrift te zien? (H. V.) — Hoe eenvoudig is de voorſtelling van dien Droom (IV: 5, 6.)? Er heerscht in dezelve dat duistere en verwarde, hetwelk altijd in onze droomen aanwezig is, en ons een bewijs is, dat dezelve juist zoo door den Vorst moet zijn gedroomd. Immers dezelve begint met het beeld van een boom (vs. 10 — 14.) en eindigt met dat van een mensch. (vs. 15, 16.) — Hoe eigenaardig en natuurlijk is de beſchrijving van den ſchrik en de ontſteltenis des Konings, „ toen zich de glans des Konings „ veranderde, en de banden zijner lendenen „ los werden, en zijne knieën tegen elkander „ aanſtieten!" (V: 6.) Is het ons niet bij hevige ontſteltenis, als of onze wervelbeenderen los worden, zoo dat men niet gaan noch ſtaan kan, door de onwillekeurige trilling en aanſtooting der knieën? Verplaatſen wij ons niet bij den Koning in zijne droefheid over Daniel in den Leeuwenkuil? (VI: 19, 20.)

Kinderen vertellen gaarne hunne droomen. Zoo doen ook de Oosterlingen, en wij zien er

er een voorbeeld van in Nebukadnezar. (IV.) Ons zou het kunnen verwonderen dat de magtigste Monarch door een droom vervaard wordt, en die verhaalt, indien dit geen Oosterſche geest en daarom hier Oosterſche ſtijl ware (61); want juist daarom zendt hem Je-

(61) Het is opmerkelijk, dat wij deze trekken vooral in Nebukadnezars verhalen aantreffen, in wien inzonderheid de Oosterling uitblonk. Noemden wij de zucht tot droomen iets kinderlijks, men vraagt dan: hoe verſtaat men de Goddelijke droomen, aan Profeten en Jehova's Vrienden tot openbaring van zijn' wil gegeven? Wij antwoorden: geheel naar hunne behoeften; en hierin alleen vinden wij den ſleutel op dezelve. Indien de hedendaagſche beſtrijders des Bijbels, die zoodanige droomen als voortbrengſels der verbeelding aanzien, dezelve gelijk achten met die der Ongewijde Schrijvers, wij verſchillen hierin van hen. God ſchikte zich in zijne Openbaringen aan het menschdom, altijd naar de behoeften (niet naar de vooroordeelen) van hen, wien Hij dezelve ſchonk. Aan *ons* moge Hij zijn wil door zijnen Zoon hebben geopenbaard, dezelve werd den Oosterlingen door Droomen en Gezigten verleend, wijl *hunne* behoeften dit vorderden. — Dit wordt ook bevestigd door Daniels Boek. God wilde Belzazar, die zijnen dienst ontheiligd had, eene geduchte waarſchuwing nopens deszelfs op handen zijnde lotverwisſeling doen toekomen. Op welk eene wijze deed Hij zulks? Niet door Daniel tot den Koning te zenden, gelijk Nathan tot David, maar geheel in den geest der Chaldeërs, naar de behoeften van den Vorst, door een teeken, hetwelk meest op hem werkte, door Beeld- of Heilig-Schrift, (V.) hoedanig vooral bij de Babijloniërs gold. Welk eene Goddelijke wijs-

Jehova zulk een droom toe. — Doch genoeg hiervan: wij vinden in elk Stuk veelvuldige bewijzen.

Desniettegenstaande heerscht er bij deze natuurlijke Oostersche eenvoudigheid tevens zekere *eentoonigheid*, die voor onzen Westerschen smaak eenigzins onaangenaam zijn kan. Doch het is die kinderlijke eentoonigheid, die in het Oosten te huis hoort, en welke ons waarlijk bekoort, indien wij ons regt verplaatsen in hunne denk- en spreekwijze, en wij dezelve slechts eenvoudig genoeg opmerken. — Die fijne scherts, die geestige en vernuftige voorstelling, dat zout der redenen, die afwisselende verscheidenheid, welke in de verhalen van den Jongeling, van den Griek en Romein, wordt aangetroffen, zoeken wij te vergeefs bij het kind, zoo wel als bij den Oosterling. Daarom loopen alle hunne verhalen bijna gelijkelijk af. — Zoo vinden wij ook hier in alle verhalen, zelfs in het Koninklijk Manifest (H. IV.) denzelfden gang: zij beginnen met den Koning en

wijsheid blinkt er bij de zedelijke opvoeding van het menschdom niet uit, in de keuze der middelen, waarvan God zich bediende naar de verschillende behoeften van tijden, volkeren en menschen, wien Hij zijn wil bekend maakt!

en den tijd, vervolgen met eene aanmerkelijke gebeurtenis, en eindigen in den lof van Jehova en in de lotgevallen der vier Israëliten. — Juist deze weinige verscheidenheid kenmerkt den hoogen ouderdom dezer Stukken.

Dezelve zal ons nog meer blijken, wanneer wij letten op dien *omslag van woorden*, die de verhalen dikwerf buiten noodzaak verlengt. — Ziet men het niet in die herhalingen van gesprekken, van namen, van woorden, van beelden? Ten voorbeelde zij het III. Hoofddeel. Daar worden in het 3. vs. alle de namen van de hooge Ambtenaren des Rijks herhaald, welke reeds in het 2. vs. genoemd waren. Latere verhalen zouden dit bijna geheel inkorten, en zelfs de Alexandrijnsche Vertaling, meer Grieksch in aard en aanleg, laat dit geheel weg. Denzelfden omslag van woorden ontmoet men (vs. 5—7.) bij de herhaling der menigvuldige speeltuigen; hetwelk nogmaals geschiedt in vs. 10 en 15. Daar worden de namen van Sadrach, Mesach en Abednego, telkens, en naar onzen stijl soms noodeloos, genoemd. (vs. 12, 13, 14, 16, 19, 20, 22, 23, 24, 28, 29 en 30.). Wij vinden dien zelfden omslag in het Manifest, (H. IV.) bij de herhaling van den droom, (vs. 10 verv.

verg.

verg. 20 vs.), der namen: *Wijzen*, *Starrekijkers* en *Toovenaars*, vooral in die vragen en antwoorden, welke telkens worden medegedeeld; in die gedurige gezegden: „en „ hij zeide," ja! in het overtollige „ en „ hij antwoordde en zeide," ook dan wanneer de rede begint.

Doch deze omflagtigheid komt ons niet vreemd voor, wanneer wij dezelve in alle Oosterfche Verhalen, in vele Gefchiedenisfen des O. V. aantreffen; fchoon dezelve meer nog in deze Chaldeeuwfche Gefchiedenisfen, dan wel in de Hebreeuwfche Stukken van Israëls befchaafde tijden gevonden wordt. — Geen wonder! hoe eenvoudiger de Verhaler is, hoe meer ongekunfteld hij fpreekt, des te omflagtiger zijn zijne verhalen. Zij worden dan opgevuld met de herhaling der fpreekwijze: *zegt hij*. Eveneens zijn de kinderlijke verhalen, indien dezelve zulks niet door eenvoudige natuurlijkheid vergoeden, veelal in het oor van volwasfenen, langwijlig in kleinigheden. Doch wat wij hier aantreffen, bewijst juist den Oosterfchen oorfprong dezer Stukken.

Ja! wie ziet ook *Oosterfche verhevenheid*, *grootfpraak en pligtpleging* voorbij in dezen Bundel? Wij hebben er boven reeds

met een woord melding van gemaakt. Of zou het niet Oosterſche verhevenheid in uitdrukking zijn, wanneer wij niet alleen lezen van zoo vele Volken, Natiën en Tongen, maar van „ eene Magt, die reikt tot „ aan den Hemel, en eene Heerſchappij tot „ aan het einde des Aardrijks;" (IV: 22.) van Nebukadnezar, „ wien de God des He„ mels overal, waar menſchen wonen, de „ beesten des velds en de vogelen des He„ mels in handen gegeven heeft." (II: 38.) — Zou het niet Oosterſche pligtpleging zijn, wanneer Daniel den Vorst toeſpreekt: „ ô Koning, leef in eeuwigheid?" (vs. 22.) Deze ſpreekwijze zegt toch in hunnen mond niet meer, dan onze uitroep: leve de Koning! Zoo zegt hij ook elders: „ die ſtraf wedervare uwe hateren." (IV: 19.)

Het is dan (om niet meerder aan te voeren) Oosterſche ſtijl, waarin dit geheele Boek is voorgedragen. — Maar wanneer wij Daniel met aandacht nalezen, dan vinden wij ook in den ſtijl bijzonder een' *Hebreeuwſchen tint*, gemengd met eenige vreemde, welligt *Chaldeeuwſche*, voorſtellingen (62). Dit heeft

(62) Het is hier de plaats niet, dit uitvoeriger aan te toonen. Wie hiervan voorbeelden begeert, leze EICHHORN, *Inl.* D. III. bl. 419 volg. en JAHN, *Einl.* a. a. O. S. 623.

heeft al dikwerf aanleiding gegeven, dat men meende alhier een Chaldeeuwſchen tooi aan te treffen, doch welke door eene latere Hebreeuwſche hand is omgewerkt en opgeſierd, zoodat men daarom de echtheid van dit Boek betwijfelde. — Doch juist zijn het deze beginſelen, deze karaktertrekken van den Danielitiſchen ſtijl, welke, behoorlijk toegepast, en uit de regte bronnen verklaard, het grootſte inwendig kenmerk voor deszelfs echtheid aan de hand geven. Neemt men de plaats en den tijd der beſchrijving in acht, men komt dan tevens tot de gevolgtrekking, dat wij hier, wel is waar, de taal en den ſtijl van een' Jood herkennen in den gang der denkbeelden, vooral met betrekking tot den Godsdienst, in de voorſtelling der zaken, in de namen en eigenſchappen aan den Allerhoogſten God gegeven, in ſpreekwijzen (vooral in de Profetiën) uit de Boeken van Mozes ontleend; met één woord: in het eigenaardige (*karakteristieke*) van den ſtijl; maar men ontdekt tevens, dat deze Hebreeuwſche tint geheel gewijzigd is naar de betrekking van den Spreker, thans Hoveling bij eenen der magtigſte Monarchen dier dagen. Wij zien dit, waar hij de namen en bedieningen der Staatsbeambten hoogst naauwkeurig boekt; waar hij, van zijn verheven ſtandpunt, over de wentelingen der

Rijken ſpreekt, als over de gewone voorvallen des levens, en waar hij in de vermelding van Gods grootheid, Hem voorſtelt, als die Koningen hunne Rijken geeft en ontneemt. — Doch bij deze, Daniel en den Hebreën eigene voorſtellingen, vinden wij eene Chaldeeuwſche kleur. Kon het anders bij den man, die in Babijlonië verkeerde, en in de Babijloniſche taal zijne Stukken opteekende? Zoo treedt reeds „de Wachter, de Heilige" op in den Historiſchen Bundel. (H. IV: 13.)

Indien Daniel ook de Opſteller van H. IV. geweest is, dan bevreemdt ons de ſtijl van dat Hoofddeel niet. Daar bezigt Nebukadnezar van den God Daniels zulke uitdrukkingen, welke wij eer aan Joden zouden toeſchrijven, doch, of Daniel heeft dezelve ingevlochten, toen hij dit Stuk in 's Konings naam opſtelde, of de Vorst zal dezelve ontleend hebben van den meer gemeenzamen omgang met Daniel. Vooral na deze gebeurtenis, zullen deszelfs uitdrukkingen nopens zijnen God den Koning niet ontglipt zijn. Zoo toch herkennen wij den Jood, maar die buiten zijn Vaderland verkeerde, wanneer hij ſpreekt „van den Tempel, die te Jeruza„lem geweest is." (V: 2.)

Intusſchen, wanneer wij hier den Oosterſchen

ſchen ſtijl ontdekken, waarin zekere Hebreeuwſche tint, door Chaldeeuwſche voorſtellingen getooid, heerſchende is, kunnen wij ook nog eene trede voorwaarts zetten, om den tijd te onderzoeken, wanneer dit Stuk in het Oosten vervaardigd is. — Immers, gelijk het waar is, dat de taal en ſtijl de ſchaal en wijzer der beſchaving eenes Volks zijn, zoo leidt zulks ons hier duidelijk tot de tijden van Daniel terug.

Vergelijken wij toch de Verhalen, hier geboekt, met die van Abraham, Izaäk en Jakob, welk een verſchil heerscht er dan in de voorſtellingen! Beide ademen Oosterſchen ſtijl in die hoofdtrekken, welke wij boven aantoonden; doch hoe onderſcheiden! In de Gedenkſtukken bij Mozes bewaard, heerscht zekere edele, bekoorlijke, naïve eenvoudigheid, niet ſlechts in den ongekunſtelden verhaaltoon en de wijze van voordragt, welke wij ook boven bij Daniel opmerkten; maar ook in eene volledige beknoptheid, in het gepast en eigenaardig gebruik der woorden, in een' meer beſchaafderen vorm. Dit misſen wij bij Daniel. Bij hem ontmoeten wij eene onbeſchaafdere en ruwere omſlagtigheid in uitdrukkingen en herhalingen. Dat edele *naïve*, hetwelk ons in den ſtijl van Geneſis treft, mist het Boek Daniels. Van hier dan,

dat wij niet vermoeid zullen worden door het lezen der verhalen bij Mozes, maar eerder bij Daniel.

Zoeken wij de reden hiervan, wij ontdekken al aanstonds, dat dezelve eeniglijk te vinden is, in den Schrijver, deszelfs leeftijd en woonplaats. — Duidelijk herkennen wij hier de dagen van gezonkene verstandsbeschaving bij de Israëliten, gelijk het was gedurende de Babijlonische Ballingschap (63), toen men te vergeefs den schoonen smaak der oude Hebreën, ook in hunne Schriften, terug zocht. Te voren moest de stijl ook dat zuiver Oostersch gelaat vertoonen, hetwelk die dagen kenmerkte. Nu was men verder van de natuur afgeweken, dan in de dagen der Aartsvaderen. — Ziet het in den stijl. Men had niet meer dien smaak en die beschaving van Israëls luisterrijkst tijdperk onder Salomo. Daarom toont ons de stijl dien omslag, boven aangetoond. Doch vooral moest dit bij Daniel gelden, die thans in Babijlonië woonde, en in de taal des lands schreef. Immers door een ruwer gelaat onderscheidde zich vooral de Chaldeeuwsche tongval van den He-

(63) Zie MUNTINGHE, *Gesch. der Menschh.* VIII, 133.

Hebreeuwſchen (64). Dit nu ſtaat niet alleen in het minder eigenaardig gebruik der woorden, maar ook in den vorm der redenen te lezen. — Ja! de Babijloniërs zelve, zonder genoegzame vorming en opleiding tot vordering der verſtandsbeſchaving, moesten dezelve in *hun* land, bij de ten deze reeds zoo zeer verachterde Joden, doen ſtilſtaan. — Zoo draagt dan de Historiſche ſtijl van Daniel de kenmerken van *zijnen* leeftijd, ook in bijzondere trekken, en ademt den Hebreeuwsch-Babijloniſchen Geest dier minder beſchaafde tijden. Hoe belangrijk is niet dit bewijs voor den Geest dezer Stukken uit den ſtijl afgeleid; want hoedanig de menſchen gevormd en beſchaafd zijn, op welk een leeftijd en trap van beſchaving zij ſtaan, is in hun taal en ſtijl uitgedrukt. Hier dan hervinden wij in den ſtijl een Jood, die in Babijlonië, omſtreeks de tijden der Ballingſchap, vertoefde.

Doch genoeg reeds van den Stijl der Geſchiedenisſen. Ten deele verſchillend is de *Profetiſche ſtijl* dezes Bundels. Wij zeggen, ten deele; want wij zullen niet herhalen het geen van de meer algemeene eigenſchappen van den Oosterſchen ſtijl, ook op de Profe-

(64) Zie boven bl. 58.

fetische Stukken kan worden toegepast. De opmerkzame doet het reeds bij de oppervlakkige doorbladering van Daniels tweeden Bundel. Liever willen wij eenige algemeene en bijzondere karaktertrekken van den Profetischen stijl in Daniels Geschrift opzamelen.

De *Profetische Schriften* van Daniel zijn grootendeels geene Redevoeringen; zijn stijl is *maar zelden de Oostersche Redenaars-stijl.* Het geen bij de overige Profeten geldt, heeft bij hem geene plaats. Daniel was niet, als de overige Profeten, een Leeraar der Joden, een Leeraar van deugd en een Zedemeester (65); zoodat hij zijne Profetiën niet voor hen en hun tot onderrigt behoefde uit te spreken. Hij, Raadsman der Vorsten, was ook bij hen Tolk der Godheid, die den magtigste Monarchen der Wereld Gods' wil openbaarde. Doch hij deed het niet in zijne Profetiën, maar veeleer in de verklaring van Droomen en Gezigten, welke God aan de Koningen verleende. In die Stukken alleen vinden wij den Redenaar, die spreekt tot de Vorsten, (II.) en die dan een' stijl bezigt, overeenkomstig den eerbied, dien hij hun verschuldigd is, maar die tevens be-

(65) Zie MUNTINGHE l. l. VII. 251. NIEMEYER, *Karakt.* IV. 363, 367.

bewust is, dat hij spreekt als de Tolk der Godheid, met vrijmoedigheid, deftig en achtbaar, rondborstig en dringend. Zoo deftig is de stijl van den Profeet, waar hij Nebukadnezar toevoert: „ De droom nu is ge„ wis, en zijne uitlegginge zeker." (II: 45.) Zoo vrijmoedig en rondborstig is zijne taal tot dien zelfden Vorst, voor wien alles beefde: „ Men zal U van de menschen ver„ stooten, met het gedierte zal uwe woning „ zijn," en hij voegt er even vrijmoedig bij: „ Dat zal geschieden, tot dat gij bekent, dat „ de Allerhoogste heerschappij heeft over de „ Koningrijken der menschen en geeft ze, „ wien Hij wil." (IV: 25.) Staande aan den wand voor den verbitterden en beangstigden Monarch, gaf hij hem de schrikkelijke verklaring: „ Gij zijt gewogen en te ligt be„ vonden!" Zoo spreekt alleen de Profeet des Allerhoogsten, die niet beeft voor de woede van een' dreigenden Despoot, om dat hij spreekt tot den sterveling in den naam van God. — Maar dien stijl vinden wij alleen in de verklaringen van Droomen en Beeldschrift. In zijne Profetiesche Geschriften is hij geenszins Redenaar. Dezelve waren niet bestemd voor de Vorsten, maar voor zijn Volk. Het waren Gezigten, hem verleend, die hij op de wijze der Profeten in geschrift bragt.

Doch

Doch de Profetifche Schriften van Daniel zijn *even min Dichtftukken.* Moeijelijk was het, de Poëtifche Schriften der Hebreën hier en daar van hun Proza te onderkennen, aleer de *aesthetifche* vorderingen der voorgaande Eeuw hiertoe nadere kenmerken, vooral in den Parallelismus, hadden aangewezen (66). Voortreffelijke overblijffelen van Hebreeuwfche Dichtkunde vinden wij dan ook in verfcheidene Profetiën. — Het fchijnt echter, dat wij dezelve in Daniel niet zoeken moeten, waar wij weinige trekken derzelver voorhanden vinden. Er heerscht in de voorftelling zijner Gezigten iets meer gefchiedmatigs en verhalends, dan bij de overigen. De Gebeurtenisfen van volgende Eeuwen worden daar meer duidelijk, meer open en minder ingekleed, voorgefteld. Zelfs in zijne verhevenfte voorftellingen heerscht zekere prozaïfche eenvoudigheid en toon. (X: 5 — 9 vers.) Te vergeefs zoeken wij bijna overal den poëtifchen Parallelismus. Alleen vindt men er een voorbeeld van, waar Daniel den lof des Allerhoogften vermeldt, nadat de

(66) NIEMEYER, *Karakterkunde van den Bijbel*, IV. bl. 365. Zie vooral LOWTH, *de facra Poëfi Hebr.*, p. 393. en HERDER, *Geest der Hebr. Poëzij*, I. bl. 30 verv.

de droom van Nebukadnezar hem geopenbaard was. Daar heerscht die dichterlijke verheffing en *parallelie*, waar hij dus ſpreekt:

Der name Gods zij lof van eeuw tot eeuw;
Want bij Hem is wijsheid en kracht.
Ja! Hij verandert tijden en ſtonden.
Hij zet de Koningen af,
En Hij bevestigt de Koningen.
Hij geeft den Wijzen wijsheid.
En wetenſchap den Onverſtandigen.
Hij openbaart het diepe en verborgene.
Hij weet, wat in het duister is;
Want het licht woont bij Hem. (II: 10—12.)

Kort, maar kernvol is deze poëtiſche taal. Echter heerscht er zelfs in deze parallelie zekere meerdere prozaiſche toon. Hij draagt ook de ſtoutſte denkbeelden eenvoudig en niet onder beelden voor. Die taal voegt in den mond van Daniel, den Staatsman, die de wentelingen der Rijken aanſchouwde. Zij eindigt in eene treffende, en eenvoudig verhevene voorſtelling: „Bij Hem woont het „licht!” Voor het overige zijn de voorſtellingen in zijne Profetiën geheel prozaisch.

Ook deze prozaiſche ſtijl in de Voorſpellingen van Daniel heeft deszelfs oorſprong in den Profeet en zijn leeftijd. — Niet door

Pro-

Profeten gevormd, noch, als de overigen, onderwezen in hunne fcholen, niet verkeerende onder zijne Natie, als een Profeet des Allerhoogften, maar als Staatsman aan de Hoven der Monarchen, ging Daniel *zijnen* gang, werd niet geleid door hunne fchriften, maar toonde ook in zijn ftijl het verfchil, dat hem zoo bijzonder kenmerkte. — Daarenboven levende in dien *prozaifchen* tijd der Joodfche Natie (men vergunne mij deze uitdrukking) waarin, bij het verval van de befchaving des verftands, dichterlijk vuur en gevoel bijna geheel ontbraken, geeft ons zijn ftijl een geldend bewijs voor den tijd der vervaardiging zijner Profetiën (67).

Doch ook juist in die tijden fchijnen dezelve te behooren. Niet in latere dagen zijn zij vervaardigd; want er is ook in zijn' Profetifchen ftijl die Hebreeuwsch-Chaldeeuwfche voorftelling, welke ons tot een' Jood in de dagen der Ballingfchap terugbrengt. Wij bedriegen ons toch, indien wij meenen, dat daarom alle verhevenheid, alle *Symbolifche Voorftellingen* hem vreemd waren. De Profetiën zijn in *Gezigten en Droomen*, even als bij

(67). Zie LOWTH, *de Sacra Poëfi Hebraeorum*, prael. 20. p. 394. edit. Goett. 1758. et in nota Ill. MICHAËLIS, 86.

bij Ezechiel, doch meer dan bij andere Profeten, ingekleed (68). Zijne Gefchriften, al zijn zij dan geene Dichtftukken, zijn echter vol beeldfpraak, ftout en verheven. „ Wat zouden wij verbaasd ftaan (zegt *van Vloten*) (69) als wij de fprekende dierbeelden van Daniel in de ware beteekenis regt verftonden. "

In dit kleed toch is bij hem de verfchillende toeftand der Rijken en Vorften gehuld, welke hier als zinnebeeldige dieren of boomen worden voorgefteld, terwijl God, niet, gelijk bij andere Profeten, zelf werkt, maar door Engelen, door Wachters werkzaam is, en zich door hen aan Daniel openbaart. Zoo heeft Daniel God het eerst onder menfchengedaante voorgefteld (70). — De geheele toon

(68) NIEMEYER, *Karakt.* t. a. p. IV. 571.

(69) VAN VLOTEN, *Inleiding op Daniel*, in deszelfs vertaalden *Bijbel*, IX. bl. 3. Zie ook over de Profetifche Beelden van Daniel IS. NEWTON, *ad Danielis Prophetae Vaticinia, nec non Joannis Apocalypfin, obfervationes*, p. 16 fqq.

(70) Zie over den aard der Openbaringen aan de Profeten en de wijze van mededeeling MUNTINGHE, t. a. p. VII. 242. en VIII. 75., vooral over de Engelen en Befcherm-Engelen bij Daniel, welke plaatfen ftrekken kunnen tot betere waardering van het aangevoerde door velen, onder anderen ook later door DE WETTE a.

toon en ſtijl der Profetiën heeft iets *verheveyens*, hetwelk ons in verwondering opvoert, en den majestueuſchen ſtijl van den Profeet doet bewonderen. Leest de geheele laatſte Profetie (X—XII.), en hier vinden wij dien hoogen toon, welke voegde bij die verhevene Gezigten. — Verheven en vol majesteit zijn de Gezigten, wanneer hij „ aan den vloed „ Hiddekel zijne oogen ophief, en ziet! „ daar was een man met linnen bekleed, en „ zijne lendenen waren omgord met fijn goud „ van Uphaz, en zijn aangezigte was als de „ blikſem, en zijne oogen als vurige fakke- „ len." (X: 5 verv.) Beeldrijk, maar ſtout is de voorſtelling van „ den Ram, met de „ hoornen, die ſtiet tegen het Westen en „ tegen het Noorden en tegen het Zuiden, „ en geene dieren konden voor zijn aange- „ zigte beſtaan, en daar was niemand, die „ uit zijne hand verloste, maar hij deed naar „ zijn welgevallen en maakte zich groot." Vooral klimt hier de verbeelding, wanneer „ een Geitenbok kwam van het Westen „ over de ganſche aarde, en hij roerde de „ aarde niet aan .... maar .... nakende aan „ den Ram, ſtiet hij den Ram, brak zijne „ hoor-

a. a. O. S 255. Zie ook JAHN, *Einl* II. 2. S. 621 ff. en HERDER, *Geest der Hebr. Poëzij*, III. bl. 77.

„ hoornen, en in den Ram was geene kracht, „ om voor zijn aangezigte te bestaan." (VIII: 3—7.) (71) Zijn dus de Profetiën van Daniel geene Dichtstukken, er heerscht toch in dezelve veel Poëzij, veel verheffing en Symbolische voorstelling, doch meer in de Gezigten zelve, die hem geopenbaard werden, dan in het verhaal derzelve. Ook hier herkennen wij den Chaldeeuwschen Geest, die vooral in de Symbolische voorstellingen zigtbaar is.

Niettegenstaande deze Symbolische voorstellingen, en het duistere hierin overig, inzonderheid veroorzaakt door de weinige kennis, welke wij hebben aan den invloed, dien de Chaldeeuwsche geleerdheid en *Symboliek* op de voorstellingen van Daniel gehad heeft, is er echter in zijne Profetien eene groote *duidelijkheid in den stijl.* — Deze ontstaat niet alleen uit de helderheid der Openbaringen, daar de bedoelde Volkeren, Meden, Perzen, Grieken, (VIII: 20, 21.) dikwerf met name genoemd worden, en de beloofde Redder daar als „ de Messias, eens Menschen Zoon," geschetst wordt; (VII: 13. IX: 25.) maar vooral door den duidelijken, bijna historischen stijl, welken wij bij het ver-

(71) Men leze hier over NEWTON l. l. p. 78.

verhaal zijner Gezigten aantreffen. Er heerscht toch in dit Geschrift eene duidelijke en historische voorstelling van zinnebeeldige voorwerpen. Voorbeelden hiervan bij te brengen, ware overbodig, daar wij op elke bladzijde bewijzen aantreffen.

Met één woord: Het geheel is Proza, doch in deze prozaische voorstellingen vinden wij verhevene, zinnebeeldige, poëtische gedachten.

Te regt heeft *Eichhorn* aangemerkt, dat de bijzondere *tijdmaat*, bij Daniel gevonden, deszelfs oorsprong kan hebben in de Astrologische en Astronomische kundigheden, in welke Daniel, als leerling der Chaldeën (I: 4.), was onderwezen. Doch men zal dit dan tevens moeten uitstrekken tot de zeven tijden van Nebukadnezars krankzinnigheid, (IV: 25.) het geen hij niet aanmerkt. Over deze bijzondere uitdrukkingen in zijn stijl behoeven wij dus niets meer aan te voeren (72).

Daniel was dus zich zelven in alle de Geschriften steeds gelijk. In den laatsten Bundel vindt men eveneens dien Historischen gang (73), waardoor het éénen Schrijver, en

(72) EICHHORN, *Inl.* t. a. p. bl. 420.

(73) Over deze gelijkheid in den stijl des Boeks zie de

en wel een man als Daniel, kenmerkt. De ftijl van den Profeet is een vernieuwd bewijs van den Geest zijner Schriften, als *in Babijlonie* door *hem* vervaardigd, in een tijd, toen mindere befchaving, dan in voorgaande dagen, gezien werd.

7. Goddelijk Gezag van dit Gefchrift.

Door het aangevoerde, ftaat dan ook tevens het Goddelijk gezag dezer Gefchriften. Alles wat men uit den inhoud des Boeks nopens deszelfs Geest opmaakt, ftrekt hiervan tot bevestiging, en ter verfterking van onzen eerbied voor hetzelve. — Zij waren overwaardig, om onder de Heilige Boeken te worden bewaard; want zij bedoelden de handhaving van Jehova's eer onder de Volken, en inzonderheid onder de Joden. Wij vinden in dezelve alles overeenkomftig den tijd en de perfonen; de fchrijfwijze is geheel geftemd op den toon dier Eeuwen, en voegt in hunnen mond.

De

de voorbeelden te regt bijgebragt door den naauwkeurigen DE WETTE, a. a. O. S. 279. § 256. not. c. die vooral tegen BERTHOLDT worde vergeleken. Het is opmerkelijk dat de WETTE geene voorbeelden van gelijkheid uit het eerfte Hoofdftuk heeft gevonden. Welligt is er in de mindere gelijkheid in ftijl een bewijs voor een Verzamelaar, van den Opfteller onderfcheiden.

De treffende voorvallen waren geene verdichtſelen eener verhitte verbeelding, maar waardige handhavers van Jehova's dienst op aarde. — Daniel zegt het, dat God hem deze gezigten verleende, en het gezag van Christus, die zich op dien Bundel beriep, als een van de Goddelijke Boeken der Joden, bevestigt ons de gegrondheid van hun geloof aan hetzelve, en drukt het zegel op de getuigenisſen der Joodſche en Christen-Kerk nopens den Goddelijken oorſprong dezes Boeks (74). — Zij behoorden dan te regt, tot die ganſche Schrift van God ingegeven, tot die Profetie, voortijds niet voortgebragt door den wil eens menſchen, maar door Heilige Mannen Gods geſchreven. Zij werden vervaardigd en opgeteekend onder het oog en beſtuur van dien God,

(74) Over het geen hiertegen geopperd is, afgeleid uit de plaatſing in den Joodſchen Kanon, en de verſchillende plaatſing in den Kanon van *Origenes*, *Joſephus* en anderen, zie JAHN, *Einl.* a. a. O. S. 631, die zulks weerlegt. Het kan voorts onze bedoeling niet zijn, hier afzonderlijk over het Goddelijk gezag dezes boeks te handelen. Wij vinden dit *in de Inleidingen tot het O. V.* Bij de bewijzen voor het Goddelijk gezag en den Goddelijken oorſprong der overige Boeken, voegen zich ook die van Daniel; en het is bezwaarlijk dit van elk Boek afzonderlijk aan te toonen. Wij wilden ſlechts met één woord doen opmerken, dat al het gezegde ons leidt tot de bevestiging van ons geloof aan hetzelve, en tot erkentenis van het Godsbeſtuur hierin zigtbaar.

God, die den Profeten hunne Gezigten verleende, en in den brandenden Oven en den Kuil der Leeuwen zijne vrienden bewaarde; maar die Daniel zoo wel als anderen beſtuurde, in het opteekenen en verzamelen; die zorgde, dat ook deze Verzameling te regt in de rij der Goddelijke Boeken geplaatst werd, en dat dezelve ſtrekte tot opbouw van ons Christelijk Geloof.

8. *Bedenkingen.*

Schoon het ons oogmerk niet was, hier als ſtrijdende voor Daniel op te treden, noch ook alle bezwaren te weêrleggen, die hiertegen geopperd zijn, daar wij alleen uit inwendige bewijzen hem onpartijdig zochten te beoordeelen: moeten wij echter nog met een woord gewagen van eene en andere bedenking, tegen dezen Geest des Boeks ingebragt.

Immers de geleerde *de Wette* meende hier den *Godsdienstig-Staatkundigen Geest van latere dagen* te vinden (75). — Hij beroept zich op *de leer der Engelen*, als of deze niet de leer dier dagen zijn kon, of geweest was

(75) DE WETTE, *Einl.* t. a. p. S. 278. § 255. 3.

was (76). Maar even zeer het bewezen is, dat het gevoelen van hen geen' genoegzamen grond heeft, die meenen, dat de leer der Engelen eerst na de Babijlonische Ballingschap in het O. V. voorkomt, kan men echter evenmin ontkennen, dat dezelve in dat tijdperk meer en meer ontwikkeld is. Ook bij Daniel vinden wij Bescherm-Engelen van landen en Volkeren, en namen aan de Engelen gegeven (*Michaël*, *Gabriël*). Doch behalve dat zulks, gelijk de beroemde *Muntinghe* aanmerkt (77), voor het Volksgeloof weinig afdoet, zoo vinden wij hier ook eenen trapswijzen voortgang in de openbaring dezer leer, welke geheel ontbreken zou, indien wij hier de denkbeelden van lateren tijd vonden. Er zou alsdan een sprong in de leerstellingen der Joden plaats hebben, welke nu ontweken wordt. De Joden werden nu althans door de Schriften hunner Wijzen meer bekend met deze leer. Eene leer, welke in de vroegste tijden naar de toenmalige behoeften zinnelijk geopenbaard werd in de verschijningen der Engelen; welke wij later, meer en meer ontdaan van dat zinnelijk kleed, ontwikkeld zien; welke in de Ba-

(76) Ten voorbeelde worden hiertoe bijgebragt IV: 14. IX: 21. X: 13, 21.

(77) MUNTINGHE, *Gesch. der Menschh.*, VIII. 75.

Babijlonische Ballingschap zal zijn aangekweekt, en, meer dan bij de overigen, bij een Daniel, om *zijn* stand en *zijne* betrekkingen moest voorkomen (78). Deze leer *op zich zelve* was geen gewrocht van bekrompen denkbeelden, maar diezelfde Godsdienstleer, welke wij later bij de Joden, en gezuiverd van verkeerde begrippen, ook in de Schriften van het N. V. aantreffen.

Het zal niet noodig zijn veel bij te brengen nopens *de leer van den Messias*, zoo als dezelve hier geopenbaard is. *De Wette* haalt voor deze *Christologie* van latere tijden, zoo hij zegt, aan, VII: 13, 14. XII: 1—3. Wij moeten daarover nader handelen (79), en daarom sta hier slechts dit weinige. — Zal dan de wijsheid der menschen den Eeuwigen beperken in de mededeeling van kennis op de onderscheidene tijden der Wereld? Hangen deze openbaringen niet zamen met voorgaande en volgende, en breken wij dien schakel niet, door er dit uit te rukken? Juist Daniel

(78) Te regt heeft HESS aangemerkt (*Gesch.* a. a. O. S. 208.) dat niet zoo zeer de leer of de denkbeelden nopens de Engelen, maar veeleer de voorstelling, de vorm dier leer in Babijlonië is aangenomen.

(79) In de II. Afd. 6.: *over het Belang der Profetiën.*

niel was (gelijk wij lager zullen zien) de man, die zulk een licht kon verdragen; en gewrongen voorzeker zijn die bedenkingen, welke dezelve, zonder genoegzamen grond, tot latere tijden verbannen. — Dit zelfde geldt ook van de overige door hem bijgebragte bewijzen. Indien toch *de Wette* door de aanhaling der *Zedeleer van latere dagen*, in H. IV: 24, de Alexandrijnsche Vertaling bedoelt, eenigzins overeenkomstig met vs. 27. in den Chaldeeuwschen tekst, zoo merke men daartegen aan, dat daar diezelfde gezetheid op zedelijke deugd, zigtbaar in uitwendige handelingen, heerscht, welke eveneens bij Ezechiel voorkomt, en die ons niet vreemd zal toeschijnen, indien wij dit aanmerken, als eene waarschuwing voor een Oosterling in die vroege dagen, toen men in zulke daden zijne braafheid vond. Daarenboven is ook de plaats, Tobias IV: 11, door hem vergeleken, verder strekkend en niet gelijkluidende. — Wij vragen, of het een onpartijdig onderzoek aanduidt, wanneer men in de Geschriften van lateren tijd dezelfde trekken vindende, als in vroegere, alsdan tot het besluit komt, dat dus de vroegere ook hier behooren. Indien men toch de eerst voorkomende voorstellingen van Zedeleer of Waarheid, zonder genoegzamen grond ontkent, men

ont-

ontkenne dan ook de volgende, althans bouwe hierop niet verder voort. — Men verplaatse zich geheel in het Oosten en in Babijlonië, om te zien hoe gepast en juist *die* taal voor *die* tijden is, en eerbiedige hierin de wijsheid dier Schriften.

Eene andere bedenking zou men welligt ontleenen van de *Alexandrijnsche Vertaling van Daniel.* — Reeds vroeg was Daniels Bundel door de *Alexandrijnen* vertaald. Doch daar de Christenen in de eerste Eeuwen meenden, dat deze Vertaling te veel afweek van den oorspronkelijken tekst (80) en *Origenes* dezelve daarom niet in zijne *Hexapla*, maar wel in zijne *Tetrapla* (81) bewaarde, las men in de Godsdienstige Vergaderingen niet deze Vertaling, maar wel die van *Theodotion* (82). Langzamerhand verdween dan ook de Alexandrijnsche Vertaling. In de uit-

(80) Wij weten dit uit HIERONYMUS, *Proöem. in Danielem.* § 44.

(81) Cf. *Daniel sec.* LXX *ex Tetraplis Origenis*, Gott. 1774. praef. p. 1.

(82) *Theodotion*, een Jood-Christen, leefde omstreeks de helft van de tweede Eeuw te Efeze. Hij vervaardigde zijne Vertaling ten dienste der twistenden. Hij volgde de *Alexandrijnen*, doch met gedurige veranderingen, bijvoegselen en verkortingen.

uitgave der LXX kreeg dezelve geen plaats meer, men waande haar verloren, tot dat zij te Rome 1772 uit den *Chisiaanschen Codex*, naar de *Tetrapla* van *Origenes*, te voorschijn kwam; in 1774 te Göttingen door *Michaëlis* uitgegeven, en later in 1775 te Utrecht door den beroemden *Segaar* herdrukt en met oordeelkundige aanteekeningen verrijkt, het licht zag (83).

Deze vertaling behoeft echter de hand der bescheidene Oordeelkunde (*Kritiek*), daar dezelve zoowel verminkt als veranderd is. Van daar dat de Uitgevers zulks beproefd hebben (84). — Daar zij echter, meer nog dan die van *Theodotion*, in vele plaatsen verschilt van den Chaldeeuwschen tekst, nam *Eichhorn* eene dubbele *Recensie* in het Chaldeeuwsch aan, waarvan de eene in den Hebreeuwsch-Chaldeeuwschen tekst, de andere in de Vertaling der *Alexandrijnen* bewaard is (85).

Indien dit gevoelen onbetwistbaar ware, zou

(83) Cf. *Daniel sec.* LXX .... *Animadvers, adjecit* C. SEGAAR, Traj. 1775.

(84) Zie over dezelve de belangrijke Voorrede van MICHAËLIS, voor de Gött. Uitgave, bl. 1—5, 11—24. en de Voorrede van SEGAAR.

(85) EICHHORN, *Inl.* t. a. p. bl. 452 — 468, die geheel worde nagelezen, en DE WETTE, *Einl.* a. a. O. S. 282.

zou het, wel is waar, het boven aangevoerde niet weerleggen, maar echter als een bezwaar door sommigen worden aangevoerd.

Wij meenen intusschen, dat vele der gronden voor *Eichhorn's* gevoelen wegvallen, indien het boven door ons bijgebragte niet van allen grond ontbloot is. Indien al zijne meening doorging, zou echter de blijkbare onechtheid van den Lofzang, en andere Stukken, in de *Alexandrijnsche Recensie* ingevlochten, genoegzaam toonen, dat de Chaldeeuwsche tekst de oudste *Recensie* bevatte, waarom deze bedenking weinig afdoet. Doch daarenboven heeft *Jahn* overtuigend genoeg aangetoond (86), dat zulk eene stelling te stout en te onzeker is, daar deze veranderingen waarschijnlijk van de Afschrijvers, Randteekenaars en Vertalers afkomstig zijn; en de genoegzame blijken van de oorspronkelijkheid van den Joodschen tekst, zijn niet onduidelijk uit de Alexandrijnsche Overzetting zelve op te maken (87).

Wij meenen dan genoeg gezegd te hebben, om uit Daniels Geschrift zelve den Geest des Boeks te leeren kennen. Alles verplaatst

(86) JAHN, *Einl.* a. a. O. S. 654.
(87) DE WETTE, *Einl.* a. a. O. S. 283. not. *d.*

plaatst ons juist aan het Hof der Chaldeeuwsch-Babijlonische Vorsten. Alles ademt, (indien wij ons niet bedriegen) Babijlonië, Daniel, Godsbestuur. En voorzeker, hoe meer wij Daniel, met een oog op zijn tijd en de zeden dier dagen, lezen, des te zekerder bewijs meenen wij te vinden voor de Waarheid en Echtheid des Boeks.

TWEE-

TWEEDE AFDEELING.

BELANG EN GEWIGT VAN HET BOEK: DANIEL.

Kan het anders, of een Boek, zoodanig van inhoud, afkomſtig uit Babijlonië, een der hoogst zeldzame Geſchriften ons uit die landſtreek overig, handelende over de lotgevallen der Vorſten en Rijken, beſchreven door een Staatsman dier Hoven, verhalende de treffendſte gebeurtenisſen dier dagen, moet in vele opzigten hoogst gewigtig zijn? Het moet voorzeker voor Godsdienstleer en Geſchiedenis de belangrijkſte wenken bevatten. — En dit bevat ook het Boek Daniel. Het leidt ons in de geſchiedenis der Oosterſche Rijken, Stamhuizen, Hoven en Vorſten in; het getuigt ons van Oosterſche zeden en gewoonten; het verplaatst ons in Babijlonië, Medië of Perzië, en bevat in een kort beſtek zoo vele trekken uit het openbaar en huisſelijk leven der Oosterlingen.

Be-

Belangrijk is derhalve deze Verzameling, vooral wijl zij overeenſtemt met de Geſchiedenis, ons door ongewijde Schrijvers nagelaten, en die in zoo verre bevestigt; wijl zij dezelve hier en daar opheldert, en daardoor licht verſpreidt over de belangrijkſte voorvallen der Oosterſche Rijken, nog heden ten dage te veel onbekend; wijl deze Verzameling ons heldere wenken geeft over den ſtaat van kunſten en wetenſchappen onder de Babijloniërs, van hunnen Godsdienst en deszelfs inrigtingen; vooral is zij voor den opmerkzamen beſchouwer van de zedelijke opvoeding des Menschdoms van belang, daar zij ons bijdragen levert tot de geſchiedenis der Godsregering op aarde, en de gewigtigſte Profetiën ontſluit.

Bij alle deze trekken willen wij afzonderlijk ſtilſtaan.

1. *Dit Boek bevestigt de ongewijde Geſchiedenis der Oosterſche Stamhuizen, vooral van het Chaldeeuwsch-Babijlonisch Rijk.*

Zal dit Boek van Daniel belangrijk zijn voor de geſchiedenis der Volkeren, en ware bijdragen behelzen, dan moeten de Koningen, hier benoemd, in hunne regering en lot-

lotgevallen, overeenkomen met die der ongewijde Geschiedenis, en duidelijk kunnen worden bepaald. Doch hier heeft men de geloofwaardigheid dezes Boeks aangevallen, daar men gapingen bemerkte tusschen deze en de ongewijde Geschiedenis. — In dezen duisteren doolhof der Oostersche Tijdrekenkunde (*Chronologie*) en Vorstelijke Geslachtslijsten (*Genealogie*), willen wij het wagen eenige schreden voorwaarts te zetten, ten einde hier of daar het einde te vinden.

Er is bij den eersten opslag een strijd tusschen de verschillende opgaven der Tijdrekenaars en Geschiedschrijvers, welke te voren moet worden beslist; waarom wij eerst *tabellarisch* de onderscheidene Geslachtlijsten der Babijlonische en Medische Vorsten willen opgeven, zoo als dezelve ons door den Kanon van *Ptolomaeus* (1); door het verhaal van *Berosus* (2), ons door *Josephus* bij brokstukken bewaard; door *Megasthenes*, slechts deels in de Schriften van *Eusebius* tot ons spre-

(1) De Kanon van PTOLOMAEUS (welke ruim 600 jaren na Cyrus leefde) is in onze taal overgenomen door VOS l. l. I. 629. Zie over denzelven VOS, *Voorr.* bl. 11.

(2) Zie over BEROSUS, de *Algem. Hist.* Voorr. 21. en BOSVELD, *Tijdmeter*, IV. 136. JOSEPHUS heeft dezelve bewaard *Antiq.* I. 3. *et Contra Apion.* I. 6.

ſprekende (3); door *Herodotus*, *Xenophon*, *Joſephus* (4) en eindelijk door *Daniel* zijn overgeleverd. (Zie de bijgevoegde Tabel).

Deze berigten dier onderſcheide Geſchiedſchrijvers en Tijdrekenaars, dus tegen over elkander geplaatst, geven ons aanleiding, om te denken, dat de een uit den ander moet worden aangevuld. Wij willen hier opmerken, in hoe verre dezelve *en* overeenkomen, *en* verſchillen.

Wat hunne onderlinge *overeenkomst* betreft,

1. *De tijdsbepaling*, door *Ptolomaeus* en *Beroſus* gegeven, ſtemt overeen met die der Joodſche Geſchiedenis. Daartoe wordt 70 jaren voor de Babijloniſche Ballingſchap geſteld, en hier hebben wij van Nabocolasſar tot op Cyrus 66 jaren. Wij weten echter van elders, dat de tijd, welke men gewoonlijk berekent voor de Babijloniſche Ballingſchap twee jaren vóór de eigenlijke regering van Nebukadnezar begint, toen hij in zijns Vaders naam

(3) EUSEBIUS, *Praep. Evang.* l. IX. c. 41. en BOSVELD t. 2. p. p. 142.

(4) HERODOTUS, *Hiſt.* I. 89 κ. τ. λ. et 185 κ. τ. λ. XENOPHON, *Cyrcpaedia*, c. 2, 3, cet. JOSEPHUS, *Antiq.* X. 12. BOSVELD l. l. 144—148.

Tegen over bladz. 112.

	XENOPHON.		HERODOTUS.	DANIEL.
	Medie.	*Perzie.*		
1. N C				Nebukadnefar.
2. D	Astyages.	Cambyfes.		
3. N			Semiramis. 1. geflacht. 2. — 3. — 4. — 5. Nitocris.	
4. N	Cyaxares II.	Cyrus.	Labynithus.	Belzazar. Darius, de Meder.
5. C	Cyrus.		Cyrus.	Kores, de Perziaan.

naam het bewind voerde (5). Daarenboven de twee eerste jaren der regering van Cyrus worden in den Bijbel aan Darius toegeschreven (gelijk wij dit onder zullen aantoonen,) zoodat het derde jaar van Cyrus, bij *Ptolomaeus*, zijn eerste jaar is in de Boeken des O. V. Deze twee jaren vroeger en twee later, gevoegd bij een aantal van 66 jaren der regering van onderscheidene Vorsten, valt het 70ste jaar der Ballingschap in het 1ste jaar der regering van Cyrus in (volgens de Bijbelsche Koningslijsten), in welken tijd wij van elders (Esra I.) weten, dat de Joden naar Palaestina zijn weergekeerd.

2. De *namen der Koningen* worden door *Ptolomaeus*, *Berosus*, *Megasthenes* en *Josephus*, bijna gelijkluidend opgegeven; want in de namen der Oostersche Vorsten heeft veelal eenig verschil plaats, naar mate der uitspraak door de verschillende Volken aan dezelve gegeven; en dus der onderscheidene talen, waarin de Geschiedschrijvers hunne verhalen opteekenden, of waaruit zij putteden

(5) Zie PRIDEAUX, *O. en N. Verb. aaneengeschakeld*, I. 93. — DES VIGNOLES, *Chronol.* II. v. 9. § 2. p. 429.

den (6). In de Babijlonifche Dynastië vinden wij dus heerfchende *Nabokolasfar* (Nebukadnezar), *Ilvarodamus* (Evilmerodach), *Neriglisfor*, *Nabonadius*.

Desniettegenftaande is er bij elk derzelver eenig bezwaar en *verfchil met de anderen*, vooral in het verhaal van de lotgevallen der Koningen.

1. *Ptolomaeus* heeft geene melding gemaakt van *Laboſordach*, door *Beroſus*, *Megasthenes* en *Joſephus* aangehaald. Doch daar deze flechts negen maanden in zijns Vaders plaats regeerde, behoefde *Ptolomaeus*, wien het meer *om de tijd-orde* en jaartallen, dan om de gefchiedenis, te doen was, denzelven niet te vermelden. Op gezag van de anderen mogen wij Laboſordach (of Labasfoaras) bij de verhalen van *Ptolomaeus* invullen tusfchen Neriglisfor en Nabonadius, gelijk hij dáár door de anderen vermeld ftaat. Dit maakt, gelijk men begrijpt, in de jaartallen van *Ptolomaeus* geen verfchil (7). Wij

(6) Een dergelijk voorbeeld van de verfchillende uitfpraak der Westerfche namen door de Volkeren van Europa, zie bij BEKKER, *Uitlegg. v. Daniel*, p. 237. Hij maalt daartoe aan: Jakob, Jaäcob, Jacomo, Jago, Jaques, James.

(7) Zie BOSVELDS *Tijdmeter*, IV: 128.

Wij hebben dus nu reeds deze lijst der Koningen, uit de verschillenden opgemaakt: Nabokolassar, Ilvarodamius, Neriglissor, Labosordach, Nabonadius.

2. *Berosus* noch *Megasthenes* verschillen ten opzigte *der Koningen* of hun' *regeringstijd*, wat de algemeene opgave betreft; doch *Josephus* zegt ons, dat Evilmerodach en Niglisar 58 jaren geregeerd hebben, wien door de andere slechts 6 jaren worden toegeschreven. Maar reeds heeft de hand der Oordeelkunde (*Kritiek*) deze wonde genezen. Men veronderstelt twee schrijffouten in de afschriften van *Josephus*, waartoe de waarschijnlijkheid der vergissing door de Afschrijvers, de getuigenis der overige Schrijvers, en de achting, welke *Josephus*, als Jood, de Heilige Boeken zijner Natie toedroeg, ten opzigte van den tijd der Babijlonische Ballingschap, allen grond geven (8).

3. Het zal geen bezwaar opleveren, dat *Josephus* den naam van *Baltassar* opgeeft, daar hij er bijvoegt „hem noemen de Ba„bijloniërs Naboändel:" zoodat hij zelf deze zijne woorden verklaart.

4. *Herodotus* echter, die slechts 100 jaren na

(8) Ligtelijk kan bij Evilmerodach het jaartal β' (2) in μ' (40), en bij Niglisar τέσσαρα in τεσσαράκοντα veranderd zijn, het geen algemeen aangenomen is.

na Cyrus leefde, noemt *Labynithus*, wiens naam wij te vergeefs elders zoeken. Dan daar deze ook bij hem de laatste Koning van Babijloniё is, door Cyrus overwonnen, blijkt het genoegzaam, dat hij de Nabonadius der overigen is. Eene letterwisseling (gelijk hier de *N* in *L*) was ook tusschen Oostersche en Grieksche Volkeren niet vreemd, gelijk Saulus in Paulus en anderen.

Vergelijken wij dus deze vijf Geschiedschrijvers en Tijdrekenaars, elk voor het geen zij hebben nagelaten, dan behouden wij de volgende lijst der Babijlonische Koningen.

1. Nabokolassar. (Nebukadnezar.)
2. Ilvarodamus. (Evilmerodach.)
3. Nerikassolassarus. (Neriglissor, Niglisar.)
4. Laborosoardoch. (Labassoaras.)
5. Nabonadius. (Baltassar of Naboandel bij *Josephus.*)

Slaan wij hierna een oog op *Daniel*, dan vinden wij een aanmerkelijk verschil. De Uitleggers zijn ten deze in verschillende gevoelens verdeeld, en nog onlangs is hierover veel onderzocht en geschreven door den geleerden *Bosveld.*

Wanneer men echter *Daniel* wil vergelijken met de andere Geschiedschrijvers, moet men vooral niet uit het oog verliezen, dat

hij

hij ons geene volledige geschiedenis heeft nagelaten; dat het hem niet te doen was, om als Tijdrekenaar of Geschiedschrijver op te treden, maar dat hij slechts Gedenkschriften van belangrijke voorvallen opteekende. Waar wij dus bij hem wenken vinden, moet men dezelve gretig opzamelen, en te vrede zijn zonder volledige beschrijving van alles, wat daarbij plaats had. Daarenboven *Daniel*, Hoveling en Staatsdienaar der Babijlonische Vorsten, was meer dan eenig ander der Tijdrekenaars en Geschiedschrijvers onderrigt nopens den waren toedragt der zaken, en in staat om ons de echtste berigten van zijne tijden te geven.

Dit op den voorgrond plaatsende, doen wij eene trede verder in deze Oudheid, ten einde de verschillende namen der Vorsten bij hem en bij anderen in vergelijk te brengen. — Nebukadnezar is, even als Cyrus, van elders bekend, en het is alleen over Belzazar en Darius, dat eenig verschil bestaat. — Liever dan alle bedenkingen, vroeger en later geopperd, aan te voeren en te toetsen, willen wij de waarschijnlijkste meening, naar ons inzien, voordragen, en hier en daar een oog slaan op de bezwaren, daartegen ingebragt (9).

Bel-

(9) Wie ten deze de gevoelens der Geleerden wil on-

Belzazar, bij *Daniel* voorkomende, is dan *of* Evilmerodach *of* Labosoardoch *of* Nabonadius. Tot een dezer drie gevoelens hellen de Uitleggers meest over.

Indien Belzazar bij *Daniel*, dezelfde is als Evilmerodach bij *Berosus*, (waartoe *Bosveld* eenigzins overhelt) (10) dan zal er eene ruimte van tijd tusschen het verhaal van Daniel (H. V en VI.) moeten gelaten worden; en wat hier voor pleit, leze men bij *Bosveld*. Het is echter niet te ontkennen, dat Daniels verhaal dit gevoelen niet begunstigt. Immers (om slechts het een en ander aan te stippen) aan Belzazar werd voorspeld, dat zijn Rijk op de Perzen en Meden zou overgaan. Deze voorspelling moest hare kracht en invloed voor hem of voor zijn Volk verliezen, indien dezelve nog gedurende 25 jaren werd uitgesteld. Men brenge hier niet tegen in, dat dusdanige voorspellingen veelal bij de Joden te voren gedaan werden, gelijk bij David, Salomo en anderen, want zulks werd er alsdan

onderzoeken leze VAN ALPHEN *over Dan.* IX, Bijl. fol. 100, 127. — VITRINGA *Obs.* S. L. 17. 4, 5. — SCALIGER, *Animadv. ad Eusebii Chron.* p. 85. en voor allen PRIDEAUX *O. en N. V. aaneengeschakeld*, I. 180, 195. en VOS, *over Daniel*, I. 449 en 530.

(10) BOSVELD, *Tijdm.* t. a. p. bl. 133. verv. schoon hij ten deze niets zeker bepaalt, zie bl. 161.

dan bijgevoegd, of er waren bijzondere redenen van dezen uitſtel voorhanden. Bij de Babijloniſche Vorſten, bij een Belzazar, thans een openlijk beleediger van Jehova's dienst, konden dezelve niet gevonden worden. Eigenaardiger voorzeker is het, indien dit Voorteeken al aanſtonds volvoerd werd, gelijk Daniel dit in de uitlegging verklaarde, en dat Jehova de ſchending zijner eere onder de Heidenen (V: 1 volg.) in die dagen oogenblikkelijk ſtrafte. Dan eerst kon hem, te midden van vorſtelijke pracht, door dat geducht teeken verklaard worden, dat God zijn Rijk geteld en *voleindigd* had. (V: 26.) Wel ſpreekt de Koningin van Nebukadnezar, als Belzazar's Vader, doch elk, der tale kundig, weet, dat dit zelfde woord dikwerf Grootvader beteekent (11). Kunnen wij ook wel met eenigen grond veronderſtellen, dat Daniel reeds in het tweede jaar na Nebukadnezars dood zoo geheel onbekend aan den Koning zoude geweest zijn? Of is

(11) Het Chaldeeuwſche woord אַב zal, even als het Hebreeuwſche אָב, deze beteekenis dulden. Voorbeelden van het laatſte vindt men Gen. XXVIII: 13, waar God tot Jakob zegt: Ik ben de God uwes Vaders (אָבִיךָ) Abrahams, en elders.

is het niet veeleer waarschijnlijk, dat dit vele jaren daarna, en eerst na dat verscheiden Koningen, deels vreemd aan Nebukadnezar, het bestuur over Babijlonië gevoerd hebben, zij voorgevallen? (V: 11.) (12).

Heeft hij dus waarschijnlijk later geleefd, is dan Belzazar ook dezelfde met *Laborosoardoch* bij *Berosus* opgeteekend? Dit gevoelen omhelzen onder anderen *Scaliger*, *Petavius*, *Venema* en *Vos*. Dezelfde zwarigheden, welke wij boven aanhaalden, bestrijden, indien wij ons niet bedriegen, ook dit gevoelen. Veeleer schijnt daarentegen zijn Rijk niet tot de Perzen en Meden, maar tot het oorspronkelijk Stamhuis van Nebukadnezar te zijn weergekeerd, daar Nabonidus zijn Opvolger een zoon van Evilmerodach zal geweest zijn. — Daar de Oosterlingen, vooral nog in die dagen, door den miskenden toestand der Vrouwen in het Oosten, de bloedverwantschap door huwelijken niet rekenden, en de geslachtlijsten van mannelijke zijde optelden, wijl de Vrouwen naauwelijks een deel der familie uitmaakten, kon men *Neriglissor* en *Laborosoardoch* als geene bloedverwanten van Nebukadnezar beschouwen, daar zij uit een ander geslacht af-

(12) Cf. VOS t. a. p. I. Deel op Hoofdst. V: 11.

afkomftig waren. Hij wordt dus te onregt (13) de laatfte uit het geflacht van Nebukadnezar of deszelfs Zoon genaamd, daar de Oosterfche geflachtlijsten hem naauwelijks zouden optellen. — En *Daniel* zelf fchijnt dit te weerfpreken. Hij maakt melding van het eerfte (VII: 1.) en derde (VIII: 1.) jaar van het Koningrijk des Konings Belzazar: hetwelk *Scaliger* en *Vos* flechts door eene veronderftelling kunnen ontwijken, meenende, dat de regering van Neriglisfor ook hem toegerekend werd. Eene veronderftelling, welke men met regt kan toelaten in Tijdrekenaars, als *Ptolomaeus*, of Gefchiedfchrijvers, die op een afftand van tijden leefden, en minder bekend waren met den loop der zaken, maar niet in *Daniel*, die zoo naauwkeurig is in het opgeven van namen en jaartallen van Vorften, aan wier Hoven hij verkeerde; zoodat hij (gelijk wij ftraks zien zullen) Darius van Cyrus onderfcheidt, en die, Hoveling dier dagen, geen Neriglisfor voor Laborofoardoch zou hebben opgeteekend.

Meer

(13) Op deze gronden fteunt echter VOS t. a. p. bl. 459. Men verwart onze hedendaagfche berekening van bloedverwantfchap te veel met die der oude Oosterlingen.

Meer grond heeft, naar ons inzien, het gevoelen van hen, die meenen dat *Belzazar* dezelfde zij als *Nabonadius* (14). Volgens dit gevoelen maakt *Daniel* geen gewag van drie Vorsten, die tusschen Nebukadnezar en Nabonadius geregeerd hebben. Er behoefden uit die tijden zeker geene Gedenkschriften te worden opgeteekend, toen er welligt geene dier belangrijke voorvallen waren gebeurd. — De berigten, ons door *Herodotus* (15) medegedeeld, nopens de verovering der Stad op hoogtijd, toen de inwooners zich met dansen en andere vermaken bezig hielden, stemmen aldus overeen, met het feest, door *Daniel* vermeld, en komen ons waarschijnlijker voor, daar wij weten, dat Volksfeesten, in het Oosten vooral, ook door de Vorsten en hunne Rijksgrooten werden gevierd. — Meent men, dat Hoofdstuk V. „ niets minder vertoont dan een Rijk, dat reeds, op de Hoofdstad na, was te onder gebragt (16);" men merke hiertegen aan, dat de toestand der Stad regt moet gekend

(14) PRIDEAUX, *O. en N. V. aaneengeschakeld*, I. 178 verv.

(15) HERODOTUS, *Hist.* I. 191.

(16) Het is de bedenking door den kundigen BOSVELD geopperd, in deszelfs *Tijdmeter* t. a. p. bl. 156 en elders.

kend worden, om deze schijnstrijdigheid te beslissen. Reeds had het beleg, volgens *Herodotus*, een geruimen tijd geduurd. Er heerschte in de stad eene verregaande zorgeloosheid, veroorzaakt door het langdurig vruchteloos beleg, zoodat de inwoonders waanden, als of dat magtige Babel niet te veroveren ware. Daarenboven, waarschijnlijk wachtte de Koning, even als het Volk, thans eene gunstige wending van hun lot, door de hulpe van hunnen God Bel, wien zij *dit* feest gewijd hadden.

Er is ook geen grond hoegenaamd in de Schriften van Daniel, om te stellen, dat Belzazar niet door den inrukkenden vijand, maar door de Grooten in zijn Paleis vermoord zij (17). Daniel wilde in dit Geschrift (H. V.) slechts de vervulling van het Voorteeken aanwijzen, welke hij den Koning voorspeld had. Het was dus genoeg, indien hij met eene korte aanteekening te kennen gaf: „In dien zelfden nacht werd Bel„zazar gedood;" en mij dunkt, wanneer wij dit verhaal onbevooroordeeld nalezen, dan voegen wij er in den geest van Daniel bij: „en het Rijk den Meden en Perzen ge„geven (18)."

Ja!

(17) II. bl. 134.

(18) Ik zie, dat in de *Alexandrijnsche* Vertaling, het

30

Ja! Daniel zelf schijnt ons daar heen te wijzen. Afgebroken zijn alle zijne voorgaande Geschriften (19) en zonder onderling verband; maar hier vinden wij een naauwer verband in den overgang (VI: 1.) Deze geeft ons duidelijke teekenen, dat dit Stuk in naauwer betrekking staat tot het voorgaande, dan wel de overige; dat het kort daarna is opgeteekend, en een vervolg behelst der gebeurtenisssen, in H. V. vermeld; dat Darius de Meder de opvolger van Belzazar geweest is. Dit verband blijft bestaan, hoe men ook dit eerste vers vertaalt; het zij met onze Overzetters: „Darius de Meder *nu* ont„ving het Koningrijk," het zij: „En Darius „de Meder ontving het Koningrijk," daar de aard der Gedenkschriften hier in geene der Vertalingen eenige ruimte van tijd toelaat (20).

Maar ter beslissing van een gevoelen, door Da-

30 vs. dus luidt: „καὶ τὸ βασίλειον ἐξῆρται ἀπὸ τῶν „Χαλδαίων, καὶ ἐδόθη τοῖς Μήδοις, καὶ τοῖς Πέρσαις. „*Et regnum ablatum est a Chaldaeis, et datum est* „*Medis et Persis.*" Cf. DANIEL, *sec.* LXX. ad c. V. 30.

(19) Dat toch H. II. eveneens met H. I. zamenhangt, doet niets ter zake, daar de eerste verzen (H. II: 1—3.) duidelijk gelijktijdig met H. I. beschreven zijn, welligt door denzelfden Verzamelaar van de Geschriften Daniels, zie boven bl. 45.

(20) Gelijk BOSVELD meent t. a. p. bl. 131.

Daniel zoo waarſchijnlijk gemaakt, roepen wij het gezag in van *Xenophon*, die, als Veldheer van Cyrus den jongen, beter in ſtaat was echte berigten in te winnen, en ſlechts 40 jaren na de belegering van Babijlon geboren, door leeftijd en betrekkingen, meer dan *Berosus* en *Megasthenes*, met de geſchiedenisſen van zijnen tijd kon bekend zijn. Deze verhaalt, hoe Cyaxares, geholpen door Cyrus en de legerbenden der Perzen, den ſtrijd ondernam tegen de Babijloniërs, hoe Cyrus alleen aan het hoofd dier legers ſtond en de overwinning behaalde. Hij meldt ons, hoe Babijlon, op zekeren avond, toen er een feest gevierd werd, door eene krijgslist van Cyrus overmeesterd, en de Koning te midden zijner Grooten gedood werd (21), en hij bevestigt het geen door Daniel is aangeteekend, en leert ons dat deze Koning dezelfde is als Belzazar.

Maar men betwist de geloofwaardigheid van *Xenophon*, en terwijl de een geloof hecht aan zijne verhalen, noemt een ander hem een Romanſchrijver. In hoe verre kan dus hier zijn gezag gelden?

De middelweg ſchijnt ook hier de veiligſte.

(21) *Cyropaedia*, l. VI. 5. 15. pag. 461, edit. SCHNEIDERI coll. l. I. c. V.

ſte. — *Xenophon*, echt leerling van *Socrates*, beſchrijft in een Griekſchen geest, dat is, gedreven door eene zucht tot het ſchoone, niet het leven, maar de opvoeding van Cyrus, en ſchijnt vooral in die onderwerpen, waar hij den lof van zijnen held kan vermelden, meer zijne zucht tot het ſchoone, (dus tot lof, tot opſiering) dan tot de waarheid te hebben bot gevierd. Zoo zal de geſchiedenis, door hem ten grondſlage gelegd, verſierd zijn met bijverhalen, niet als een Roman, (want deze zijn kinderen van latere Eeuwen) maar geheel in den Griekſchen geest (22). Hier zouden wij welligt twijfelen, of hij ons eene geſchiedkundige waarheid boekte, indien *Herodotus* ons niet een wenk gaf van deze zelfde gebeurtenis, en wij

(22) Zie over de geloofwaardigheid van XENOPHON, SCALIGER, *de emendatione temporum* in Proll. — PETAVIUS, *Rationarium temporum*, en vooral HEEREN, *Ideën* a. a. O. S. 156. die zegt: „ *Sein Cyrus ist ein getreues* „ *Bild nach den Idealen eines Dſemſchit, Gustasp und* „ *andrer der gefeyerten Nahmen Aziens copirt; und das* „ *romantiſche Gewand, das er den Ganzen umwarf,* „ *könnte nur von daher entlehnt werden .... Sollte* „ *auch ..... ſo bleibt ſein Werk den noch ein Meiſter-* „ *ſtück, das für den Geſchichtforſcher, der es mit* „ *Critik gebraucht, nicht weniger interresſant als für* „ *den Aesthetiker ist.*"

wij in *Daniel* niet den ſleutel op dit alles vonden. Waarlijk, waar *Herodotus* en *Xenophon* zoo duidelijk overeenſtemmen, zou geen Geſchiedkundige hier aan de waarheid twijfelen. En zullen wij dan hier aan de waarheid dezer daadzaak twijfelen, omdat *Daniel* en niet *Herodotus*, met hem inſtemt. Ja! *Herodotus* zelf hecht in zijne beſchrijving der Stad, een derde zegel aan deze waarheid (23). Niet ſchijnbaar komt ons dus deze overeenkomst voor, daar *Xenophon*, meer dan *Herodotus*, die kleine bijzonderheden, welke hij ons hier berigt, kon te weten komen, en waardoor aan het verhaal dezer gebeurtenis bij *Xenophon*, meer dan aan die, waar hij den lof van Cyrus vermeldt, het zegel der waarheid gehecht wordt (24). Zoo bevestigt ook dit gevoelen ons in de meening, dat Belzazar bij *Daniel* de Nabonidus van *Beroſus* is.

Met

(23) HERODOTUS, I. 181. boven aangehaald, en het geen daaruit hier is bijgebragt.

(24) Met zulk een oog voegt het ons de Geſchiedſchrijvers te lezen en te vergelijken. Men heeft dan hierin welligt den toetſteen voor de meerdere of mindere geloofwaardigheid van XENOPHON, indien men onderzoekt of zijn verhaal betrekking heeft tot den lof van Cyrus dan niet, en of het eene hoofdzaak bevat, een hoofdpunt in de geſchiedenis, dan wel neven-zaken.

Met deze meening ſtemmen vele kleine bijzonderheden dier Geſchiedſchrijvers overeen, waarvan men ſommige te voren wel eens als bezwaren deed gelden. — Is deze Belzazar of Nabonadius, de zoon van Evilmerodach (25) en Nitocris, wij begrijpen dan tevens, waarom *Beroſus* zoo nadrukkelijk verhaalt, „dat het Rijk hem met algemeene „toeſtemming werd opgedragen (26)." Want hierdoor keerde het terug tot het Stamhuis van Nebukadnezar, wiens kleinzoon hij was; en de Grooten des Rijks, door de voorbeelden van Neriglisſor en Laboſordach onderwezen, dat het Rijk bij andere Stamhuizen geen voorſpoed genoot, verblijdden zich welligt in Nabonadius of Belzazar tot Nebukadnezars geſlacht te kunnen terug keeren. Alsdan begrijpen wij, hoe *Megasthenes* kon ſchrijven, dat „Nabannidoch Koning gemaakt werd, die den Koning niets be-

„ſtond,"

(25) Volgens PRIDEAUX, *O. en N. V. aaneengeſchakeld*, bl. 179 en verv.

(26) BEROSUS bij JOSEPHUS, *contra Apion.* I. 6. p. 1045. In de vertaling van SEWEL lezen wij, dat van hem gezegd wordt, dat hij *van dezelfde afkomst* als de voorgaande Koning was; doch daar JOSEPHUS zegt: *ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιςάσεως*, kan zulks welligt beter met anderen vertaald worden: *van* (behoorende tot) *denzelfden opſtand.*

„ ſtond," te weten, den voorgaanden Koning (27). Immers hij, een afſtammeling van Nebukadneſar, werd gezegd uit een ander geſlacht, dan Laboſoarchod geſproten te zijn, wijl in het Oosten alleen de mannelijke bloedverwantſchap bedoeld wordt (28). — Alsdan wordt het ons duidelijk, dat Nitocris, eene Mediſche Vorſtin, welligt volgaarne het Rijk tot de Perzen en Meden zag overgaan, en dat zij Daniel aan Darius den Meder zal hebben aanbevolen.

Doch genoeg reeds ten bewijze, dat Belzazar van *Daniel* waarſchijnlijk de Nabonadius der overigen geweest is (29). — Eene zwarigheid blijft er over, welke niet kan worden weggeruimd, maar wel verligt. *Berosus* en *Megasthenes* berigten, dat Nabo-

(27) MEGASTHENES bij EUSEBIUS, *Praep. Evang.* IX. 41.

(28) Of men moest met MICHAËLIS vertalen: *Die den Koning in niets gelijk was*, te weten, in boozen gemoedsäard en zeden. Zie *Anm. zum Dan.* a. a. O. S. 47 en 48. Door deze vertaling wordt het hier voorgeſtelde gevoelen evenzeer bevestigd.

(29) Dit gevoelen wordt ook omhelsd door MICHAËLIS, *Anm.* a. a. O. S. 44 ff. — VAN VLOTEN, *Verh. over den toeſtand der Volkeren door de Profeten bedreigd*, bl. 54 en verv., gevoegd achter deszelfs Vertaling van den *Bijbel*, Deel IX. en MUNTINGHE, *Geſch. der Menschheid*, VIII. Deel bl. 5.

bonadius naar Borſyppe gevlugt, door Cyrus met het Vorſtendom Carmanië is begunstigd; dit ſtrijdt met het verhaal van deszelfs dood bij *Xenophon* en *Daniel.* Maar daar de zwarigheden, tegen de andere gevoelens geopperd, menigvuldiger en gewigtiger ſchijnen, dan deze, wachte men liever den tijd af, dat nieuw licht over deze geſchiedenis zal zijn opgegaan, om ten deze iets zekers te beſlisſen. En wat *Megasthenes* betreft, *Strabo* berigt (30) dat hij bij de ware berigten, die hij geeft, tevens vele onwaarheden gevoegd heeft. Van de mindere naauwkeurigheid van *Beroſus* nu, verbeelden wij ons daarenboven een bewijs te vinden, waar hij zegt, dat Nebukadnezar in eene ziekte gevallen, en geſtorven is (31); hij bedoelt hierdoor waarſchijnlijk de krankzinnigheid, (Dan. IV.) (32) uit welke hij, al is het dan voor een korten tijd, evenwel herſteld is (33).

Na onpartijdig onderzoek erkennen wij op de-

(30) STRABO, *Geogr.* II. p. 119.

(31) JOSEPHUS, *Antiq.* X. 11. et *Contra Apionem*, I. 20.

(32) JAHN, *Einleitung* a. a. O. Th. 3. S. 648.

(33) Zie wat MICHAËLIS heeft bijgebragt: *Bijbel* a. a. O. ad Dan. V: 1.

deze plaats de geloofwaardigheid van *Josephus*, die, schoon hij *Berosus* voor zich had, na alles onderzocht te hebben, getuigde, dat Baltasfar door de Babijloniërs Naboandel (*Nobonidus*) genaamd wordt (34). Cyrus zal dan als Legerhoofd der Perzische en Medische benden, het Rijk van Belzazar veroverd hebben, en hetzelve is alstoen tot de Meden overgegaan.

Maar hier doet zich in de geschiedenis van *Daniel* eene tweede zwarigheid op. Hij alleen

(34) JOSEPHUS, *Antiq.* II. X. 11. Er is nog door sommigen voorgedragen dat welligt Belzazar toen Koning geweest is, doch. een man van weinig beteekenis zijnde, geheel door Nabonadius zijn Legerhoofd werd bestuurd. SCHUTTE, (*Bijb. Hist.* II. 406.) en VAN LIS (*Leerredenen over Dan.* V. bl 4.) omhelzen dit gevoelen, hetwelk nog onlangs verdedigd is door RODENBURG, *Onderzoek betreffende Belzazar en de vermeestering van het Babijlonische Rijk*, te vinden in de *Bijdr. tot de beoef. der Godgel Wetenschappen*, VI. i. bl. 663 verv. Doch dit gevoelen rust op eene veronderstelling, voor welke als nog te weinig historische grond schijnt te zijn, om daarop voort te bouwen. Op de bedenkingen bl. 667 verv. hebben wij boven geantwoord. Belangrijk zijn voorts de daaczaken en bewijzen door den Eerw. RODENBURG, bl. 663—665 bijgebragt. In deze duistere zaak, zal men echter niet ligtelijk tot algemeen erkende zekerheid geraken.

leen noemt *Darius den Meder*, onbekend bij de overige Oosterſche en Griekſche Geſchiedſchrijvers, die Cyrus als zijn opvolger noemen, terwijl alleen *Xenophon* van eenen Cyaxares II. ſpreekt, die met Cyrus Babijlon belegerde (35).

Het ware overbodig hierover vele bladzijden te vullen, na de overtuigende onderzoekingen, door *Bosveld* in het werk geſteld: Hij ſtelt, en zoo het ſchijnt te regt, dat Darius Koning der Meden was, toen Cyrus, een Perzisch Prins, het Babijlonisch Rijk met hem veroverde; dat Darius zijn zetel te Babijlon vestigde, terwijl Cyrus zijne overwinningen voortzettede, en dat deze Darius bij *Xenophon* als Cyaxares voorkomt (36).

Wij merken alleen tot bevestiging van dit gevoelen aan, dat de aanteekening, ons door *Xenophon* nagelaten, dat Cyrus, als Veldheer, Cyaxares II, den Koning der Meden, in zijn oorlog tegen de Asſyriërs geholpen heeft, waarſchijnlijk eene waarheid behelst. Dezelve komt kennelijk met *Daniel* overeen, en deze beide, konden meer dan anderen, hiervan onderrigt zijn. Dezelve ſchijnt ook

(35) XENOPHON *Cyropaedia* l. I. c. V. 2.

(36) BOSVELD, *Tijdmeter*, a. IV. bl. 159. en PRIDEAUX t. a. p. I. 198—201.

ook eene hoofdgebeurtenis in de *Cyropaedie* uit te maken, welke dus meer grond van waarheid voor zich had, al ware het, dat *Daniel* dit niet bevestigde.

Intusschen kunnen wij de reden gissen, waarom *Xenophon* in het vervolg Cyaxares niet overal als Koning doet optreden. Hij bedoelt in een *Ideaal* van een' volmaakten Vorst den lof van den jeugdigen Cyrus te vermelden, en verheft daarom in zijne Socratische verhaalwijze zijnen held ten koste van den Koning Cyaxares (37). Daarenboven, ook *Xenophon* zelf schijnt zich niet geheel en al te kunnen verbergen, daar hij hier en daar niet Cyrus, maar Cyaxares doet optreden als Koning. Niet slechts roept Cyaxares, als Koning, Cyrus aan het begin zijns werks tot Legerhoofd op; maar vooral (en hier wijkt de begoocheling) na de verovering van Babijlon doet hij Cyrus naar Cyaxares trekken, om hem te melden, dat hij hem een Paleis te Babijlon verzorgd heeft. Hier treedt dus Cyrus niet als Koning, maar als bevelhebbend Legerhoofd op, en *Xe-*

no-

(37) Zie voorts over de verschillende namen der Oostersche Vorsten HEEREN, *Ideën* a. a. O. I. th. s. 164.

nophon zelf leidt ons op, om Cyaxares in zijn karakter als Vorst op te merken (38). — Deze beide regeerden dan te zamen gedurende den tijd van 9 jaren, welke door de andere Geschiedschrijvers alleen aan Cyrus worden toegeschreven, daar zijne grootheid alles verblindde. Doch van dezen tijd heeft Darius gedurende twee, en Cyrus zeven jaren geregeerd.

Maken wij nu de slotsom uit al het voorgaande op, wij gevoelen als dan de moeijelijkheid en schijnbare onmogelijkheid, om alle, zelfs de kleinste, berigten te vereffenen, en de Oostersche Troonsopvolging op eene ontwijfelbare wijze vast te stellen. Dan wij zien tevens dat *Daniel*, met de anderen vergeleken, de ongewijde Geschiedenis bevestigt. — Uit dit alles blijkt naar ons inzien het volgende: Het Chaldeeuwsch-Babylonisch Rijk had na Nebukadnezar vier Koningen, Evilmerodach, Neriglissor, Laborosoardoch en N-bonadius (Belzazar). In het 17de jaar der re-

(38) XENOPHON l. l. VIII. 5. 17. — Ook VITRINGA (HYPOTYP. V. p. 69 sqq.) erkende in Cyaxares II. den Darius van Daniel, alsmede JEHRING. in *Diss. de Ahasuero, Estherae marito ejusque Regno Medo Persico*, inserta *Bibliothecae Bremensi*, Cl. 8. Part. I. p. 576—586.

regering van den laatften Koning veroverden de Meden, geholpen door de Perzen onder aanvoering van Cyrus, het rijk van Babijlonië. Zoo ging het grootfte gebied van Azië tot de Meden over, onder beftier van Darius, wien *Xenophon* Cyaxares noemt. Doch na twee jaren werd deze opgevolgd door Cyrus, die Perzië, Medië, Asfyrië en Babijlonië beftierde, zijne veroveringen uitftrekte, en het Rijk van Azië tot de Perzen overbragt.

Zoo belangrijk is dit Boek voor de Oosterfche Gefchiedenis. Hij, ooggetuige van de gebeurtenisfen, bevestigt de verhalen der ongewijze Gefchiedfchrijvers, ftemt met hen in, en wij beklagen daarom den man, die eens durfde fchrijven: „*Les Critiques ne* „*font pas moins hardis fur Baltafar, pré-* „*tendu fils de Nabuchodonozor. Ils pro-* „*teftent, que Nabuchodonozor n'eut d'autres* „*fils, qu'Evilmerodach, et que Baltafar est* „*inconnu chez tous les Historiens. — L'Au-* „*teur Juif fait fucceder à Baltafar, Da-* „*rius le Mède; mais ce Darius n'a pas* „*plus exifté, que Baltafar* (39)."

Groot

(39) *La Bible enfin expliquée*, T. I. p. 14.

Groot ware reeds het belang van *Daniel* voor de Geschiedenis, indien hij de verhalen der Geschiedschrijvers alleen *bevestigde*, en dus, als een ooggetuige, een nieuw zegel hechtte aan de gebeurtenissen dier dagen. Maar hoe rijst dit belang, wanneer wij uit hem Wereldgebeurtenissen leeren kennen, die ons elders niet geboekt zijn, of die daar duister en verward voorkomen, want

9. Daniel heldert de Geschiedenis van het Oosten op, en vult ze aan.

Al het voorgedragene leidt ons tot de overtuiging van de stipte naauwkeurigheid van *Daniel* in het opteekenen der gebeurtenis. Hij onderscheidt ons Darius van Cyrus, dien de overige latere Geschiedschrijvers voorbij zien, en geeft ons dus licht, waar de andere ons in het duister laten. Zijn stand en betrekkingen gaven hiertoe alle aanleiding, en maakten dat hij nimmer van een' anderen Vorst gewaagde, dan die werkelijk op den troon zat, en geen bevelhebbend Legerhoofd voor Koning groette. — Zoo voegt het ons dan ook uit *Daniel*, even als uit *Esther*, nieuwe berigten te putten, en deze berigten

meer

meer dan die van *Berosus* en *Megasthenes* te vertrouwen.

Tot bevestiging hiervan willen wij eenige trekken uit de Oosterſche Geſchiedenis aanhalen, welke door *Daniel* worden opgehelderd en aangevuld.

1. *Babijloniſche Ballingſchap.* Hoogst gewigtig in de Joodſche Geſchiedenis is de Babijloniſche Ballingſchap. Indien echter de Heilige Schrift, vooral Daniel, ons daarvan geene heldere denkbeelden gaven, zouden wij ons ligtelijk verkeerde gedachten vormen.

Daar de Geſchiedenis der Chaldeën, Asſyriërs en Babijloniërs beſtaat uit eene aaneenſchakeling van gedurige, zich verder en verder uitſtrekkende invallen en ſtroopartijen in de landen langs den Euphraat en Tiger gelegen, ondernamen zij, eenmaal gevestigd, invallen in verder afgelegene landen, waar zij hun gebied zochten uit te breiden. Nebukadnezar, uitgelokt door de ſchatten van Jeruzalems Tempel, verovert dat land, en behandelt van nu af aan deszelfs Inwoners als zijne Onderdanen. Doch de overheerſching dier dagen bragt mede, dat hun land ontvolkt werd, en dat zij vertoefden in het Vaderland der Overheerſchers. — Voor de Israëliten, die reeds tot zulk een' trap van beſchaving waren opgeklommen, dat zij niet

meer zwervende Volksſtammen, maar een gezeten Volk uitmaakten, was dit een geducht onheil, hun als een ſtraf door Jehova toegezonden. Zij waren geſcheiden van hun Vaderland, beroofd van de opkomst in den Tempel, die plaats der vereeniging! en alles was in verval. Godsdienst zoowel als Zeden verachterden. — Aan de andere zijde, doet *Daniel* ons nopens hunnen burgerlijken toeſtand rigtiger gedachten koesteren, dan veelal plaats had.

Zij werden *Onderdanen* des Konings, evenzeer als de andere Chaldeërs, Asſyriërs en Babijloniërs. Aan den Euphraat wijst hij hun woonſteden aan, en zij vertoefden daar als eene Oosterſche Volkplanting. Hunne Aanzienlijken worden aan het Hof geroepen. Zij klimmen op naar verdienſte van eerambt tot eerambt, en hunne vreemde afkomst kan geen der Koningen terug houden, hen tot zijne Vrienden, Raadslieden en eerſte Staatsdienaars te verheffen. Zoo toont ons dit Boek van Daniel, dat wij dit voorval eigenaardiger de Babijloniſche *Ballingſchap* noemen, daar de Israëliten aldaar eerder als Ballingen, dan wel als Gevangenen, vertoefden.

2. *Medisch-Perzisch Stamhuis.* Vooral belangrijk is ten dezen opzigte het Boek van Daniel voor den navorſcher der Oosterſche Ge-

Geschiedenis, die hiervan bij de overige Geschiedschrijvers duistere en verwarde verhalen leest, en hier althans eenig licht ontwaart.

Er bestonden tijdens de regering van Nebukadnezar en zijne Opvolgers vooral twee Hoofd-rijken in Azië, die hier in aanmerking kwamen. De landen, tusschen den Euphraat en den Indus gelegen, zijn na Sardanapalus onder het bestier der Meden gekomen. Hieronder behoorde ook Perzië (40). Intusschen was Babijlonië door Belesus een Priester-rijk geworden, hetwelk later door de Chaldeeuwsche Vorsten beheerscht werd, die hun gebied van den Euphraat tot de Middellandsche Zee uitstrekten. — Dit Priester-rijk der Chaldeën, waarover Nebukadnezar en zijne Opvolgers heerschten, is later door de Perzen en Meden overwonnen, zoodat deze alstoen heerschten van den Indus tot de Middellandsche Zee (41).

Vol-

(40) HERODOTUS, *Hist.* I. 102.

(41) Hoogst belangrijk is ten dezen opzigte de geleerde Verhandeling van den Wel Eerw. J. L. WOLTERBEEK, *Het Chaldeeuwsch-Babijlonisch Rijk, inzonderheid onder Nebukadnesar*, te vinden in den *Rec der Rec.* 1818. n°. 4 en 5. bl. 139 verv.; alwaar veel licht verspreid wordt over de uitgebreidheid dier magt. Aldaar wordt de Babijlonische Heerschappij tot aan den Indus uitgestrekt. Wij meenden uit den loop der verhalen

Volgens de Griekfche Gefchiedfchrijvers echter zouden wij meenen, dat de Perzen aan-

len van HERODOTUS, XENOPHON en DIODORUS SICULUS het bovenftaande gevoelen te moeten opmaken, en aldaar het Rijk der Meden te plaatfen. Intusfchen in dezen duisteren en onzekeren twist willen wij liever niets *beslisfen*, en laten volgaarne dit onderzoek aan de Gefchiedkundigen over. Alleen zij het ons vergund de gronden voor deze meening op te geven. — Wij meenen, dat de Voorfpelling (Jerem. XXV: 26.) niet zoo geheel duidelijk doelt op Nebukadnezar. Immers, daar bedreigt Jehova het Joodfche Land met den ondergang, door Nebukadnezar hun berokkend (vs. 1—11.); vervolgens wordt de val van het Chaldeeuwsch-Babijlonisch Rijk zelve voorfpeld (vs. 12—14). Hierop vinden wij niet zoozeer eene verklaring van het voorgaande; maar meer in den geest der profetien, krijgt de Profeet, eenmaal bezig de lotgevallen der toekomst te openbaren, nu ruimer gezigtskring. Verder dan de Babijlonifche Ballingfchap rigt zich zijn profetisch oog. Hij ziet (vs. 15—26), hoe het oordeel des Allerhoogften alle Volkeren van den Aardbodem (vs. 26.) dat is, geheel het Oosten treffen zou; ja! ook de Koning van Babel (Sefach) zou uit dien drinkbeker drinken. — Vanhier dan, dat hier welligt gedoeld wordt op de overheerfching van het Oosten, welke deels door Nebukadnezar, deels door Cyrus bewerkftelligd werd, gelijk reeds VENEMA (*Comment. ad Jeremiam*, II. p. 629.) aantoonde. Ook de andere plaats, Jer. XLIX: 34 verv. kan even geredelijk van den ondergang van Elam door de Perzifche Monarchij worden verklaard; even als de vervulling dier Profetie, Ezech. XXXII: 24, 25, alwaar (indien dit geen profetisch gezigt is voor het geen aan-

aanstonds het Rijk van Babijlon beheerschten. *Daniel* intusschen schijnt ons hier eenigzins an-

aanstaande was) niets stelligs van Nebukadnezar gezegd wordt. De Profeet was niet gebonden aan dezelfde uitzigten als te voren. Wij zien het dikwerf in de Profetien, dat de gezigtskring, vooral dáár, waar niets stelligs gezegd wordt, telkens ruimer wordt; — Indien dit geldig is, is zulks zoowel op Elam als op Medië, Perzië en Assyrië toe te passen. — Wel ontrusteden de Syriërs, dat is, Assyriërs of Babijloniërs, het Medisch Rijk door gedurige invallen, gelijk XENOPHON aanduidt; doch dit was overeenkomstig den aard der toenmalige Oostersche Rijken, die, door stroopartijen gevormd, zich daardoor ook naderhand *zochten* uit te breiden. Deze invallen hielden ook later aan, en welligt veroverden zij ook toen eenige sterkten in Medië, welke de aanleidende oorzaak tot den oorlog zal geweest zijn; gelijk XENOPHON ons in zijne geheele *Cyropaedie* de Meden als een afzonderlijk Volk doet beschouwen. — Indien Dedam het bij dien naam bekende Eiland in de golf van Perzië geweest is (hetgeen door VENEMA in *Comm. ad Jeremiam* XXV: 23. ontkend wordt.) dan nog kon STRABO's getuigenis daaruit verklaard worden, dat de aloude Chaldeën zich daar vestigden, tijdens hunne togten door Azië. Om nu niet te zeggen, dat men, indien het bewezen ware, dat de bovenstaande Profetiën van Jeremia en Ezechiel op Nebukadnezar moeten doelen, echter dezelve welligt meer uit een profetisch oogpunt zou kunnen beschouwen. Zij zagen de veroveringen van Babylon; en in dien algemeenen naam besloten zij, vooral in de Babijlonische Ballingschap, de lotgevallen van het toenmalig Oosten, en vermelden tevens, wat *dien*

anders in te lichten, en eenige wenken te geven, die wij willen opzamelen.

Wij zagen boven (42) dat Darius en niet Cyrus het rijk zal overmeesterd hebben, doch dat Cyrus als Legerhoofd deszelfs benden aanvoerde. Hoe vereffenen wij zulks met de berigten der Grieken? — Welligt heeft de roem en het aanzien van Cyrus in het Oosten, vooral na zijn' dood, hier alouder wijze den eigenlijken Overwinnaar doen voorbij zien, of de korte duur der regering van Cyaxares dezelve doen vergeten. Wij hebben boven aangetoond, dat zelfs *Xenophon* Cyaxares als den waren Beheerfcher niet altijd fchijnt te kunnen verbergen. Daarenboven fchijnen wij uit *Daniel* te moeten opmaken, dat nog eerst, gedurende twee jaren, het

dien ten gevolge over de aarde gefchiedt. Babijlonië floot de toekomst in; zij befchouwden veelal alles meer als een geheel.

Doch genoeg tot ftaving van ons gevoelen. Het was ons doel niet te twisten of te beslisfen, en zien daarentegen met verlangen den toegezegden arbeid van den Heer WOLTERBEEK, *over de Gefchiedenis van Daniel en zijn tijd* te gemoet, waaruit wij nieuw licht over deze duistere dagen verwachten, en geven volgaarne dit gevoelen voor beter op.

(42) Zie boven bladz. 132, alwaar wij dit aantoonden, ten einde daarop hier te kunnen voortbouwen.

het Medisch, en daarna het Perzisch Stamhuis het gebied van Azië verkregen of uitbreidden. Immers, niet alleen berigt ons *Herodotus* (43) dat de Perzen aan de Meden door Phraörtes onderworpen waren, maar *Daniel* ſchijnt ons aan te duiden, dat dit alsnog plaats had, daar de bevelen van Darius waren „ bevelen der Meden en Per„ zen (VI)." Dan zal de zucht tot den lof van Cyrus, die niet alleen bij *Xenophon*, maar in geheel het Oosten heerſchende was, dit hebben doen voorbijzien of vergeten. Dan zal de verovering van het Mediſche Rijk door Cyrus eerst twee jaren later hebben plaats gehad, en dus het bewind over Azië na den dood van Belzazar eerst tot het Mediſche, en twee jaren later tot het Perziſche Stamhuis zijn overgegaan. Hier eerst werd het een bewind over Azië; want hierdoor werd het Mediſche Rijk (dat zich in al dien tijd van den Euphraat tot den Indus had blijven uitſtrekken) uitgebreid tot aan de Middellandſche Zee.

Deze voorſtelling ontleent van daar hare kracht, dat wij hier heen gewezen worden door een' Geſchiedſchrijver dier dagen (*Daniel*), die ooggetuige was, en dus de oudſte

(43) HERODOTUS, *Hist.* I. 102.

ste berigten heeft nagelaten. Vele der Geschiedschrijvers, vooral Grieken, ontleenden hunne berigten uit Perzië, welke daardoor meer eenzijdig moesten zijn, en den lof van Cyrus boven allen schatteden. En mij dunkt in de beide voor de Geschiedenis zoo belangrijke Boeken van *Daniel* en *Esther* worden wij gewezen op wenken, die niet toevallig noch spitsvondig zijn. Wanneer in het Boek van Daniel (H. VI.) gesproken wordt van de wetten des Rijks, worden dezelve genaamd: Wetten der *Meden* en Perzen (VI: 9, 16); zoodat aan de Meden de eerste plaats wordt toegekend; iets dat vooral in het Oosten niet onverschillig was. Indien Darius slechts door toestemming van Cyrus, en wel over Medië het bewind voerde, hoe kan dan zijn bevel een bevel der Meden en Perzen heeten, daar de laatste door Cyrus werden geregeerd? Wat had Darius toch met de Perzen gemeen, dan dat hij hun onderworpen was, en hen niet zoo zeer overmeesterde? Of zou dit aldus staan uitgedrukt, wijl elk bevel van Darius, als een bevel van Cyrus werd aangemerkt; waar vindt men grond voor deze stelling? Is niet juist dit bevel een bewijs van de uitgestrekte alleenheersching? en eischte dan de Oostersche hoogmoed niet, dat het werd voorgedragen,

als

als een Wet der Perzen en Meden, zoodat aan deze de eerste rang gegund werd. Ja! duidelijk blijkt dit uit een bevel, door een' Perzischen Vorst na de geheele verovering van Medië gegeven, waar gesproken wordt van eene „ Wet der Perzen en Meden" (Esther I: 19); en waaruit wij zien, dat deze voorrang in het Oosten niet willekeurig gegeven werd, maar afhing van het Stamhuis, bij hetwelk thans het gebied berustte.

Indien deze stelling, (welke wij voorts aan het onderzoek der Geschiedkundigen overlaten) niet ongegrond is, welk een licht gaat er ons dan op in de Geschiedenis der Oostersche Stamhuizen! hoe wordt dezelve dan door Daniel in het ware daglicht gesteld en aangevuld! Maar geen wonder; want hij was de eenige tijdgenoot, die ons berigten dezer dagen heeft medegedeeld: iets hetwelk door de Geschiedkundigen te veel is voorbij gezien (44). — Het zou op deze wijze blijken, dat Darius, Koning der Meden, met behulp van de legerbenden der Perzen, onder aanvoeren van Cyrus, Babijlonië bemagtigde, en gedurende twee jaren het gebied over

(44) Gelijk boven reeds gezegd is, HEEREN, die althans gebruik van Esther gemaakt heeft, zag Daniel voorbij.

over Azië in handen had, zoodat hetzelve van de Babijloniërs tot de Meden is overgegaan; doch daarna, of bij den dood van Cyaxares, of door de overwinning van Cyrus, heeft de Perzische Monarchij het gebied in handen gekregen.

3. *Overgang der Heerschappij, en invloed van Daniel op de gebeurtenissen zijner tijden, vooral op den terugkeer der Joden naar hun Vaderland.* — Het is opmerkelijk, dat de grootste omwentelingen in het Oosten door de Koninginnen en door den Priesterstand bewerkt zijn. *Herodotus* heeft daarvan voorbeelden aangebragt (45). — Met deze gedachte het Boek van Daniel, en vooral de laatste gebeurtenis van het Babijlonisch Stamhuis beschouwende, wordt al aanstonds de bedenking geopperd, of ook hier de Koninginne Moeder, (V: 11.) die eene Medische Prinses was (46), welligt bevorderlijk geweest zij aan den overgang van het gebied tot het Medische Stamhuis. Wanneer wij dit verhaal in onzen geest lezen, schrijven wij dit haar gedrag aan haar moederlijk gevoel toe; doch met een oog op de Chaldeeuw-

(45) HERODOTUS, I. passim.

(46) Want HERODOTUS berigt ons, dat Nitocris de Moeder van Labynithus geweest is, cf. *Hist.* I. 188.

deeuwsche Oudheid beschouwd, kan er welligt, naar den aard der toenmalige Harems, en derzelver invloed op de Vorsten, eene andere aanleiding hiertoe geweest zijn, welke ons onbekend is. In hoe verre deze Nitocris, uit Medisch bloed gesproten, uit liefde tot haar Vaderland en geslacht aan den belegerenden vijand zij behulpzaam geweest, kunnen wij niet bepalen. — De Koninginnen werkten in het Oosten veelal door de Priester-Kaste; doch in hoe verre Daniel, de godvruchtige vereerder van Jehova, verontwaardigd over de beleediging aan den Allerhoogsten (V: 2, 3.) aangedaan, met de Koninginne wenschte, dat het Rijk mogt overgaan tot de Meden, en dus tot een Volk, hetwelk een afkeer van den Beeldendienst had, kunnen wij wel gissen uit zijn verhaal, maar niet beslissen. Intusschen, wij ontvangen hier wenken voor de Geschiedenis. Hierdoor zou de toestand der Joden, onder aanbidders van éénen God, merkelijk worden verbeterd. Doch meer zeker worden wij onderrigt, dat de miskenning van Jehova, vooral in dien tijd niet ongeschonden verdragen, aanleiding gaf tot de straffen des Konings, welke bestond in den overgang zijns Rijks tot een ander Stamhuis (*Dynastie*).

En „had Daniel voorspoed in het Koning-

 rijk

rijk van Cyrus den Persiaan" (VI: 29.), wij worden dan ook hier gewezen op den invloed, dien hij zal hebben kunnen daarstellen, tot verbetering van het lot zijner landgenooten. Geene gelegenheid zal door hem ongebruikt gelaten zijn. Vooral men behoeft niet te denken, als of de dienst van éénen God onder de Perzen, de hoofdoorzaak geweest is van de gunstige gedachte, door Cyrus van de Joden gevoed, inzonderheid van de vergunning hun verleend, om naar hun Vaderland weer te keeren en den Tempel te herbouwen. Cyrus, dankbaar voor de diensten door Daniel aan zijne Voorgangers en hem bewezen, schatte den raad hoog van dezen geëerden Hoveling en Staatsman, wilde zijnen invloed niet onbeloond laten, en schonk, overeenkomstig zijnen, ons van elders bekenden, edelmoedigen aard, door den invloed van dien braven Jood, het grootste gunstbewijs aan deszelfs Natie, die met hem slechts éénen God vereerde.

Dit zij genoeg, om aan te toonen, welk gebruik wij van zijn Geschrift voor de *algemeene* Geschiedenis maken kunnen. Het bovenstaande kan willigt nog door vele andere voorbeelden worden opgehelderd; maar er is nog een ander oogpunt, waaruit wij het

het *belang dezes Boeks voor de Geschiedenis der Menschheid* kunnen leeren kennen, daar wij hier zoo vele

3. Trekken uit het openbaar en huisselijk leven van Oostersche Vorsten en Grooten, uit de Zeden en Gewoonten der Babijloniërs

aantreffen. — Zonder op alles te letten, wat hier in aanmerking zou kunnen komen, willen wij liever deze Verzameling met een vlugtig oog doorloopen, op onze wandeling hier en daar eenige planten van Chaldeeuwschen grond opzamelen; of liever het volsta, dezelve als met den vinger aan te wijzen.

Reeds in de Inleiding des Boeks (H. I.) worden wij binnengeleid aan het Hof van den Babijlonischen Koning. Daar treft ons die *zucht naar goud* en gouden vaten, welke geheel Oostersch is; en wij zien, dat de Koning in zijne Hoofdstad een huis of *paleis* zijnes Gods *Bel* had, waar de schatten, Hem gewijd, bewaard werden (vs. 2.)

Ook de *inrigting der Hoven en Harems* wordt ons hier duidelijk. Het was de gewoonte hunne Hovelingen te kiezen niet slechts uit de inlanders, maar ook uit de overwonnene Volken, daar dezelve schoon

gedaante en zonder eenig ligchamelijk gebrek moesten zijn. Bij de oude Volken toch was de *uitwendige schoonheid* van lijf en leden steeds een hoofdtrek in het verleenen hunner achting, en een lof voor de grootste helden (47). Scherpte des vernufts, geest en vlugheid van verstand moesten daarmede vooral gepaard gaan, inzonderheid sluwe slimheid. Daar wordt ons naauwkeuriger dan bij eenigen anderen Ongewijden Schrijver, de *opvoeding* en vorming *der Oostersche Hovelingen* tot hunne volgende bestemming aangetoond, zoo als dezelve op last der Despoten ingerigt, strekken moest, om den vorm der ligchamelijke schoonheid te vermeerderen, en de snedigheid van begrip en oordeel, zoowel als den omvang hunner kundigheden, uit te breiden. Wij ontmoeten hen in hun dagelijksch leven, in hunne spijs en drank, in hunne verstandelijke ontwikkeling. Wij zien hoe eigenaardig de *namen der Oosterlingen* zijn, waarom zij dezelve veranderden, en van hunne Goden ontleenden (48). In

(47) Zie P. G. VAN HEUSDE, *Oratio de Pulchri Amore*, p. 5. obvia in *Annalibus Acad. Trajectinae*, 1817 — 1818.

(48) Zie dit van de namen der Israëliten aangetoond bij VOS, l. l. bl. 80 volg.

In dit alles blinkt ons de geest dier tijden uit. Het is die geheel eenvoudige, vooral op alles wat uitwendig is en schittert oplettende geest, welke den Oosterling in alle tijden kenschetste. Welligt heerscht in de namen en derzelver verwisseling die zelfde trek tot bijnamen, uit den eigen aard der menschen of hun beroep ontleend, welke den mensch op zekeren trap van leeftijd en beschaving nog eigen is (49).

Het *eerste Gedenkschrift* (II.) verplaatst ons geheel in het *huisselijk leven der Oostersche Vorsten*, en is ons daarom des te belangrijker, daar wij de eenvormigheid kennen, welke aan de verschillende Hoven plaats heeft. De Monarch handelt daar geheel Oostersch met de Wijzen zijns Rijks. Ons treft in dezen tijd zijne onbepaalde *heerschzucht* en dwingelandij, en zijn onweerstaanbare wil; maar wij kennen dezelve tevens als een karaktertrek der Oostersche Despoten, welken wij in onze dagen eveneens bij de Verhevene Porte aantreffen. Toen des-

(49) Ik bedoel het gebruik van bijnamen, hetwelk nog in onzen tijd meest onder min beschaafden, vooral op het land, niet uit schimp, maar uit gewoonte, heerschende is.

deszelfs wil nog de eenige wet van Staat was, toen kende men geen' bijzonderen stand van hen, die regt en geregtigheid moesten uitoefenen; maar was de Vorst de eenige Regter, deszelfs Trawanten (Lijfwacht, *Garde*, zouden wij hen in onze landen noemen; even als de Janitsaren bij den Turk,) waren alstoen de *uitvoerders der doodstraffen.* (II: 14.) De wispelturigheid der Oostersche Monarchen in de beurtelingsche en uitbundige verheffing en diepe vernedering hunner dienaars, kan zij ons treffender blijken, dan in dit huisselijk voorval bij Nebukadnezar? (vs. 12 en 48.)

Geen minder licht ontvangt hier de *Staatsregering* van Babijlonië, daar Daniel Satrape of Stadhouder werd in de eerste Provincie des Rijks, en hierin door Onder-Landvoogden geholpen werd; terwijl Staats- en Hofposten bij hen werden vereenigd. Immers Daniel was niet alleen eerste Satraap des Rijks, maar ook Hoveling; want hij stond aan de poorte des Konings (50).

Wanneer Nebukadnezar (III.) een *Beeld* laat vervaardigen, dan herkennen wij hier den Oosterling, wien al wat groot en ontzagverwekkend was, bekoorde; die in Egijpte

(50) Zie hierover lager n°. 5, in de aanteekeningen.

te zijne Pyramiden en Obelisken, in Babijlon zijn Afgodsbeeld vormde, even zeer schitterende door de pracht des gouds, als daardoor bekoorlijk voor zijnen zinlijken aard. Hier vinden wij berigt, waartoe hij deels de *schatten der veroverde landen* bezigde, en de inhuldiging dezes Beelds te midden van alle Grooten des Rijks, is zoo geheel Oostersch, dat wij deszelfs gelijkende trekken in de huisselijke geschiedenis der Oostersche Hoven in alle eeuwen weervinden — Alle de Regenten des Rijks en der Landschappen worden ons hier opgenoemd, en al kunnen wij het bijzonder karakter dezer verschillende bedieningen niet altijd even juist bepalen, wij leeren hier toch grootendeels de *Babijlonische Regeringswijze* kennen. (vs. 2, 3.) (51). — De *Vuurstraffen* der Oosterlingen ontvangen nieuw licht uit den gloeijenden oven, helderen daardoor de vuurproeven van volgende dagen op (52), en het beeld,

(51) Zie vooral over dezelve VOS l. l. op Dan. III: 2. en MICHAËLIS a. a. O. III. 2.

(52) Niet alleen bij de Germanen, ook bij de Oude Grieken vinden wij de blijken derzelve, in deze Verzen van SOPHOCLES, *Antigone*, v. 270 sqq.

Ἦμεν δ' ἕτοιμοι καὶ μύδρους αἴρειν χεροῖν,
Καὶ πῦρ διέρπειν, καὶ Θεοὺς ὁρκωμοτεῖν
Τὸ μήτε δρᾶσαι. —

beeld, later door onzen Verlosser gebezigd, waar Hij de eeuwigheid der rampzaligen afmaalt (53). Hier zien wij, hoe *de kleeding* der Oosterlingen bestond in hunne ruime mantels, tulbanden, platte schoeisels en onderkleederen (54); en de *zinnelijke aard* dier Volkeren blijkt ons op nieuw in den eerbied, dien de wonderen des Allerhoogsten voor geheel het Oosten uitwerken. (vs. 28, 29)

In het derde Geschrift (H. IV.) ons, voor den *Kancelarij-Stijl* dier dagen, meer dan eenig ander belangrijk, verspreidt de krankzinnigheid van Nebukadnezar veel licht over de *geschiedenis zijner regering*. Wij ontmoeten daar den zinnelijken Oosterling, die geheel door *droomen* wordt ontsteld; en aan de geleerden zijns Rijks oplegt, hem dezelve te verklaren. Men vindt in de *beschrijving*, welke *Herodotus* (55) ons *van het prachtige Babijlon*, met deszelfs hangende tuinen, bree-

Vergeleken met deze straffen bij Daniel vinden wij dit, anders gewijzigd, in alle tijdperken der wereld terug.

(53) Matth. XXV: 41.

(54) Zie eene afbeelding van deze kleeding in het aangeh. Werk: *Daniel sec. LXX ex Tetraplis Origenis*, Goett. 1774 p. 104.

(55) HERODOTUS l. l. I. 178.

breede muren en poorten geeft, den weerklank van de woorden des Konings. (vs. 30.) Dit geheele ſtuk is daarenboven *eene bijdrage tot de Karakterkunde van den Vorst.* Hij behoefde zulke treffende lesſen, zoude hij ooit tot onderdanigheid komen; maar, dan verdemoedigd, is hij geheel vervuld met berouw en nederigheid, al is het dat dezelve ſleehts kortſtondig zijn.

De intrede der Koninginne Moeder tot haren Zoon herinnert ons (H. V.) den toeſtand derzelver, die niet mededeelden in de zamenleving en het gezellige leven, die in hunne *Harems* bleven verkeeren, ook dan, wanneer jaarlijkſche Volksfeesten plaats hadden, waarbij anders in Babijlonië de vrouwen tegenwoordig waren. (vs. 2.) Doch tevens zien wij den *eerbied*, dien de Oosterlingen *aan de Koninginnen Moeders* bewezen, en haren invloed op de zaken des Rijks. — Deze liefde en hoogachting voor de Moeders des Konings is niet alleen aan hunne jaren en aan de liefde harer echtgenooten te wijten, maar het is een overblijfſel der kinderlijke liefde, welke zich in den toenmaligen ſtaat des menschdoms, vooral tot de *Moeders* uitſtrekte. Later nog eerden de Grieken zelfs de Moeder-Godinnen (*Deae Matres*). — Wij herkennen den *aard*

der

der Oosterſche feesten en hoogtijden, waar de Koning wijn drinkt, vóór, (dat is, in gezelſchap van) zijne Grooten; want dit was nimmer dan op feesten, de gewoonte der Vorſten. — Hier was men gewoon de *beelden der Goden* of derzelver heilige zinnebeelden *op de tafel* te plaatſen, waar dezelve moesten geëerd worden, of plaatſte daartegen nu welligt op aanraden der Chaldeën, de Vaten van Jehova, om dezelve tegenover de anderen te beſchimpen. (vs. 2, 3.) — Wanneer wij die vingeren zien op den gekalkten wand des Koninklijken Paleis, dan verplaatſen wij ons in een *Oostersch Paleis*, hetwelk geheel en al van huisraden ontbloot, een' wit gepleisterden wand had. (vs. 5.) — En wie die uit Herodotus *Nitocris* (56) heeft leeren kennen, vindt haar hier niet terug in die *wijze voorzigtigheid*, waarmede zij den Vorst aanſpreekt, en in dien toon van bedachtzaamheid, wetende hoe zij Daniel moet aanbevelen. (11, 12.) Zijn naam, die als de naam van eenen vreemdeling, bij Belzazar onbekend, welligt eenen verkeerden indruk kon maken, wordt eerst genoemd aan het einde harer rede, nadat zij hem met algemeene bewoordingen wegens zijne wijsheid heeft ver-

(56) HERODOTUS, *Hist.* I. 185.

heven, en aangedrongen door de gunst van dien grooten Nebukadnezar. (vs. 11.) Nog herhaalt zij dien lof met uitbundige woorden, en toen eerst genoegzaam voor hem ingenomen, moest de Koning weten, dat het Daniel was. (vs. 12.) — Dit letterschrift aan den wand, was een der treffende voorvallen uit de laatste dagen van Belzazars leven.

Waar vinden wij een sterker en krachtiger voorbeeld van Oostersche, van Hoofsche vleijerij en afgunst, van Vorstelijke wreedheid in straffen, en uitbundigheid in belooningen, dan in de geschiedenis ons nopens Darius geboekt (H. VI.)? Wie *bijdragen tot de Oostersche Karakterkunde* begeert, hij leze dit berigt met een onbevooroordeeld hart. — De verdeeling van het Rijk van Babijlonië onder het Medisch Stamhuis, nevens de bestiering zoo wel des Rijks als der bijzondere Landschappen, wordt ons hier tevens duidelijker geboekt, dan bij eenig' anderen Schrijver.

Dan genoeg reeds opgezameld! De nadenkende, en met de geschiedenis, zeden en gewoonten van het Oosten bekende lezer, voegt hier een nog grooter aantal bij. Hij bespeurt, dat deze Verzameling ons een' kostbaren schat oplevert van voorvallen, wenken en ophelderingen der geschiedenis,

wel-

welke het hofleven en de inrigting der Hoven en Harems van Oosterſche Despoten, de Staatsregering, zeden en gewoonten der Volkeren, en de wentelingen der Oosterſche Rijken in het licht ſtellen, en welke verdienen door den navorſcher der Geſchiedenis opmerkzaam gadegeſlagen, en tot opheldering der overige gebeurtenisſen gebezigd te worden.

Is de Geest des Boeks zoo geheel Oostersch en Babijlonisch, verplaatst het ons in Chaldëa en Babijloniën, zijn deze Gedenkſchriften ten volle geſchikt, om ons een helder denkbeeld dier tijden te verſchaffen, dan verwondert het ons niet, wanneer wij hier tevens zien, dat hij ons, als in het voorbijgaan, het een en ander berigt, waaruit wij den ſtaat van den Godsdienst, kunſten en wetenſchappen kunnen opmaken. Hierbij ſtaan wij eene wijle ſtil.

4. *Daniel bevat wenken nopens den Godsdienst, de Kunſten, Wetenſchappen en Beſchaving der Babijloniërs.*

Naauw was in het Oosten de band tusſchen Godsdienst, Kunſten en Wetenſchappen. De ze-

zetel van den Godsdienst was ook de zetel der beschaving. De Priesters waren ook de Geleerden des Rijks: zij waren Volksleeraars in den uitgebreidsten zin.

De geleerdheid, beschaving en Godsdienstbeoefening, schuilden bij de *Priester-Stammen*; want het zal in onzen tijd geen betoog meer behoeven, dat de Oostersche Volken in zoo vele *Kasten* of stammen verdeeld werden, gelijk men zulks nog heden ten dage bij de Indous en anderen aantreft (57). — Even gelijk nu de Leviten bij de Israëliten, de Magi bij de Meden en Perzen, de Wijzen en Priesterkaste bij de Egyptenaars, zoo hadden de Babijloniërs eene Priesterkaste, door hen *Chaldeën* genoemd (58). Het is deze die door Daniel zoo

(57) Over deze Stammen-indeeling, door HERODOTUS *γένεα* geheten, l. I. c. 125. die dezelve aldaar van de Perzen doet kennen, en door de nieuwere *Castae* genoemd, zie vooral HEEREN, *Ideën*, I. 1. enz. p. 412.

(58) HERODOTUS, I. 183. — MICHAËLIS l. l. ad Dan. I: 3. en zijn aldaar aangehaald *Specilegium*, l. II. S. 77—94. en HEEREN, *Ideën*, l. I. II. S. 176., die zich ook op de getuigenis van CTESIAS *Pers.* 15. beroept, welke *Chaldeën* en *Magen* verwisselt. cf. Doct. J. F. VAN OORDT, *Diss. de Religione Christiana ad conjunctionis et societatis studia alenda et promovenda, cum aptissima, tum efficacissima*; onlangs verschenen, pag. 14 sqq.

zoo dikwerf benoemd worden, en welke onze aandacht verdienen.

Reeds vóór de aankomst der Asſyriers aan den Tiger en Euphraat (1400 voor Chr.), dus voor de grondlegging van het Asſyrisch-Babijlonisch Rijk, ſchijnen er Chaldeeën in Babijlonië geweest te zijn, welke wij niet moeten verwarren met die Chaldeeën, welke later (630 v. Chr.) deze landſtreek innamen, en het Chaldeeuwsch-Babijlonisch Rijk ſtichteden (59). Deze, meer beſchaafd en verſtandig dan de Asſyriërs, temperden de heerschzucht der Vorſten. Het is te gelijk niet onwaarſchijnlijk, dat zij, langzamerhand meer in één geſmolten, zich eindelijk in eenen Stam bleven vereenigen, op dien grond vertoefden, en Godsdienst en beſchaving beſchermden (60).

Van hier dan werd, na de omverwerping van het Asſyrisch-Babijlonisch Rijk door de Meden (888 v. Ch.), en de ſtichting van het Nieuw-Babijlonisch Rijk, hetwelk na de invallen der Scythen, Chaldeeuwsch-Babijlonisch

(59) HEEREN, *Ideën*, a. a. O. S. 166, 168.

(60) DIODORUS SICULUS verhaalt ons dit van den Priesterſtam der Chaldeën, alwaar WESSELING de lotgevallen der Chaldeën eveneens opgeeft. DIOD. SIC. II. 29. nota 28. Belangrijk is daar ter plaatſe de aanteekening van WESSELING.

nisch geheten werd (630 v. Chr.), de invloed dezer Priesterkaste merkbaar. Zij waren het veelal, die de heerschappij deden overgaan tot andere Stamhuizen, zij waren de Raadslieden van den Vorst, en in alle handelingen deszelfs Vrienden.

Deze onderscheiding, op de Geschiedenis rustende, verspreidt niet alleen licht over de verklaring des Boeks, maar heldert ook beurtelings uit Daniel den staat van Godsdienst en Beschaving op. — Lezen wij dus bij Daniel van de Chaldeën, dan denken wij niet altijd aan een bijzonder Volk, dan verwarren wij dezelve niet met de Wijzen van Babel, als of deze een bijzonder soort van Geleerden waren. Neen! wij weten, dat men onder dezen algemeenen naam den Priesterstam van Babijlonië verstaan moet, en daar in het Oosten alle wijsheid, kunde en onderzoek alleen bij de Priesters gevonden werd, daar de beoefening van kunsten en wetenschappen, naar den geest dier tijden, alleen onder hen berustte, zoo verstaat men onder dezen algemeenen naam alle de Wijzen van Babel, die zich op de beoefening van eenige kunst of wetenschap toelegden. Want waar de Chaldeën als het Volk der Chaldeën voorkomen, geeft het verband zulks genoegzaam te kennen.

Doch Daniel heldert hierdoor ook de ken-

nis van Godsdienst en Beschaving op, zoo verre ons dezelve door andere Schrijvers geboekt is; *Herodotus*, reeds vroeg van de Chaldeën als eene Babijlonische Priesterkaste sprekende (61), schijnt aan te duiden, dat dezelve reeds vóór de invallen der laatste Scyten, (630 v. Chr.) aldaar aanwezig waren, en bevestigt dus het gevoelen, dat de toen inrukkende Chaldeën van den Priesterstam onderscheiden waren (62).

Daniels geschrift zet hieraan nog meerder gewigt bij, wanneer in de dagen van Nebukadnezar, of wel van deszelfs Vader (63), „van de boeken en spraak der Chaldeën" wordt melding gemaakt. (I: 4.) Elk toch, die bekend is met den toestand van het Oosten, vindt hier aanstonds eene aanwijzing van den Priesterstam. Dezelve bestond dus reeds, als zoodanig, voor de dagen van Nebukadnezar, en vindt naar den aard der oude tijden hoogstwaarschijnlijk haren oorsprong in vroege-

(61) HERODOTUS beroept zich, bij de beschrijving van het Beeld in den Tempel te Babijlon, op de getuigenis der Chaldeën, l. l. I. 183.

(62) HEEREN, *Ideën*, a. a. O. S. 176.

(63) Wij zagen boven bl. 112, dat dit zal gebeurd zijn, toen Nebukadnezar het Rijk nog in zijns Vaders naam bestuurde, twee jaren vóór *zijne* regering.

gere bewoners van dien naam. — In het II. Hoofdstuk worden „ de Toovenaars en Gui„ chelaars en Starrekijkers genoemd;" doch daarbij gevoegd „en de Chaldeën" (II: 2.); niet zoo zeer dewijl deze van hen onderscheiden waren, maar om ze in het algemeen te bevatten; misschien, als of er stond: „ ja! „ al de Wijzen des Rijks." Dit doel des Schrijvers blijkt duidelijk uit de volgende verzen, (vs. 4, 5, 10.) alwaar zij allen onder den naam: *Chaldeën*, bevat worden, gelijk zij met een' anderen naam: *Wijzen*, genaamd worden (vs. 12, 13.) (64). — Deze Chaldeën moesten als Priesters waken voor de handhaving van den Godsdienst; en hoe ijverig zij daarin waren, zien wij, waar zij de Joodsche mannen beschuldigden (H. III: 8.). Het kon toch niet anders, of de minachting, welke deze voor den afgodendienst toonden, moest hun den haat en naijver der Chaldeën op den hals laden. — Eindelijk wordt dit gevoelen hierdoor bevestigd, dat wij na de tijden van het Babijlonisch Stamhuis, geene Chaldeën meer genoemd vinden. (H. VI.) Zij waren niet in Medië aanwezig, en alleen in het Priesterrijk

van

(64) De LXX hebben hier, even als ΤΑΒΟΔΟΤΙΩΝ; οἱ σοφοί.

van Babylonië voorhanden, en zullen dus op den Medischen Vorst, (al vertoefde hij nu ook in Babylon), geenen invloed hebben uitgeoefend. Deze had Magen in zijn Rijk, maar niet op zijne reis met zich.

Het zal (vertrouwen wij) geene zwarigheid inhebben, dat de Chaldeën soms midden onder de overige Wijzen des Rijks worden opgeteld. Welligt doelt men daar op zekere bijzondere eigenschap, of is het eene meer algemeene optelling, waarin die geregelde orde en aard hunner oefeningen niet werd in het oog gehouden; zoodat men dus sprekende, geen dier Wijzen wilde overslaan.

„Deze Priesterkaste had, even als de Egyptische en Persische, wederom hare afdeelingen (65)." Doch welke deze afdeelingen geweest zijn, wordt ons in Daniels Boek eenigzins duidelijker aangewezen. — Wij lezen daar (volgens onze Overzetting) van *Toovenaars*, *Starrekijkers* en *Guichelaars* (II: 2.) Misschien vertalen wij beter: Uitleggers van Beeldschrift (66), Starrekundigen of Natuur-

(65) Het zijn de woorden van HEEREN, *Ideën*, I. S. 176.

(66) Het woord חרטמים wordt door sommigen, (waar onder VOS, *Verkl.* t. a. p. I. 109.) afgeleid van het Arab. حرط, *snel*, en beteekent dus: *Goochelaars*. Gegronder schijnt echter de verklaring, welke het afleidt van het

tuurkenners (67) en Wigchelaars (68).

Hoe moeijelijk het ook zij de onderscheidene Priesterorden te leeren kennen, meenen wij hier echter drie of vier derzelver te moeten onderscheiden; en wij vinden ze niet alleen over-

het Chaldeeuwsche en Syrische: חזר *videre* en טום *occultare*. Het beteekent dan: *hen, die het verborgene zien, die geheimschrift verklaren*; dus: *Uitleggers van Beeldschrift*. Zie MILL, *Diss. Sel.* p. 190., MICHAËLIS, *Suppl. ad Lexica*, p. 920. DATHE, *in Notis ad Danielem*. p. 597. nota a. en SIMONIS *Lexicon* ad voc.

(67) אשפים, hetgeen door GROTIUS en anderen van het Grieksche: σοφὸς, wordt afgeleid, (zie boven bl. 71.) schijnt eer, volgens SCHEIDIUS in *Lex.* ad V. en SIMONIS l. l. ad voc. van het Syrische wortelwoord אשף, *incantavit*, afkomstig, een *Toovenaar* te beteekenen, hetgeen bij hen hetzelfde als *Natuurkundige*, welligt ook als *Astrologus*, *Starrekijker*, (wij zouden zeggen: *Planeetlezer*), beteekent. Eveneens begrijpt het MICHAËLIS, VAN VLOTEN, en anderen.

(68) מכשפים, afkomstig van het Arabische كسف, *operuit, praestigiatus est*, beteekent een *Wigchelaar*, *Uitlegger van Droomen*, ὀνειροκρίτης, *haruspex, augur*. Cf. SIMONIS et GROENEWOUD in *Lexicis* ad voc. Zie voorts over alle deze woorden VOS t. a. p. bl. 109 en verv., vooral BERTHOLDT, *Daniel aus dem Hebräisch-Aramäischen neu übersetst und erklärt*, II. Th. III. Excurs. S. 835 — 837; die dit laatste woord vertaalt: *Astronomen*, volgens de beteekenis van كسف, *eclipsin passus fuit* (scil. *sol*); zie over deze invulling SCHEIDIUS in *Lex.* I. 279. en over de Uitleggers van Beeldschrift, MICHAËLIS ll. ad Dan. I: 20.

overeenkomftig met de verhalen van Daniel, maar ook met die der Griekfche Schrijvers.

Uitleggers van Beeldfchrift waren in het Oosten niet vreemd. Bij de Egyptenaars vinden wij dezelve menigvuldig aanwezig; en in de Mofaïfche Schriften wordt van dezelve melding gemaakt. Hier noemt men ze onder de Babijloniërs, en zij waren vooral in dezen zetel der Oosterfche geleerdheid niet onbekend. Zij verklaarden alle geheimzinnig letterfchrift, gelijk zulks in hunne Orde opgehelderd werd (69).

Eene andere Orde zal die der *Natuurkenners* geweest zijn, die door onderzoeking der Natuur, in die dagen van onwetendheid; *Toovenaars* geheeten werden. Vooral moeten wij eene andere Orde van *Wigchelaars* of *Droomen-uitleggers* niet voorbij zien, die door voorteekens van droomen, gezigten, en andere voorwerpen der natuur bij de Babijloniërs

(69) MICHAËLIS noemt de Uitleggers van Beeldfchrift eene Egyptifche foort van Geleerden, welke Nebukadnezar van buiten invoerde. Veeleer fchijnt het eene Oosterfche wetenfchap te zijn, welke wel in Egypte haren hoofdzetel had, maar echter ook in Babylonië en elders gevonden werd. Althans deze wetenfchap was te zeer ingeweven in het karakter der Oosterlingen, dat fteeds raadfelen oplost, en het geheimzinnige zoekt te verklaren, dan dat wij dezelve aan één land bij uitfluiting zouden toefchrijven. Zie MICHAËLIS l. l. bl. 5.

niërs geliefd waren. — Wij vinden hier geheel Oosterfche wijsheid, hoedanige men in die dagen moet zoeken, en nog later zijn ons de fporen hiervan, vooral bij Grieken en Romeinen, overig (70).

Dan, inzonderheid hadden de Chaldeën uitftekende vorderingen in de *Starrekunde* gemaakt. De zucht der Oosterlingen om den Hemel, vooral de Starren waar te nemen, wekte hen daartoe op; en de ruime vlakten aan den Tiger en den Euphraat gaven aanleiding, om in Babijlonië den hoofdzetel dezer ftarrenwigchelarij te vestigen. (71). Zij worden onder deze namen bevat, het zij dan, dat wij hen onder de Natuurkenners en Wigchelaars beiden moeten zoeken; het zij dat zij vooral onder den naam van Natuurkenners benoemd worden; het zij dat men hen bedoelt, wanneer de Chaldeën nevens de anderen worden opgeteld, daar dit de hoofdzaak van der Chaldeën wijsheid uitmaakte (72).

Ver-

(70) De *augures* et *auguria*, welke nog, in de dagen van CICERO, uit het vliegen der vogelen en de ingewanden der dieren hunne voorfpellingen opmaakten.

(71) Van hier zegt men, dat de Grieken de Starrekunde van de Chaldeën hebben ontvangen.

(72) Hoogstbelangrijk is het, met dit verhaal van Daniel te vergelijken, eene plaats bij DIODORUS SICULUS II. 29—31, alwaar hij de geleerdheid der Babijloniërs bijna eveneens voorftelt, als wij dezelve hier vinden aangeduid. Het ware der moeite overwaardig, indien ie-

Verre gevorderd moet deze toeſtand der beſchaving geweest zijn, doch berekend naar den geest dier tijden. Wij weten dit van elders (73), en hier blijkt zulks duidelijk, waar van de Boeken der Chaldeërs wordt melding gemaakt. (I: 4.) Bij dezen Stam werden dan alle kunſten en wetenſchappen beoefend. De leden derzelve waren het, die alle wijsheid bezaten, die de beſchaving des Volks moesten bevorderen, en den Godsdienst bedienden, handaafdhen en verdedigden.

Wanneer wij met aandacht het gedrag des Konings (H. III.) nagaan, dan vinden wij hier eene belangrijke *opheldering nopens den Godsdienst der Babijloniërs.* — Zeer weinig weten wij van de Goden der Babijloniërs. Onder deze leeren wij vooral *Bel* kennen, wien zij de meeste hulde bragten (74), en aan Hem ſchijnt het Beeld van Nebukadnezar toegewijd geweest te zijn. — Velen hebben zich echter voorgeſteld, als of deze Godheid na-

iemand zich verledigde de onderſcheidene berigten van HERODOTUS en DIOD. SIC. en anderen, uitvoerig met Daniel te vergelijken. Welk een licht zou er opgaan!

(73) HEEREN, *Ideën*, bl. 175. Cf. BERTHOLDT, *Daniel* a. a. O. S. 832 en 840.

(74) Ὃν μάλιςα θεῶν τιμῶσι Βαβυλώνιοι, zegt ARRIANUS *de Expedit. Alex.* III. 127.

naderhand door Nebukadnezar zij verloochend, en ſpraken daarom over de kortſtondigheid der bekeering des Konings, zich onder anderen grondende op deszelfs gezegde: „ Daar „ is geen ander God, die alzoo verlosſen „ kan. ” Intusſchen is er in de woorden van Nebukadnezar eene aanwijzing, nopens den aard van hunnen Godsdienst.

De Babijloniërs waren Veel-goden-dienaars. Zij eerden meerdere Goden en ſchreven dikwerf, gelijk wij dit later bij de Egyptenaars en Grieken vinden, aan den eenen God deze, aan den anderen gene eigenſchappen toe. Na openlijke blijken der grootheid van een hunner of der anderer Goden, mogt het al eens gebeuren, dat een ander verheven werd, maar vergeten werd hij niet. In andere eigenſchappen werd *hem* de oppermagt toegeſchreven. — Zoo ging het ook met Nebukadnezar. Bel was hem de opperſte Godheid, dien hij diende; dit belette hem echter niet andere, zelfs vreemde Goden, te dienen. In dien zin eerde hij den God van Sadrach, Meſach en Abednego, bij de erkentenis van wiens grootheid hij ook de dienaar van Bel bleef.

Maar hoe komt hiermede de taal des Konings overeen, wanneer hij zegt: „ Daar is geen „ God, die verlosſen kan als deze God? ”

 Ook

Ook dit doet ons de bijzondere eigenschappen, door de Babijloniërs aan de Goden toegeschreven, kennen. — Bel was de God, die overwinningen schenken kon, hoedanig geen der andere Goden. Nog onlangs had hij dit aan Nebukadnezar bewezen, bij de veroveringen hem verleend, waarom hij hem dit Beeld, uit het goud der veroverde landen vervaardigd, gewijd had. Ziet (meende Nebukadnezar) dat kon de God der Joden niet, want anders zou hij hen niet onlangs hebben doen bukken voor zijne legers, en minder zijn geweest dan Bel. Maar deze had eene andere eigenschap. Uit gevaren te redden, dat was vooral de zaak van den God der Joden, meer dan van Bel. Hij zag het in den gloeijendenden oven, toen die Jehova zijne vrienden bewaarde, en de aanbidders van Bel reeds door de vonken verteerd werden. (III: 22.) — Een ander God mogt dan overwinningen kunnen schenken; „ daar is „ geen God, die alzoo *verlossen*" (dat is, uit gevaren redden) „ kan, als de God van „ Sadrach, Mesach en Abednego." (III: 29.)

Diepere indrukken schijnt echter de krankzinnigheid des Konings op hem gemaakt te hebbèn. (IV.) Althans hij is daar uitbundiger in den lof van Jehova; doch daar wij niets van de volgende dagen des Konings weten,

ten, kan hiervan minder bepaald worden. — Hoe het zij, in de bovenstaande woorden van Nebukadnezar vinden wij dezelfde Godsdienstleer terug, welke aan zoo vele Heidensche Volken eigen was, en een blijk oplevert van de bekrompene denkbeelden nopens de oppermagt der Goden.

Beroemde Mannen te leeren kennen, en hen te volgen in hunnen levensloop; brave en godvruchtige voorbeelden, vrienden van God en zijn' dienst, te zien en te ontmoeten in hun dagelijksch leven, is niet alleen voor geschiedenis en staatkunde, maar ook voor menschenkennis, godsvrucht en deugdsbeoefening hoogst belangrijk. Hechten wij daarom gewigt aan die Schriften, welke ons de grootste Mannen der Oudheid, en de deugdlievende beoefenaars van regt en godzaligheid voorstellen, wie kan dan ten deze het belang van Daniels Boek miskennen? Het bevat een deel der

5. *Levensgeschiedenis van Daniel, en trekken uit het leven zijner Vrienden.*

Men ontmoet hier eenen edelen Israëlitischen

ſchen jongeling, een' der belangrijkſte Staats-mannen, een' Hoveling bij de grootſte Monarchen van het Oosten, een' Profeet des Allerhoogſten, een' vriend van Jehova op aarde. Uit dit Boek leeren wij hem in die verſchillende betrekkingen kennen, en het is belangrijk, wat wij hier en daar van hem vinden aangeteekend, bijeen te zamelen, en vooral in het regte daglicht ons voor te ſtellen.

Daniel, afkomſtig uit een der aanzienlijkſte geſlachten, welligt uit Koninklijken bloede, was in den ſtam van Juda geboren, waarſchijnlijk tusſchen de jaren 622 of 620 vóór onze tijdrekening. Van zijne vroegſte jeugd is ons niets bekend, maar op den ouderdom van 16 of 20 jaar treedt hij voor ons op. Schoon van ligchaam, rijzig van geſtalte, bloeijend van wezen, niet misvormd door eenig uitwendig gebrek, trok hij al aanſtonds de aandacht tot zich van den Groot-Kamerling (Kamer-Heer) des Konings Nebukadnezars, wien de Vorst bij zijn' inval in Judea opgedragen had, hem eenige Hovelingen uit de Israëliten af te zonderen; gelijk zulks de gewoonte der Oosterlingen was. Maar meer nog, dan door deze hoedanigheden des ligchaams, was hij bekoorlijk door zijn vlug verſtand, ſcherp oordeel, vindingrijk vernuft, en reeds in zijn Vaderland opgedane kennis van zaken.

ken. Daartoe werd hij te meer onder die Hovelingen uitgekozen, moest als jongeling zijn Vaderland verlaten, opende als de eersteling der weggevoerden de Babijlonische Ballingschap, doch in eer en aanzien verheven, en deelde binnen Babijlon in de gunst des Konings.

Drie jaren lang werd hij aldaar door den Priesterstam opgekweekt, geoefend in de geleerdheid dier dagen, en onderwezen in de taal en wetenschappen van de Geleerden des Rijks, Chaldeën geheeten. Koninklijke onderscheiding mogt hij daarbij in zijn dagelijksch leven genieten, door zich de spijzen van 's Konings tafel te zien voorzetten: eene onderscheiding, welke alleen hun te beurte viel, die tot hofposten werden opgekweekt, of deelden in de gunst van den Vorst.

Intusschen, Godsvrucht zetelde in het hart van dezen edelen jongeling. Hij diende Jehova, den God zijner Vaderen, ook in vreemde landen, en geene menschenvrees noch valsche inschikkelijkheid, geene aardsche grootheid noch vorstelijke wil deed hem dáár dien God en zijnen dienst verzaken. Welk een voorbeeld! Hij weigerde die Koninklijke onderscheiding, wijl dezelve streed met zijnen Godsdienst, en wist door ware Gods-

Godsvrucht de verleiding en verblinding der aardfche eer te ontgaan.

Gedurende deze drie jaren werd zijne gedaante al fchooner; welvarend was zijne kleur en welgedaan zijne houding. Vooral was zijn verftand tot bewondering van velen. Na dezen proeftijd trad hij op als Hoveling des Babijlonifchen Konings, en werd daartoe door den eerften Hoveling voor den Vorst ingebragt. Daar voldeed hij door vernuft, verftand, oefening en kunde aan de begeerte van den Vorst, en was uitftekend boven alle de Wijzen des Rijks; want God gaf Daniel verftand in alle gezigten en droomen. Onder de uitleggers van beeldfchrift en droomen was vooral Daniel uitftekend; maar van den Godvruchtigen jongeling verwachten wij, dat hij dezelve niet tot voeding van bijgeloof zal hebben gebezigd, maar naar de behoeften van zijnen ftand gewijd aan den dienst van Jehova (75).

Wel-

(75) Hoe groot de roem van Daniels wijsheid in het Oosten was, blijkt ons uit de taal van *Ezechiël* tot den Koning van Tyrus, (XXVIII: 3.) alwaar VOS niet zonder grond fchijnt aan te merken, dat hier gedoeld wordt op Daniel, zoo als hij ook bij de *Tyriërs* bekend was; zie VOS t. a. p. I. Voorb. 2. Zie den Geleerden BERTHOLDT in deszelfs aangeh. Werk, *Daniel* a. a. O. I. Einl. S. 7. en over Daniels Geflacht en Afkomst, S. 4.

Welke deze zijne eerste bediening aan het Hof des Konings geweest is, kunnen wij niet bepalen; waarschijnlijk behoorde hij tot de Schenkers. Intusschen nog was hij als vergeten onder de Hovelingen, en welligt zeide men van hem niet meer dan: hij is een vlug en knap mensch. Immers in het eerste jaar na dien proeftijd, werd hij als een der gewone Wijzen (en naauwelijks als zoodanig) opgeteld (II: 13—23.) Te gelijk met het besluit des doods van de Geleerden des Rijks, die den droom van Nebukadnezar niet konden verklaren, was ook zijn vonnis geveld, en hij ware, eerst ruim 20 jaren oud, als een slagtoffer van Oostersche willekeur en *despotisme* gevallen, had niet Jehova hem bewaard, en zijnen vriend in dien hagchelijken oogenblik zijne openbaringen verleend. Door Hem verlicht, ontdekt hij den Koning deszelfs droom, opent hem de verborgenheid der volgende tijden, wint deszelfs hulde, en klimt ten bewijze van Vorstelijke gunst in eer en aanzien op, zoodat hij met de grootste bedieningen vereerd, eerste Satraap des Rijks of Landvoogd der Hoofdprovincie werd.

Tevens aan het hoofd van de Geleerden des Rijks, werd hij Overste van den Priesterstam, welke onder Koninklijk beheer stond.

Doch

Doch Daniel schijnt zich te hebben willen onttrekken aan het landsbestuur. Althans hij verkoos liever in zijne Hofbediening te blijven, welligt daardoor meer gelegenheid vindende, om zich te oefenen in noodige kundigheden. Hij verzocht aan den Vorst, Onder-Landvoogden (in het Oosten niet ongewoon) te mogen hebben, en droeg zijne drie vrienden daartoe voor. Dit gelukte. Hij bleef wel in eer en aanzien als Opperlandvoogd, doch ontdeed zich van den last des bestuurs en bleef aan de Poorte des Konings, dat is, aan het Hof in zijne bediening (76).

Vele jaren schijnt hij in deze betrekking geweest te zijn, en vooral den staat van kunsten en wetenschappen in Babylonië te hebben beschermd. Wij ontmoeten hem nu na ruim dertig ja-

(76) H. II: 49. *Daniel bleef aan de poorte des Konings.* Eene Oostersche spreekwijze, alleen uit den aard der Hoven te verklaren. Voor de Oostersche Paleizen waren חרץ, *ἀγοραὶ*, *portae*, poorten; alwaar zij vertoefden die tot den Koning moesten naderen, dat is, de Hovelingen. Van hier zegt deze spreekwijs: Daniel bleef aan het Hof des Konings. Wij spreken daarom nog van de *Ottomannische Porte*, als van het Paleis, en overdragtelijk van den Bewindvoerder des Turkschen Rijks. — Hof- en Staatsposten waren daar echter niet zoo zeer afgescheiden als bij ons.

jaren nog in dezelfde betrekking, aan het hoofd der Geleerden, Opperste van den Priesterstam. (H. IV. vooral vs. 9.) Doch omstreeks 55 jaren oud, leeren wij weinig van hem kennen, dan dit eene voorval bij den droom des Konings. Welligt bleef hij in deze betrekking onder deszelfs Opvolgers, Evilmerodach, Neriglisfor en Laborosoardoch; doch meer vergeten dan te voren. Zeventien jaren had ook Belzazar reeds geregeerd, eer wij Daniel weder ontmoeten. Hij zal een grijsaard van 86 of 88 jaren geweest zijn, toen hij door middel der Koninginne Moeder aan het Hof geroepen werd, en was toen misschien, naar de wijze dier dagen, verbonden aan den Harem, daar hij met de Koninginne over de belangen des Rijks schijnt gesproken te hebben. — Minder bekend was hij bij den Koning, althans in zijne wijsheid en verstand. Zoo werd hij eens door den invloed der Koningin aan den maaltijd des Vorsten geroepen, om daar een zonderling schrift aan den wand te verklaren, hetwelk de Wijzen en Uitleggers van Letterschrift te vergeefs hadden gepoogd. Daniel verscheen. Door Gods Geest verlicht, verklaarde de grijsaard het geheimschrift en klom nog zoo zeer in eer en aanzien, dat hij niet alleen, gelijk bij Nebukadnezar, tot Landvoogd be-

 noemd

noemd werd, maar tot derden Heerscher in het Rijk na den Koning en de Koninginne verheven werd (77). Hij werd Groot-Visier des Rijks en eerste Staatsbeambte van Babijlonie. In deze hooge betrekking vond hem Darius de Meder (*Cyaxares* II.), toen hij Babijlonië veroverde. Voorzeker zal de invloed der Koningin, welke eene Medische Prinses was, en dus bij den nieuwen Medischen Koning ingang vond, hem hebben aanbevolen, en hij daardoor niet alleen in de gunst van Cyrus, die de stad belegerde, maar ook van Darius, den Koning, gestaan hebben. Immers, na den overgang van het Rijk tot het Medische Stamhuis, stelde de Koning over het nu veroverde Rijk van Babijlonië, (waartoe ook de overwonnen landen, als Judëa, zullen behoord hebben) 120 Stadhouders of Landvoogden aan. Boven dezelve werden drie Vorsten of Opperlandvoogden, (*Emirs*, *Ministers*) aangesteld, die met ontvangst en uitgaaf belast waren, en zorgden

(77) Wij meenen deze plaats meest uit den geest der Oostersche Hoven te verklaren, wanneer wij de tweede plaats aan de Koninginne Moeder, de derde aan Daniel, toewijzen. Anderen denken dat de Groot-Visier den Vorst opvolgde en door Daniel werd opgevolgd. Zie hier over MICHAËLIS a. a. O. op *Dan*. V. 7. — VOS t. a. p. op V: 7. en BERTHOLDT a. a. O. II. 374, ff.

den voor de baten des Konings. Tot dit getal behoorde Daniel, om het even, of hij de eerste, of een derzelver geweest is (78).

Zoo in zijnen ouderdom tot eer en aanzien geklommen, had hij nog het toppunt van aardsche grootheid niet bereikt. Het was des Konings voornemen hem, tot belooning van zijne eerlijkheid en trouw, te stellen over het bestier des ganschen Rijks en wederom tot Groot-Visier te verheffen. — Maar eer baart afgunst. De Grooten des Rijks (niet de Priesterkaste) spanden hem lagen, ten einde hem van zijne hoogte te doen tuimelen. Bij den Koning beschuldigden zij Daniel van Majesteit-schennis. Doch hunne lagen mislukten. Na het grootste bewijs van Goddelijke bewaring in den leeuwenkuil te hebben ondervonden, werd hij weder in eer en aanzien verheven. Hij had voorspoed, zoo wel in het Rijk der Meden onder Darius, als in de Persische Monarchij onder Cyrus. (VI: 29.).

Twee jaren duurde de regering van Darius. In dien tijd ontgloeide wederom Vaderlandsliefde in het harte van Daniel. Hij gedacht aan de 70 jaren van Ezechiël, aan de naderende redding zijnes Volks, en stortte zijn getrof-

(73) Want het Hebreeuwsche woord הוך kan in beide beteekenissen worden opgevat.

troffen hart in ſchuldbelijdenis uit voor God, (IX.) en reeds in het eerſte jaar van Cyrus vergunde deze aan de Joden den terugkeer naar hun Vaderland, welligt mede door den invloed van Daniel. Doch hij, die de Babijloniſche Ballingſchap als geopend had, keerde niet mede terug. Misſchien veroorloofde zijn ver gevorderde leeftijd of Staatsbediening zulks niet; althans nog twee jaren later ontmoeten wij hem in Medië, in het derde jaar van Cyrus. Hij zal toen den ouderdom van omſtreeks 90 jaren bereikt hebben, en verdwijnt uit ons gezigt, zonder dat wij weten, waar en wanneer hij geſtorven is. — De overleveringen plaatſen zijn graf te Babijlon, te Ecbatana of te Suza (79).

Hij ſleet zijn geheel leven in die Godsvrucht, welke hem reeds als jongeling kenſchetſte (80). Vlugheid van oordeel, ſcherpte des vernufts, kunde en ervaring, gehechtheid aan den dienst van Jehova boven de grootheid der aarde, en eene edele ſtandvastigheid, zijn de hoofdtrekken van dat karak-

(79) Cf. BUDDEUS, *Hiſt. Eccleſ. V. T.* II. Deel, en PRIDEAUX t. a. p. bl. 250.

(80) Zie de loffelijke getuigenis aangaande zijne Godsvrucht, *Ezechiël* XIV: 14, 20; en ter weerlegging van het geen hieromtrent door BEKKER (*Uitl. v. Daniel*, bl. 1, 2.) is aangebragt, VOS t. a. p. I. Voorb. 3.

rakter, over welks gebrekkige kennis de menschkundige *Niemeijer* klaagde (81).

Gelijktijdig met Daniel, werden tevens drie andere Joodsche Jongelingen vervoerd, doch van welke ons nog minder bekend is. Zij waren, even als hij, uit de aanzienlijkste geslachten gesproten, schoon van ligchaam, schrander van geest. Zij ontvingen, even als hij, Babijlonische namen. Zij genooten dezelfde vorming tot Hovelingen, door den Priesterstam, en behoorden mede tot de Geleerden des Rijks. Op verzoek van Daniel werden zij, in het eerste jaar na hunne volbragte vorming, tot Onder-Landvoogden in de Provincie van Babijlon aangesteld. (I.)

Dan ook bij hen kwam hun Godsdienstig gevoel in tweestrijd met hunne bediening. Weigerachtig een gouden Beeld, door den Koning opgerigt, te aanbidden, werden zij door de waakzame zorg der Priesters (82), bij den Vorst aangeklaagd, en ter straffe des vuurs verwezen. Doch door Jehova uit den

(81) NIEMEIJER, *Karakterk.* IV. 559.

(82) Het waren de Chaldeeuwsche Mannen, dus de Priesters, die de Joden beschuldigden (III: 8.). Deze waren hier tegenwoordig, om den Godsdienst van Bel te handhaven. — Geheel anders was het met Daniel

den oven gered, zagen zij den God, dien zij dienden, door Nebukadnezar erkend, en werden bevestigd in hunne bediening als Landvoogden. (III.)

Hier verlaat de Geschiedenis deze edele Israëliten; en wij lezen niets meer van deze Godvruchtige Joodsche Hovelingen en Staatsmannen des Babijlonischen Konings.

En hier verlaten wij dan ook den Historischen

(VI:5.) Toen gold het niet de eer der Godheid, maar des Konings, en hij, die hiertegen overtrad, beging Majesteitschennis. Daarom werd hij niet door Priesters (Chaldeën) maar door *Vorsten en Stadhouders*, dus door de Staatsdienaren beschuldigd; en ook hij komt als Staatsdienaar voor. Het was daarom een strijd tusschen de Satrapen, en dus geheel staatkundig. In zoo verre komt het ons minder voor als een bewijs, dat de Priester-Kaste door de Satrapen en de *Militaire* Kaste werd onderdrukt; cf. Doct. J. F. VAN OORDT, *Disf.* I. p. 20. Er waren toch onder de verhalen dezes Boeks reeds 70 jaren verloopen. Te voren mogt Daniel tot de Priester-Kaste behoord hebben, thans stond hij in andere betrekkingen, als Staatsman. Indien men den Koning overreedde, om iets te bevelen, waardoor alle Eerdienst geweerd werd, het kwam niet voort, uit strijd tusschen de *Militaire*- en Priester-Kaste, maar alleen uit begeerte om een Staatsman te doen tuimelen, wien zij anders niets te last konden leggen, dan in het geen zijnen Godsdienst betrof.

ſchen Bundel, van welks hoog belang voor de Geſchiedenis der Volkeren en der Menschheid, reeds zoo vele trekken zijn aangebragt, om het

6. *Belang der Profetiën van Daniel*

na te gaan. — Zoo gewigtig de Bundel der Profetiën in het O. V. is, zoo vele uitzigten zij openen in den loop der volgende Eeuwen, zoo vele bewijzen zij opleveren voor de waarheid van onzen Godsdienst, en wenken nopens het beſtuur der Godsregering op aarde; even zoo belangrijk zijn inzonderheid de Profetiën van Daniel, welke ons in het ander deel dezer Verzameling ſtaan aangeteekend. *Daniel als Profeet*, vooral in zijne bijzondere betrekking, beſchouwende, zullen wij gewigtige oogpunten leeren kennen.

Wanneer wij de Profetiſche Rolle van Daniel, met de Geſchiedenis naast ons, nalezen, hoe belangrijk worden zij dan voor den Bijbelonderzoeker! Welk een dieper inzien geven zij ons in den aard der Godsregering! Welk een blik ſlaan zij in de Opvoeding van het Menschdom door God! — Laat ons ook hier deze opmerkingen over Daniels Profetiën onder eenige hoofdpunten brengen.

Daniel was Profeet.

Hij kan wel geen Profeet genaamd worden in den ruimen zin des woords, waarbij men hem voorstelt als een Leeraar en Verlichter des Volks, als een Gezant Gods, die der Natie Jehova's wil bekend maakte, die vooral een Leeraar van deugd en verbetering was. Zoodanigen waren de Joden in hunne Profeten gewoon, wanneer deze hen met dit doel opspoorden en bedreigden, en de lotgevallen der toekomst openbaarden. Maar Daniel, niet gevormd, als de overigen, in de Scholen der Profeten, noch door dezelve opgeleid of in hunne Schriften onderwezen, kon als zoodanig geen aanspraak maken op deze bediening (83). Hierin vinden wij ook waarschijnlijk de oorzaak, dat het Boek Daniels niet onder de Profetische, maar onder de Heilige Schriften, (*Hagiographa*) in den Kanon geplaatst werd, en dat vele, vooral der latere Joden, hem

(83) Veel is er over de oude Profeten en hun profetisch karakter geschreven. Zie onder anderen NIEMEIJER, *Karakterk.* t. a. p. IV. II. 271—380. EICHHORN, *Inl.* III. S. 512. bl. 1. HESS, *von dem Reiche Gottes*, IX. S. 318. ff. Vooral echter MUNTINGHE, *Gesch. der Menschh.* VII. 238 verv. EWALD, *de Godsdienstleer van den Bijbel uit het standpunt onzer zedelijke behoeften beschouwd*, I. 286.

hem geenszins als Profeet erkenden (84).

Stond hij dus ten deze niet gelijk met een Jezaïa, Jeremia en anderen, ſprak hij niet als *Zedeleeraar* des Volks zijne Redevoeringen ten aanhooren der menigte uit; hij was toch Profeet in de eigenlijke beduidenis dezer bediening, waar hij den wil van Jehova bekend maakt. Hij was het, waar hij, als tolk der Godheid, zich de geheimen der toekomst in Droomen en Gezigten geopenbaard ziet; waar de loop der Eeuwen voor hem bloot ligt; waar hij de raadſlagen des Allerhoogſten aan ſidderende Monarchen verkondigt, en aan zijne landgenooten de lotgevallen van hunne zonen en hunner zonen zonen bekend maakt.

In zoo verre ſchijnt dus Daniel meer overeenkomst te hebben met de vroegere Profeten, wier bediening ons Deut. XVIII. geſchetst wordt, en die vooral, als tolken der Godheid, Derzelver geheimen voor de toekomst openbaarden, in tegenoverſtelling van de Toovenaars en Waarzeggers dier dagen

(84) Wie de ſpitsvondige twisten der Rabbijnen over Daniel als Profeet wil kennen, leze de plaatſen uit hunne Schriften aangevoerd bij MEYER, *Chron. Hebr. majus et minus*, ſ. *Annotat. in Sedar Olam*, c. XX. p. 984 ſq. Zie ook BERTHOLDT, *Daniel* a. a. O. *Vorr.* 11, 13.

gen (85). Zoo toch ſtaat hij tegen de Chaldeën over. (H. II en V.).

Wij vinden de oorzaak van dit Profetisch karakter van Daniel, zoo zeer verſchillend van dat van Jeſaïa, Jeremia, Ezechiël, Nahum en anderen, in zijnen leeftijd en betrekkingen. Hij was geen man des Volks, maar Staatsman. Hij was geen Bode van volgende rampen, als gevolgen der zonden; maar Profeet voor de Vorſten en voor zijn nageſlacht, om hun de grootheid van Jehova te doen kennen. Daarom vinden wij zoo vele Profetiën, die niet door derzelver voorlezing voor het Volk, maar welligt eerstmaal bekend werden aan de in Palaestina weêrgekeerde Joden. — Waren in den Theocratiſchen Joodſchen Staat de Priesters de Hovelingen van Jehova, en de Profeten Deszelfs Staatsmannen (86), hoe voegde dan niet deze betrekking voor Daniel? Daarom had hij niet zoo zeer vooruitzigten in de toekomst, maar ſteeds ſteilige Profetiën; want ook dit vloeide voort uit zijnen ſtand.

Wie merkt niet reeds uit het gezegde het hoog belang van Daniel als Profeet, in zulk eene betrekking, op. Vele zijn de Profeten, wier Schriften ons in den Heiligen Bundel be-

(85) MUNTINGHE, *Geſch.* t. a. p. bl. 247.
(86) t. a. p. bl. 246.

bewaard zijn, velerlei zijn hunne oogpunten, en betrekkingen; maar uit *zijn* ſtandpunt beſchouwd, was Daniel éénig. Zoo bezigde God Ezechiël en Daniel elk tot verſchillende oogmerken in dezelfde tijden, in hetzelfde land; Ezechiël als een Profeet des Volks, Daniel als een Profeet der Vorſten; Ezechiël vooral voor zijne tijdgenooten, en daarna eerst voor volgende tijden, Daniel vooral voor Joden van volgende dagen. — Hoe belangrijk was het voor de Joden, dat er *zulk* een Profeet was, onder alle de overige, waarop hunne Natie boogde; voor Afgodiſche Vorſten, dat zij de ſtem Jehova's hoorden; voor de uitbreiding van den waren Godsdienst, dat dezelve niet ſlechts aan Volkeren, maar ook nadrukkelijk aan de Hoven der Beeldendienaars gepredikt werd; ja! voor ons, dat wij de wijsheid des Eeuwigen bewonderen, die op verſchillende wijzen werkt.

En welke was dan de

Inhoud der Profetiën van Daniel?

Het ligt buiten het doel dezer Proeve, ons te verdiepen in onderzoekingen nopens den waren zin der Profetiën, de vervulling der bijzondere Voorſpellingen, de verklaring der ſymboliſche beelden, de Tijdrekenkunde

van

van Daniel, en andere voorwerpen (87). Dit is de taak der Uitleggers. Intusschen, zullen wij de Profetiën van Daniel in derzelver waar karakter en belang leeren kennen, dan zal het noodig zijn, dat wij, eenmaal Daniel in zijn Profetisch karakter erkennende, nu ook een oog werpen op zijne onderscheidene Voorspellingen. Hierdoor wordt men ingelicht nopens de denkbeelden, die wij ons vormden bij dit onderzoek, en is men dus in staat ons te gereeder te volgen. Het zal dan genoeg zijn, indien wij de Profetiën voorstellen, en daarbij met een' vlugtigen wenk aanduiden, wat wij, na onpartijdig onderzoek, meenen, dat hier bedoeld wordt. Wie meerder verlangt, onderzoeke de gronden voor deze gevoelens bij de Uitleggers. Wie in gevoelen verschilt, geloove, dat het hier voorgestelde gaarne voor beter oordeel zal

(87) Men zie de verschillende *Uitleggers*. Behalve de Kerkvaders, onder de latere vooral VENEMA, VOS MICHAËLIS en BERTHOLDT; en voorts MICHAËLIS, *über die 70 Wochen Daniels*, Gott. 1772. LE ROY, *Besch. der Voorzeggingen van Daniel*, 1709. STINSTRA, *Akw. de Voorspellingen*, III. NEWTON in *Obss.* I. MUNTINGHE *Gesch.* t. a. p. VIII. HESS, *Gesch.* a. a. O. I., van welker aanhaling bij de onderscheidene Profetiën ik mij, met weinige uitzonderingen, om de boven aangevoerde redenen, onthoude. Vooral zijn de Inleid. voor elk Hoofddeel bij BERTHOLDT belangrijk.

zal worden opgegeven. Doch meer te doen, voegt althans *hier* niet. — Dan ter zake.

De vroegste Openbaring aan Daniel geschonken, is ons ook het eerst in zijnen Bundel bewaard. (II: 29 verv.) Zij bevatte de verklaring van een Droomgezigt des Konings Nebukadnezars. — Aan zekeren avond was Nebukadnezar ingesluimerd, welligt peinzende over de zaken des Rijks. Hij droomde. Tegen over hem verrees een groot en luisterrijk Beeld. Hij zag deszelfs hoofd van goud, de borst en armen van zilver, de buik en dijen van koper, de beenen van ijzer, de voeten, deels van ijzer, deels van leem. — Hier op ziende, rolt, zonder door menschenhanden te zijn voortgestuwd, een groote steen van den berg, onder tegen de voeten des Beelds aan, verbrijzelt dezelve, en het geheele Beeld, uit een mengsel van verschilde stoffen bestaande, valt neder, vergaat tot gruis, en wordt door den wind verdreven. Maar ziet! de steen rees op tot een grooten berg, en vervulde de gansche aarde.

Deze wondervolle droom, Nebukadnezar door Jehova toegezonden, (II: 29.) ontstelde den Vorst. Te vergeefs zocht hij derzelver beduidenis bij de Wijzen des Rijks; want alleen Daniel, de Profeet van Jehova, was in staat

ſtaat dezelve te verklaren. (II: 37 — 45.)

Volgens hem meenen wij hier de opkomst, den voortgang, toeſtand en eindelijken ondergang van het Babijloniſche, Medisch-Perziſche, Griekſche, Romeinſche, en (Barbaarsch-Europeeſche en Nieuw-) Europeeſche Rijk of Staten-Ligchaam aan te treffen. Hij ziet van die dagen af aan den loop dezer Rijken, en in den loop der laatſte komt het Mesſias-rijk op, als eene heerſchappij, alleen van God afkomſtig, niet ontſtaan door menſchelijke wijsheid noch omwentelingen der Staten, maar hetwelk over alle Rijken, en over de geheele Wereld eene eindelijke zegepraal zal behalen (88).

Deze Voorſpelling onderſcheidt zich daarin van de overige, dat dezelve geen Gezigte was,

(88) Deze verklaring is die, welke na HIERONYMUS en THEODORETUS onder anderen ook door MUNTINGHE zoo overtuigend is aangetoond, (*Geſch.* VIII. 86 verv. aant. 49—53.) dat dezelve meest waarſchijnlijkst toeſchijnt. Men leze vooral de ontwikkeling van dezen zin daar ter plaatſe. Ik onthoude mij daarom van eenige verdere verklaring of uitbreiding. — Het verſchillend ſtandpunt van BERTHOLDT, die de Profetiën het profetiſche ontneemt, en als geſchiedenisſen, profetisch ingekleed, voorſtelt, verbiedt hem elken ſtap verder, dan de dagen van Antiochus Epiphanes. Wij huiveren om met hem alles, wat na Antiochus plaats had, tot *verdichting* te brengen. — Zie hem over II. H. in Bd. I. S. 192 ff.

was, aan Daniel verleend, maar dat de Profeet hier in *zijn* karakter optreedt, om de geheimen der toekomst den Vorst te openbaren, en dus geheel afwijkt van den trant der oude Profeten.

Behalve de aangehaalde Voorspelling, komt Daniel nog eenmaal in dezelfde betrekking voor, waar hij later aan den ontroerden Belzazar het Geheimschrift aan den wand verklaart. (V: 26 — 28.) Daar doet hij slechts den overgang der heerschappij van het Babijlonisch in het Medisch Stamhuis kennen; het geen aanstonds na deze voorspelling plaats had. Dan, daar wij over hetzelve reeds vroeger handelden (89), zou het overbodig zijn, hierbij langer stil te staan. Alleen merken wij nog aan, dat Daniel ook hier in die Profetische betrekking optreedt, welke *hem* bijzonder eigen was.

Deze beide voorspellingen vinden wij in den Historischen Bundel opgeteekend. De Profetische Rolle levert ons vier Voorspellingen. Over elk derzelver willen wij het een en ander aanteekenen.

Juist is de aanmerking van *Hess* (90), dat het

(89) *Zie boven* II. Afd. bl. 118 verv. 142.
(90) HESS, *Gesch.* a. a. O. S. 214.

het duistere in Daniel zeer duister, het heldere zeer helder is. Wij zien dit vooral bevestigd in zijne Profetiën. Daarom heeft er ten allen tijde zulk een verschil van gevoelens in derzelver verklaring geheerscht, en zal zulks wel blijven heerschen.

Wanneer in de eerste Profetie vier dieren als uit zee opkomen, met verschillende eigenschappen en door verschillende handelingen gekenmerkt, wier laatste tien hoornen heeft, waartusschen een hoorn verrijst, die drie andere vernietigt, en zich verheft, groote dingen sprekende, terwijl ten laatste eenen, als eenes Menschen Zoon, het Rijk gegeven wordt door den Ouden van dagen, wiens heerschappij eene Eeuwige heerschappij is (VII: 2—14.); dan bewonderen wij de stoutheid en grootschheid dezer voorspelling.

Het karakter van deze Profetie is, dat zij, op de wijze der Profeten, alles in het groot omvat. Daarom kunnen de vier Koningen, hier bedoeld (vs. 17.), geene vier Vorsten van één Stamhuis zijn, maar vier Rijken op aarde, (vs. 23.) of wel, indien men deze denkbeelden vereenigen wil, vier Stichters van Monarchijen. — Het stelt dus de lotgevallen der Wereld in het groot voor, en bepaalt zich tot den afloop der Eeuwen. Immers,

ners, de aard der Voorſpellingen ſchijnt ons te leiden tot de gedachte, dat hier vier, nog aanſtaande, Rijken worden aangeduid (91). In zoo verre dus, als hier niet de Babijloniſche Heerſchappij kan bedoeld zijn, is deze van de voorgaande onderſcheiden (II: 31 verv.). Doch zoowel de vergelijking van deze met de overige Profetiën van Daniel, als vooral de overeenkomst in eenige hoofdtrekken met twee andere Voorſpellingen (II en VIII.), leidt ons tot de gedachte, dat hier de Perziſche, Griekſche, Romeinſche en Europeſche Heerſchappij bedoeld worden, uit welke laatſte tien Rijken zouden opſtaan, en onder dezelve een ander verrijzen, als eene den Godsdienst vijandige magt. Doch deze allen zouden zich oplosſen in het rijk van den Mesſias, dien God het rijk zoude geven, en die eene eeuwige heerſchappij zou hebben. Wie deze, den Godsdienst vijandige, heerſchappij zijn zou, die zich welligt onder de Europeſche Rijken verheffen zal, is tot nog toe niet bekend. Hij ſchijnt nog niet te zijn opgeſtaan; en ſchoon wij in deze dagen wel eens

(91) Zie dit, tegen het gevoelen van de meeste Uitleggers, duidelijk en overtuigend voorgeſteld door LE ROY, *Beſch. der Voorz. van Daniel*, bl. 14 volg. en MUNTINGHE, *Geſch.* t. a. p. bl. 97, 98.

eens hieromtrent kunnen gisfen, laten echter de Profetiën zich niet door gisfingen uitleggen. De toekomst zal ook hier Daniel verklaren.

Het is opmerkelijk, dat hier de vier Rijken onder het beeld van vier Dieren, doch het Mesfias-rijk door „ eenes Menfchen „ *Zoon*" wordt aangeduid. Hoe teekent ons de Profeet hierdoor niet deszelfs meerdere voortreffelijkheid! Ook ten deze gaat het gezigte meer in bijzonderheden, fchoon ook dezelve, even als de hoofdtrekken, onder algemeene uitzigten worden voorgefteld.

Duidelijker echter is eene volgende Profetie (VIII.), daar dezelve uitdrukkelijk wordt toegepast op die Volkeren, wier namen ons hier geboekt worden. — Onder het beeld van een Ram met twee hoornen (vs. 3.), wordt de heerfchappij der Meden en Perzen voorgefteld (vs. 20.). De gefchiedenis bevestigde deze Voorfpelling van Daniel, en niets noodzaakt ons de twee hoornen van de twee Koningen der Perzen op te vatten (92). Het is toch duidelijk, dat hier Medië en Perzië bedoeld worden, welke beide Rijken, zamen heerfchende, gevoeglijk onder het beeld van één Ram met twee hoornen kunnen worden voor-

(92) *Zoo* deed VOS t. a. p. II. 166. en anderen met hem.

voorgesteld. Daarom kwam het grootste (dat is Perzië, grooter in heerschappij dan Medië) later op (vs. 3.). Eerst toch heerschte het Medische, en daarna het Perzische Stamhuis (93), en het is daarom niet onverschillig, of hier Medië of Perzië in dezen rang genoemd worden. — Deze Ram wordt overwonnen door een Geitenbok van het Westen; Griekenland veroverde Perzië (vs. 5, 7, 21.), waarin Alexander als de eerste of de voornaamste Koning heerschte (vs. 21*b.*). Hoe nu door het Rijk van Griekenland dat der Macedoniërs kan bedoeld zijn, behoeft men met *Vos* (94) niet angstvallig te onderzoeken. Het is een Profetisch gezigte, waarin alles in het groot wordt voorgesteld, en de tusschenvakken als in de laagte liggen (95).

De vier aanzienlijken, die uit dien grooten hoorn opkwamen, zijn in de geschiedenis bekend in de vier Rijken, die uit het Macedonisch Rijk ontsproten (vs. 8, 22.). En nu willen wij niet twisten, wie door den Koning, stijf van aangezigte en raadselen verstaan-

(93) Dit is boven aangetoond II. Afd. bl. 135 en 138.

(94) Zie t. a. p. bl. 171. cf. BERTHOLDT a. a. O. II. S. 484.

(95) Zie over het *perspectief* der Profeten, EWALD, *de Godsdienstleer van den Bijbel uit het standpunt onzer zedelijke behoeften beschouwd*, I. 311.

ſtaande, bedoeld wordt (vs. 9 verv. 23 verv.). Niet onwaarſchijnlijk is toch de meening, dat hier Antiochus Epiphanes wordt voorgeſteld, wiens daden tegen de Joden door de Geſchiedenis verhaald zijn, en op wiens lotgevallen deze Profetie zeer eenvoudig kan worden toegepast (96).

Wij merken ten opzigte van dit Gezigte alleen nog aan, dat het opmerkelijk is, dat hier ſlechts de namen van Medië, Perzië en Griekenland benoemd worden, en de overige niet worden vermeld. — Geen wonder! want alleen deze Volken beſtonden reeds, toen dit Gezigte Daniel te beurt viel; de namen der overigen waren nog onbekend. — Zie hier dan den loop der Profetiën. De gebeurtenisſen worden in het groot geſchetst. Hier en daar treedt de Profeet meer in bijzonderheden (zie vs. 25.); doch dit betreft eeniglijk de gebeurtenisſen. Dan alleen worden de namen genoemd, wanneer dezelve reeds beſtaan. De Profetie voorſpelt wel *daden en lotgevallen*, maar geene *namen*.

Minder bezwaar vindt eene andere Openbaring, aan Daniel onder het Medisch Stamhuis

(96) Dit alles is zeer naauwkeurig, volgens den loop der Geſchiedenis, op Antiochus toegepast door VOS t. a. p. bl. 192 verv., ook ten opzigte der tijdsbepaling. en door BERTHOLDT, *Daniel* a. a. O. 488. ff.

huis en de regering van Darius (Cyaxares II.) geschonken (IX.). — De Profeet, begeerig uitziende naar de redding zijns Volks, ontvangt licht in deze duisternis. Hem wordt de tijd der geboorte van den Messias, de onderscheidene lotgevallen der Joden, vóór dat dit tijdperk zou aanbreken, en het heil door Hem op aarde te stichten, naauwkeurig bekend gemaakt, benevens de lotgevallen van dien beloofden Redder (97). — Daniel zelf verplaatst ons op het standpunt, om deze Profetie te verstaan, door de vermelding van den tijd, toen hem dezelve verleend werd.

Treffend, vooral wegens de vervulling, zoo wel van de hoofdtrekken, als van de kleine bijzonderheden, die hier vermeld worden, is de laatste Profetie, die twee jaren later dan het bevel van Cyrus tot terugkeer der Joden naar Palaestina dagteekent (H. X—XII.). Na eene geheel Symbolische voorstelling (H. X.), wordt ons de voorspelling zelve, eerst zoo duidelijk, en daarna zoo duister gemeld, dat wij ook hier een dieper inzien krijgen in Daniels Profetisch karakter. (XI—XII.). — De lotgevallen van het toen heer-schen-

(97) Meer uitvoerig is dit, behalve door vele Uitleggers, in het regte daglicht geplaatst door den beroemden MUNTINGHE, *Gesch.* t. a. p. VIII. 99—105.

fchende Perzifche Huis (XI: 2.), deszelfs onderbrenging door Xerxes (vs. 2b), en geheele vernietiging door Alexander (vs. 3.), worden met meer algemeene trekken geschetst. Daarop treedt de Profetie meer in bijzonderheden, ontwikkelt al die gebeurtenisfen, welke, en door den zamenhang, en door de gefchiedenis zoo naauwkeurig op het Syrifche en Egyptifche Rijk, inzonderheid op Antiochus Epiphanes en de lotgevallen der Joden doelen, dat wij nergens elders zulke heldere inzigten in de toekomst aantreffen. Doch aan den gezigtseinder is het nog duister, en breekt er flechts eene flaauwe fchemering door. Betere dagen zullen aanbreken (H. XII.), en dan, wanneer die toekomst daar is, hoe verre ook nu nog verwijderd, „ zullen velen ontwaken, die in het ftof der „ aarde flapen, deze ten eeuwigen leven, „ gene tot verfmaadheid" (vs. 2.). Daniel vraagt, wanneer dit gebeuren zal. Het wordt hem gezegd, maar ook hier blijft alles in het duister. Dit Gezigt in de toekomst blijft ook voor Daniel .... Profetie.

Hier begint dus het Gezigt met de tijden, die hij beleefde, en befluit in de verre toekomst, aan den tijd des eindes (XII: 9.). Het is echter alles aaneengefchakeld, van zijne dagen tot aan den afloop der Eeuwen. —

Groot

Groot intusschen is het verschil tusschen deze beide laatste en de voorgaande Profetiën. Daar (H. VII en VIII.) zag hij Gezigten en Droomen, waarin geheimzinnige beelden hem vertoond werden, als afbeeldsels van volgende gebeurtenissen. Hier (H. IX en X—XII.) treedt een Engel tot hem, en openbaart hem de lotgevallen der toekomst. — Daarenboven, wij bemerken ook hier, dat de naastbij gelegene voorwerpen meer in algemeene trekken, en de verwijderde meer in bijzonderheden geschetst worden; ja! hoe verder hij komt, des te duisterder wordt deze openbaring, tot dat eindelijk alles zich in de donkere toekomst verliest. — Hoe geheel Profetisch in aanleg en ontwikkeling!

Genoeg naar ons doel, nopens den zin en omvang der Profetiën van Daniel. Wij beoogden hierdoor alleenlijk het punt aan te wijzen, van waar wij meenen, dat deze Profetiën moeten beschouwd worden. Hierdoor voorgelicht, onderzoeken wij nu het belang dezer Voorspellingen, en wij doen het door de ontwikkeling van

Daniels Profetisch Karakter.

Intusschen, daar het van belang is, dit naauwkeuriger aan te toonen, en hierbij in-

 zon-

zonderheid ſtil te ſtaan, zal zulks (indien wij ons niet bedriegen) gevoegelijkst door *vergelijking* kunnen geſchieden. Hierdoor alleen leeren wij hem in zijne waarde kennen, en vinden wij in de punten van vergelijking aanſtonds de trekken van zijn Profetisch Karakter. Vergeleken wij te voren, om het belang van Daniels Geſchiedenisſen te gevoelen, zijne Verhalen met die der Ongewijde Schrijvers (98); het zal noodig zijn, dat wij, tot ontwikkeling van het belang der Profetiën, dezelve vergelijken met die der overige Profeten des O. V., en ten deze zoo wel de overeenkomst, als het verſchil, opmerken. — Wanneer wij dan hier en daar een oog ſlaan op de overige Profeten, zullen wij telkens genoegzame wenken ter vergelijking opzamelen.

Onderlinge vergelijking der overige Profeten.

De meeste der Profeten waren geheel en al Israëlitiſche Profeten, en treden als zoodanig op. Wij bedoelen hierdoor, dat zij als Joden tot de Joden en over hunne lotgevallen handelden. Drie of vier hoofdtrekken brengen wij bij hen tot het karakter van Israëlitiſche Profeten: — zij ſpreken meestal van

(98) Zie boven II, Afd. n. 1. bl. 111 verv.

van de Joodſche lotgevallen; — zij ſtellen den Mesſias voor als een Joodſchen Mesſias; — zij doen bij de uitbreiding van deszelfs Rijk de Volkeren tot de Joden komen, en verhoogen hierdoor den luister van het Joodſche Rijk; — en zij ſtellen vreemde Volkeren alleen voor in betrekking tot Israël, of als deszelfs vijanden. — Een oog in hunne Profetiën zal ons hiervan overtuigen.

Micha (99) doelt in alles op de lotgevallen der Joden. Wat hij in de toekomst voorſpelt, is geheel tot de Joden beperkt; want Juda, Israël, Samarië en Jeruzalem, zijn hem de gezigtspunten zijner Profetiën. Den Mesſias ſtelt hij voor als een Bethlehemiet (V: 1.), wiens Regering Israël tot vrede en voorſpoed zou doen geraken (vs. 2 — 4.), en *hen* verlosſen van alle vijanden (vs. 5.). Wanneer het zich zou *uitbreiden* onder de Volken, zou dat Rijk van den Mesſias daar luisterrijk heerſchen (6 — 13.), en zich handhaven boven de Afgoden (14.). Daar is Jehova de Regter van Israël (I: 2 — 4.), die zich beklaagt over het gedrag van *zijn* Volk (VI: 2 — 5.). — Meer algemeen

(99) Het zal niet noodig zijn van de vroegere Profetiſche uitzigten bij David en anderen te gewagen.

meen schijnen de uitzigten van *Joël*, zoo wel als van *Hozëa*, doch al ras bemerken wij bij beiden derzelver beperking tot Israël. Men vindt daar wel de lotgevallen van andere Volken, met name van Egypte en Phoenicië, maar alleen in zooverre zij in betrekking tot Israël staan. Wijl zij *hen* beleedigd hadden, daarom zouden hen deze Volksrampen treffen. Het zou hun overkomen, zegt Jehova, „ van wegen mijn Volk en mijn erfdeel, „ Israël, dat zij onder de Heidenen heb„ ben verspreid .... en verkocht aan de „ kinderen der Grieken .... Ja! om het „ geweld aan de kinderen Israëls, zou Egijp„ te worden tot eene verwoestinge, en Edom „ tot eene wildernis" (Joël III: 1—16. II: 6, 19.). — Ook in de voorspellingen van den Messias gaat hij uit van de Joden. Immers hij had den Joden de verlossing uit hunne Ballingschap toegezegd, en vervolgt zoodanig, dat wij duidelijk bemerken, hoe hij deze zegeningen mede tot Israël betrekkelijk maakt. Op welk eene wijze dit plaats zou hebben, ontwikkelt de Profetie niet. Ook hier blijft het duistere behouden. Immers, wanneer aan *slaven en slavinnen* deze voorregten beloofd worden, dan zou de Profeet welligt kunnen doelen op de Heidenen, uit welke de Joden hunne slaven namen,

maar

maar regtſtreeks kan men dit niet verder toepasſen dan op de Heidenen, die onder de Joden wonen (II: 28, 29.). — Zoo geheel nationaal zijn de Voorſpellingen van Joël.

Dit zelfde heerscht in andere Profetiën. — Eerst doet *Amos* Gods oordeelen over de Syriers, Filiſtijnen, Tyriers, Edomiten, Ammoniten en Moabiten kennen (I — II: 3.), eer hij tot de Israëliten overgaat. Doch behalve dat deze allen Naburen en Broeders der Israëliten waren, zoo worden inzonderheid derzelver onheilen bedreigd, als ſtraffen over de boosheid door Israël bedreven. En ſchoon Moab bedreigd wordt wegens verkeerdheid aan Edom, ſchijnt het verband echter hier op Israël terug te wijzen; behalve dat Moab als nabuur van Israël voorkomt. — Wanneer *Zephanja* de Filiſtijnen, Moabiten, Moren en Asſyriers met Goddelijke ſtraffen bedreigt, behoeven wij niet ſlechts hierbij op te merken, dat ſommige derzelver dit lot ondergingen, om dat zij Israël, Jehova's Volk, beſchimpt hadden (II: 8.); immers het Profetisch oog weidt ook verder. Hij toont de rampen aan, die Israël wachteden bij de overheerſching van Nebukadnezar. Doch dit zelfde lot beidde ook andere Volken. Daarom moest zulks Israël leeren op hen niet langer te ſteunen.

nen (III.). — Terwijl bij *Habakuk* de Chaldeën in derzelver kracht worden voorgesteld, komen zij daar slechts voor als Overwinnaars van Israël (I: 6 verv.). Zoo wordt de overwinning van Israël uit de magt der Chaldeën treffend geschetst (II: 2—6.) (100). Zoo bidt Israël om redding (III: 2.), gedenkt aan de Goddelijke weldaden (3—15.), en wacht op de verlossing van Juda. — Ook na de Babijlonische Ballingschap waren de uitzigten der Profeten geheel Joodsch. *Haggai* en *Zacharia* doelen geheel op de herbouwing van den Tempel, en eindigen, gelijk meestal, in de dagen van den Messias. Doch ook bij hen, vooral bij *Zacharia*, gaat het geheele Messias-rijk uit van de Joden, en de geheele voorstelling is Joodsch; en *Maleachi*, die de rij der Profeten sluit, rigt zich geheel tot zijne Natie, en geenszins tot de andere Volken.

Intusschen zijn er onder de Profeten, wier uitzigten niet zoo zeer door nationale grenzen beperkt zijn, en bij welke wij helderder gezigtspunt ook voor andere Volken erlangen. Zij doen eene schrede verder; en wij zul-

(100) Zie vooral SCHROEDER in *Obs. ad origines Hebraeas*, c. IV. § 11, 12. en MUNTINGHE, VII. 227.

zullen eenige derzelver aanhalen. — *Jona*, misschien de eerste onder de Profeten, wier rollen ons in het O. V. bewaard zijn, heeft ook ruimere gezigtspunten, dan zijne opvolgers. Men zou kunnen gissen, dat deze Profetie welligt tot een les voor Israël moest strekken. Doch wij willen ons niet met gissingen inlaten. Liever zeggen wij (zonder eenigzins over de geschiedenis te spreken), dat Jehova door hem zijnen wil aan andere Volken mededeelde, en dus hierdoor een wenk gaf, dat Hij ook bevel voerde over andere Volken. — Meer nationaal is *Obadja*, daar hij ook Edom, tegen wien hij sprak, in betrekking plaatst tot Israël, want ,, zij waren ,, kinderen van Esau, en zij begingen geweld ,, aan Jakob " (vs. 9.). Intusschen ook bij hem zien wij al de Volkeren uit eenen beker drinken (vs. 15, 16.). Dan, behalve dat dit slechts wenken, geene volledige tafereelen zijn, is zulks vooral te verklaren uit den tijd, waarin hij schijnt geleefd te hebben, bij of na den val van Juda, of bij de Babijlonische Ballingschap. Er brak toen reeds eenig licht door; doch dit bleef bij hen ook meer in wenken, en wij vinden hier steeds een gedrongen weerslag op Juda (vs. 10, 11, 12, 17, 18.).

En *Jesaia!* — Meer uitvoerig zijn zijne

P. 0.

Profetiën, veelal tot verschillende Volken gerigt, en het is, of wij hier eene vermenging van nationale oogpunten en algemeene uitzigten vinden. — Immers uit Sion verspreidt zich de Wet. Aan Sion wordt het heil van het Messias-rijk beloofd (H. LIV en LV.). Wanneer dit heerlijk tijdperk aanbreekt, dan komt die Messias, als een lot en rijsje uit Jesses afgehouwen tronk voort (XI: 1 verv.), en daaruit ontspruit al dit heil. — Vooral daar is het, als of de Volkeren zich tot de gemeenschap van het hersteld Israël begeven (LX: 1 verv.), en zij komen naar Israël met hunne rijkdommen en schatten (vs. 3 verv.). Zij zouden dan den Godsdienst der Joden aannemen (LVI: 1—8.). Hij is geheel Israëlitisch in aard en wending. Jehova bestraft Israël over deszelfs ondankbaarheid (I: 2—3.), vertroost het in deszelfs druk (XLVI: 3, 4.), en boezemt het moed onder tegenspoed in (XLIX: 14, 15.). Wanneer daar Babijlons Koning optreedt, is het als de Verdrukker der Israëliten; want de Heere zou hun rust geven van hem, en het zegelied over hem wordt den Israëliet in den mond gegeven (XIV.). Daarom wordt er een lofzang aangeheven over de vernedering van Babylon (XLVII.); wijl Jehova dit beschikte, daar zij Israël onregtvaardig behan-

handelden (vs. 6 — 9.). Wie herkent hier niet den Joodfchen Profeet? — *Moab* wordt bedreigd, wijl dit Volk Israëls rampen door tijdige hulp had kunnen afwenden (XVII.); en de lotgevallen die van Cyrus voorfpeld worden, moesten de Joden vertroosten (XLI: 8.). — Hier en daar echter vinden wij trekken, die geheel en al tot de Volken betrekkelijk zijn, en geheel niet op Israël doelen.

Jeremia, levende tijdens de Babijlonifche Ballingfchap, ook in vreemde Gewesten, is wel grootendeels tot de Joden betrekkelijk. In onze Verzameling toch zijn H. II — XLV geheel en alleen tot de Joden gerigt, en wanneer daar de Chaldëen en andere Volken vermeld worden, is het alleen in betrekking tot de Joden. Ja! aan het begin zijner Rollen wordt ons *zijn* ftandpunt aangewezen. Jehova koos hem ten Profeet tegen Juda (I: 18.), en dit land zou door vreemde Volken geftraft worden, omdat het Jehova verlaten, en andere Goden gerookt had (I: 16.). — Maar aan het einde onzer (101) Verzameling vinden wij de Profetiën tegen Egypte, Moab, Ammon, Edom, Sy-

(101) Het is toch bekend, dat de plaatfing der verfchillende Profetiën in onze Uitgaven verfchilt van de *Alexandrijnfche* Vertaling.

Syrië, Arabië en Elam (XLVI—LI.); en het is hier, dat de Profeet ook over vreemde Volken Gods oordeelen uitspreekt. Hier en daar vinden wij in dezelve ook Israëlitische trekken. Zoo moest de Profetie tegen Egypte strekken, om Israël te vertroosten (XLVI: 27, 28.), omdat zij de Joden verleidden, troffen hen deze oordeelen. Het was steeds de God der Joden, de Jehova, die hun deze oordeelen toezond (XLVI: 10, 15, 18, 25. XLVII: 4, 6, 7. XLVIII: 35, elders) als straffen over de verkeerdheid, „omdat zij „zich groot gemaakt hadden tegen Jehova" (XLVIII: 42.); het is Jehova, die hen verlossen zou (XLVIII: 47. XLIX: 6, 39.). Doch tevens worden deze lotgevallen veelal in het algemeen voorgesteld. Ook tot andere Natiën, zonder rugzigt op Israël, strekt zich Jeremia's Profetie als oog, of liever de Openbaring, hem verleend, uit. Hier reeds treedt de Profeet meer in bijzonderheden; doch wij mogen niet voorbijzien, dat dit alles tot de naastbijgelegene tijden betrekking heeft. In zoo verre alleen worden hem deze uitzigten verleend, en zij staan allen, als Profetiën over afzonderlijke Volkeren; schoon men in dien beker, waaruit allen drinken zouden, een meerderen band der Volkeren vindt, welke wij bij de andere

mis-

missen. — De Profetiën echter tegen Babijlon zijn geheel uit Joodsche oogpunten voorgesteld (L — LI.) (102).

Maar nog meerder licht ging er voor *Ezechiël* op, en hij, tijdgenoot van Daniel, en medeballing in Babijlonië, doet ons te midden van het grootste verschil, ook eenige aannadering zien. — Wanneer wij zijne Profetiën, in die orde, waarin zij thans geboekt staan (103), onder één oogpunt brengen, dan vinden wij daar eene *Profetische Geschiedenis der Joden*, van zijne dagen af tot op de verste tijden, dat is, eene Profetie nopens de geheele Geschiedenis der Joden. Zijne Rolle begint met de lotgevallen der Israëliten (H. IV — XXIV.), vervolgt in die hunner vijanden of naburen (XXV — XXXII.), en zet de gebeurtenissen der Joden, of hier en daar der met hen verwante Volken, voort (XXXIII — XLVIII.); waarin de herstelling zijner Natie (XL.), nevens de laatste vijanden, die hen zouden bestrijden, en de eindelijke oplossing dezer geschiedenis ontwikkeld wordt.

Im-

(102) Wij spreken niet van H. LII, omdat men hetzelve met GROTIUS in latere tijden zou kunnen plaatsen, en aan een' anderen Schrijver toeëigenen.

(103) Het is toch duidelijk genoeg, dat zij niet in die orde zijn uitgesproken of verleend.

Immers, „ men hoort in Ezechiël den man, wien het Vaderland alles is (104)" Daarom doelen *vele zijner Profetiën* geheel *op Israël.* De beschrijving der Afgoderij in den Tempel (VIII.), de straf over Israël (VI, VII, IX.), vooral over Jeruzalem (XXI), der verkeerdheid en snoodheid van de Joodsche Regenten (XXXIV.), en de Allegorien over Israël (XIII: 10 — 15. XXII: 28. XV. XVI.) zijn hiervoor zoo vele duidelijke bewijzen — Daarom zijn de *Messiaansche Voorspellingen* bij Ezechiël geheel Joodsch. Daar zal de Messias, als een tweede David, de Joden rigten (XXXIV: 22 — 31.), en hun allerlei heil doen genieten (XXXVII: 24 — 28. XXXVI: 25.). Alleen tot de Joden is daar alles betrekkelijk. Daarom gaat, waar de ware Godsdienst wordt uitgebreid, het Messias-rijk uit den Tempel en de Joden uit (XLVII: 1 — 12.) (105). Intusschen, daar Israël geen Staat meer uitmaakte, en hij Priester was, had hij niet zoo zeer staatkundige, als wel zedelijke en godsdienstige oogpunten (106).

Dik-

(104) Het zijn de woorden van HESS a. a. O. S. 85.

(105) Zie vooral STINSTRA, *Aloude Voorspell.* III. 197. en MUNTINGHE, *Geschied.* VII. 85. not. 47 over deze duistere Profetie, over welker verklaring wij ons hier niet inlaten.

(106) HESS, *Gesch.* a. a. O. S. 31, 32.

Dikwerf maakt hij *melding van andere Volken*, maar meestal *in betrekking tot Israël*. — Zoo zal het raadsel of de gelijkenis (XVII: 1—8.) de onderbrenging van Israël door Nebukadnezar, of der Joden overhelling tot Egypte aanduiden; en zal elders de wegvoering van Joachaz naar Egypte en Jojakim naar Babijlon worden voorgesteld (XIX: 1—9.). — Ook bij hem komen de Ammoniten, Moabiten, Edomiten en Filistijnen voor als naburen, of veeleer als vijanden der Joden en van Jehova. Daarom troffen hen deze oordeelen (XXV.). Daarmede toch beginnen zij. — „Want om„dat zij gezegd hadden: Heah! over Jeho„va's heiligdom, als het ontheiligd werd, „en over het land Israëls, als het verwoest „werd, daarom zou God hen overgeven aan „die van het Oosten (vs. 3, 4.); omdat „zij verblijd waren geweest in alle plunde„ring over Israël (vs. 6.). — Of wel, „omdat Moab en Seïr zeiden: ziet! het huis „Juda is gelijk als de Heidenen (vs. 8.); „omdat Edom met alle wraakgierigheid ge„handeld heeft tegen Juda (vs. 12.); om„dat de Filistijnen door wrake gehandeld „hadden (tegen Juda; gelijk het verband „schijnt aan te duiden) (vs. 15.), daarom „zou Jehova hen straffen, en zouden zij

„ weten, dat Hij de Heere was. (vs. 5, „ 7, 11, 17.)" — Doch ook daarmede eindigen zij. Immers, ſchoon wij niet willen twisten over de tijdorde en de plaatſing zijner Profetiën, die voorzeker niet overeenſtemmen, ſchijnt toch vooral bij de voltooijing, H. XXV—XXVIII een geheel uit te maken, nopens den ondergang van zoo vele naburige vijanden der Israëliten, welke op Israëls voorſpoed zou uitloopen; te weten, opdat door hunnen ondergang Israël zou veilig wonen. Want deze Profeten-Rol eindigt in de uitzigten, die zich hier voor Israël opdeden, „ zoodat Israël geen doorn „ of distel (geene vijanden) meer hebben „ zou van allen, die rondom woonden (de „ naburige Volken); dan zouden zij vreed„ zaam leven, nadat Jehova gerigt zou heb„ ben allen, die hen beroofd hadden" (XXVIII: 24 — 26.). Zoo blijft de Joodſche Natie ook voor vreemde Volken een werktuig tot verheerlijking van God; en werpt Ezechiël, zoo menigmaal hij van de Volken ſpreekt, een blik op zijn Volk (107).

Intusſchen, Ezechiël deed *ook eene trede verder.* — Let daartoe niet ſlechts op den ondergang van Tyrus, zoo als dezelve aaneenge-

(107) HESS, *Geſch.* a. a. O. S. 89 en 76.

geſchakeld wordt voorgeſteld (XXVI — XXVIII.); want daar wordt de grootheid van Tyrus bezongen, nevens derzelver invloed en luister. En echter vinden wij ook hier aan het begin den ſleutel tot deze geheele Profetie: „ omdat Tyrus zich verhief tegen „ Jeruzalem en haar beſpotte (XXVI: 3.), „ daarom zou zij vallen" (vs. 4.). Zij is echter meer ontwikkeld, dan wij dit bij de overigen gewoon zijn. Hiertoe zal ook die tegen Sidon behooren, welke ons in de lotgevallen dier ſtad doet indringen. — Maar let daartoe veeleer op de Voorſpellingen tegen Egypte, alwaar deze Israëlitiſche tint minder doorſtraalt, en het ſchijnt daar, als of de Profeet telkens meerder licht ontving, en als of ruimer kreits hem werd geopend (XXIX — XXXII.). Ook hier ſtraalt wel de aanleiding door. Hoogmoed toch, was de oorzaak van al deze ſtraffen over Egypte; „ omdat zij den huize Israëls een rietſtaf ge- „ weest waren," dat is: bedriegelijk jegens hen handelden, wanneer zij op hen ſteunden (XXIX: 6.). Zoo moest Israël daardoor leeren, niet meer op hen te vertrouwen (vs. 16.). Doch de ontwikkeling van Egypte's lot wordt hier meer in bijzonderheden voorgedragen: en ſchoon de uitkomst ook bij hem was, „ opdat zij wisten, dat Hij de

„ Heere was," is echter de geschiedenis niet meer in weinige wenken bevat.

Of, waar hij een uitstap doet in de verre toekomst, en Gog en Magog (108), de vijanden der Joden, of wel den herstelden, door den Messias luisterrijk hernieuwden, Joodschen Staat, beschrijft, daar is Ezechiël eenig onder zijne voorgangers, bij welke wij te vergeefs zulke verre uitzigten zoeken. Maar de Profeet kenschetst zich echter ook hier in zijn nationaal karakter. Gog en Magog zijn vijanden der *Joden* (XXXIX.). Zij zouden vallen op de bergen *Israëls* (vs. 4.). Gods heilige naam zou daardoor in *Israël* worden geheiligd (vs. 7.). Met één woord: door *Israël* zou zijn ondergang berokkend worden, en hij worden begraven (vs. 11—16, 21—28.).

En welke is nu de slotsom uit dit alles opgemaakt? Wij bevatten dezelve in vier bijzonderheden.

1. Grootendeels zijn de uitzigten en voorspellingen der Profeten op de Joden en derzelver lotgevallen gerigt. De Messias was een Joodsche Messias, die den Joodschen Staat

(108) Waarschijnlijk moeten wij onder deze namen Noord-Asiatische Volkeren verstaan. Zie de *Uitleggers*.

Staat in luister zou herstellen. Alles is *om* en *door* de Joden.

2. Vreemde Volkeren, die bij hen bedreigd worden, staan meestal in verband met de Joden, als hunne naburen, vijanden, of bondgenooten. Als zoodanig komen zij voor, en de Profeten laten niet na dit oogpunt telkens aan te duiden.

3. Hier en daar breken echter meerdere lichtstralen, een uitgestrekter profetische gezigtskring, door. Langzamerhand deelt Jehova meer kennis mede, en wij zien in de Profeten en hunne Schriften die trapswijze ontwikkeling, die in de geheele Openbaring plaats heeft. Doch het blijft veelal bij wenken. Meestal heerschen, ook te midden dier ruimere oogpunten, Israëlitische trekken. Wanneer de lotgevallen der Volkeren worden medegedeeld, dan worden wij dikwerf onverwachts tot de Joden teruggeleid.

4. Maar meer nog dan bij anderen heerscht dit bij *Jeremia*, inzonderheid bij *Ezechiël*. Zij zijn in al het voorgaande gelijk aan hunne voorgangers of opvolgers. Maar desniettemin ziet men het hun aan, dat zij onder andere omstandigheden leefden, in andere landen en betrekkingen verkeerden; dat Jehova hen deels met een ander, meer uitgestrekt, doel

bezigde. Zij hebben ruimere voorspellingen. *Ezechiël* dringt zelfs eenmaal in de verre toekomst door. En echter, ook dan verliezen wij den Israëliet niet uit het oog. Al wat van vreemde Volken gezegd wordt blijft: geschiedenis en voorspelling van *elk* Volk afzonderlijk. Deszelfs Geschiedenis *begint* eerst bij hen meer in bijzonderheden te treden; maar blijft dan ook tot één Volk bepaald. Vereeniging van meerdere Natiën of van elkander in tijdorde opvolgende Rijken, zoeken wij te vergeefs in hunne Voorspellingen; want wanneer zelfs een *Jeremia* hiertoe eene schrede wijder doet, door verschillende, gelijktijdig bestaande, Volkeren onder één oogpunt te brengen, wanneer hij alle uit één beker laat drinken, dan nog strekt zich alles, wat vreemden betreft, of tot de naastbijgelegene voorwerpen, of tot de toenmalige tijden uit: slechts bij de Joden hebben zij ruimer uitzigt.

Zie daar (indien wij ons niet bedriegen) het standpunt, waaruit wij de Profeten moeten beoordeelen. — En *Daniel* nu! — Hij eischt onze afzonderlijke overweging en vergelijking met hen. Hij komt in vele opzigten met de overigen overeen, in andere staat hij alleen.

Laat

Laat ons dit in eenige trekken uit zijne Profetiën nasporen.

Daniel als Israëlitisch Profeet.

Daniel was Israëlitisch Profeet. Ook hem plaatsen zijne Voorspellingen in dit zelfde daglicht met de andere Profeten. — Het kon niet anders, of de Godvruchtige Jood, uit zijn Vaderland naar Babijlonië verplaatst, bleef ook dáár Jood, en wanneer Jehova hem uitkoos, om zijnen wil Vorsten en Volkeren te openbaren, dan moesten ook deszelfs Profetiën den Jood doen uitkomen. Als zoodanig werden hem nu en dan Gezigten en Droomen verleend, die betrekkelijk waren op Israël. Hij leefde met zijn Volk in Ballingschap, en op de verlossing uit dezelve, zoo wel als op de lotgevallen zijner Natie, in zijn Vaderland weergekeerd, doelden nu en dan de Openbaringen, hem verleend. — Daarom toch eindigen sommige zijner Voorspellingen met de vermelding van *de lotgevallen der Joden*, en van den invloed, dien vreemde Volkeren op hen zouden uitoefenen (VIII: 24, 25. XI, XII.); en komt hij in dezelve ongemerkt op hen terug. Ja! wij zien dit vooral in die Israëlitische Profetie (IX.), welke aanleiding neemt van zijne

Natie en daarop geheel betrekkelijk is. Deze vooral toont ons in Daniel den Israëliet, wien, peinzende op de lotgevallen zijns Vaderlands, deszelfs toekomst ontsluijerd wordt. Daarenboven, hoe meer de Profetiën van Daniel van zijn' lateren leeftijd afkomstig zijn, des te meer Israëlitisch vinden wij in dezelve. Immers veel minder komt Daniel ons als Israëlitisch Profeet voor in H. VII en VIII, dan wel in de beide volgende Voorspellingen H. IX – XII.

Daarom inzonderheid doelen alle zijne Profetiën op *het Rijk van den Messias*, die reeds vroeg beloofd was, en door elken Israëliet verwacht werd. Dat ook Daniel deelde in die uitzigten zijner Natie, blijkt ons duidelijk. — Zoo zou in de dagen der vijfde Heerschappij het Messias-rijk opkomen, als een Rijk alleen van God afkomstig, „het „zou geenen anderen Volke worden overge„laten, en in eeuwigheid niet verstoord „worden" (II: 35, 44.). Den Messias zou „Heerschappij, Eere, en het Koning„rijk gegeven worden: dat hem alle Vol„keren, Natiën en Tongen eeren zouden. „Zijne Heerschappij is eene eeuwige Heer„schappij, die niet vergaan zal" (VII: 14.). Vooral de geheele Israëlitische Profe-

tie

tie (H. IX.) doelt op dien „ Mesſias, den Vorst," die na een bepaalden tijd „ zou „ worden uitgeroeid " (IX: 25, 26 en elders).

Ja! het is vooral uit dit oogpunt te beſchouwen, dat *de lotgevallen der Joden* ſteeds *in verband* gebragt worden *met het Mesſias-rijk*. Wij zien het in den loop van ſommige Profetiën. Er zou eens eene redding dagen voor de Joden, nadat dit Volk veel zou hebben geleden. Daar God hun lot beſtuurde, zou de Mesſias hen redden. Wij zien dit vooral (om geene andere voorbeelden bij te brengen) H. IX., alwaar de redding der Joden geheel en al verbonden wordt met de lotgevallen van den Mesſias, en zelfs de tijdrekening der 70 weken brengt deze twee gebeurtenisſen in verband (IX: 24—26.).

Daarenboven, daar Daniel Israëlitisch Profeet was, wordt alles ook in *de beſturing der Volken* geheel *door God bewerkt en geregeld*. Wij zeggen niet door den God Israëls, want zoo wordt Hij hier niet voorgeſteld; maar Hij, de Almagtige, die ſlechts eenmaal (en dat nog wel in een afzonderlijk gebed) als: de God van Daniels Vaderen, wordt aangeſproken, die alleen H. IX. als: de Jehova, voorkomt, beſtuurt alles. Waren toch de

Jo-

Joden gewoon alles uit een Theocratisch oogpunt te bezien, ook Daniel doet het in zijn Boek. Doch hierover moeten wij vervolgens handelen.

In zoo verre ſtaat Daniel gelijk met de overige Profeten. In andere opzigten echter verſchilt hij van hen. Immers *Daniel had ook in zijne Joodſche uitzigten hier en daar ruimer gezigtskring, dan de anderen.* Wij zien ook in de Voorſpellingen van Daniel eene gedurige voortgang in ontwikkelde kennis. Jehova gaf telkens zoo veel licht in de toekomst der Joden, in de kennis van het toekomſtig heil, als naar de behoeften der tijden geſchikt was. Langzaam en trapswijze ging Hij voort. Ook Daniel moest dit naar zijn ſtand en betrekking openbaren. Hij was de man, daartoe regt geſchikt.

Daniel toch treedt ten opzigte van *de lotgevallen der Joden* in volgende dagen meer in bijzonderheden. Bij hem worden de tusſchenvakken der Joodſche Geſchiedenis meer aangevuld. Wat van Antiochus Epiphanes daar gemeld wordt, ſtaat op vele plaatſen in betrekking met de geſchiedenis der Joden. Zulke uitzigten, zoo helder en opgeklaard, waren alleen voor Daniel geopend. Hij zag daar, welke onderdrukking zijne Landgeno-

noten zou overkomen, en dit wordt hem zelfs tot in kleine bijzonderheden geopenbaard (H. VIII en XI.). Hij zag Stad en Tempel herbouwd, zijn Volk verdrukt ten tijde van den Messias, maar ook Jeruzalem gesloopt en geheel verwoest door magtige vijanden (H. IX: 24 — 27.). (109).

Dit zelfde treft ons in de *Messiaansche Voorspellingen.* — Dien beloofden Redder, die ons in de Psalmen en vroegere Profetiën in deszelfs lotgevallen wordt voorgesteld, leeren wij bij Daniel in deszelfs *betrekkingen* en *werk* kennen. Hij was „des Menschen „Zoon" (VII: 13.). Hij was „de Mes„sias, de Vorst" of „de Gezalfde Vorst" (IX: 25.) (110). Hij ontvangt het Rijk van God (VII: 13, 14.), en heerlijk is zijne luister en grootheid (VII en VIII.). Hij zal, eene Hem en zijnen Godsdienst vijandige magt overwinnen (VII: 25 — 27.). Vooral meer ontwikkeld wordt hier zijn werk op aarde aangeduid. Uitdelging der zonden, en daardoor heil voor de wereld, ophouding der Profetiën en inwijding van zijn Godsdienst, zie daar wat de Jood van Hem kon verwachten (IX: 24.); en zijne uitroeijing

(dood)

(109) MUNTINGHE, *Gesch. der Menschh.* VIII. 268.
(110) t. a. p. in de *Aant.* 59. bl. 30. n. 8.

(dood) zou voor Hem niet nadeelig zijn (vs. 26.). — Ja! hier wordt de sluijer opgeligt, die voor voorgaande Profeten nog bedekt was, nopens den tijd, wanneer die Messias verschijnen zou. Al is dezelve nog ingekleed in eene duistere, welligt Chaldeeuwsche, tijdrekening, waar hij spreekt „van 2300 avonden en morgens" (VIII: 14.) van „een tijd, tijden en een' halven tijd" (XII: 7.); het raadsel is ons desniettegenstaande niet geheel onopgelost, vooral waar hij spreekt van „zeven weken, van zeven en twee en zestig weken" (IX: 24—26.). Voor Daniel althans deed het een helderder licht opgaan, dan tot nu toe door de Profeten Gods was ontstoken.

Welk een hoog belang boezemen ons de Profetiën van Daniel in, wanneer wij ze in dit licht beschouwen! Hier vinden wij die schakel in de Voorspellingen terug, die van het Paradijs naar Golgotha en van daar naar den afloop der Eeuwen voortloopt. Deze Profetiën zetten voort en breiden uit, wat de overige Profeten geboekt hebben. Zij doen, hoe meer de tijd der ontwikkeling nadert, des te meer licht aanbreken. Zij doen dit door een Staatsman aan vreemde Hoven: een eenig voorbeeld in de Geschiedenis! Zij doen dit in de dagen van volksonheil en bal-

ling-

lingschap! Belangrijk was het toch voor den Jood (al erkende hij het niet) hierover gedurig de stemme Gods te hooren, en telkens daarvan op nieuws te worden verzekerd.

Daniel als Wereldprofeet.

Hooger echter rijst dit belang, wanneer wij het Profetisch karakter van Daniel uit een ander, inzonderheid gewigtig, oogpunt beschouwen. *Daniel als Wereldprofeet!* Zie daar het voorname standpunt, waarop zijne Voorspellingen hem plaatsen. Hij was als Profeet geheel verschillende van al de overige Profeten zijner Natie. — Is er al veel overeenkomst tusschen *Ezechiël* en *Daniel*, af te leiden van hunnen leeftijd en het land hunner Ballingschap, hij is echter *geheel eenig*. Dit verschil nu moeten wij verklaren uit de verschillende betrekkingen, waarin zij verkeerden, en de bedoeling van Jehova met beiden. Immers Jehova schikte zich niet alleen trapswijze naar de behoeften van hen, voor welke de openbaring gegeven werd, maar ook in elk tijdperk schikte Hij zich, zoo wel in Palaestina als buiten hetzelve, naar de redelijke en zedelijke behoeften der Profeten zelve. Helderder uitzigten verleende Hij aan hen, wien de begrippen

meer

meer waren opgeklaard. — Daarom zag zich *David*, de Koning, den beloofden Verloſſer als een magtig Vorst voorgeſteld. Wanneer *Ezechiël*, als ambteloos balling (als *privaat perſoon*) of wel als Priester, in Babijlonië nadacht over de lotgevallen zijner Natie, dan zag hij alles in betrekking tot Israël, of hij ging uit van zijn Vaderland. — Maar *Daniel* alleen had ruimer gezigtskring. *Daniel*, geplaatst op verhevener ſtandpunt, dan de overigen; Hoveling bij de magtigſte Wereld-Monarchij dier dagen, (om het even of die dan tot het Stamhuis der Babijloniërs, of der Meden behoorde) zag de Wereld niet in het klein, maar in het groot. Hij aanſchouwde de woelingen der Volkeren. Hij beoordeelde de raadſlagen van de magtigſte Monarchen der Aarde. Hij alleen had Profetiën, overeenkomſtig zijn' ſtand en betrekking. — Hem toch werden niet ſlechts Openbaringen gegeven, die alleen gekeerd waren rondom zijn Vaderland, even als het rad rondom deszelfs as, die daarvan uitgingen, die daarop weerſloegen; maar de Geest Gods leide voor hem ook de toekomst der Volken bloot, in geene betrekking tot Israël (111); ja!

(111) Over de uitzigten der Profeten zie vooral MUNTINGHE, *Geſch. der Menschh.* VII. 262 verv. en HESS

ja! de geschiedenis *der Wereld* wordt bij hem meer aaneengeschakeld voorgesteld; bij de andere Profeten was het (gelijk wij zagen) alleen de geschiedenis van Israël of van eenige afzonderlijke Volken.

Een en ander voorbeeld tot bevestiging hiervan, strekke ten bewijze. — Wanneer hij het droombeeld van Nebukadnezar verklaart, (II: 37 verv.) dan opent Jehova hem de Geschiedenis der Eeuwen; dan staat hij daar, als de Bode Gods, aan den verslagenen Despoot den wil des Almagtigen openbarende. Hij doorloopt jaren en eeuwen. Hij ziet Volken na Volken ondergaan. Hij eindigt in dat heerlijk Rijk, hetwelk, als het Rijk van den Messias, alles zou vermalen op aarde. Het is niet (en hier is Daniel *karakteristiek*) de Geschiedenis van Israël, maar de *Geschiedenis der Wereld*, die hem geopenbaard is.

Nog eene proeve. — Welk een blik wordt hem in de dagen van Belzazar gegund, in de lotgevallen der Wereld. (VII.) Bijna geen wenk, vinden wij hier nopens Israël (112). Men heeft wel eens gemeend, dat deze Rijken,

HESS, *Geschichte*, a. a. O. bij de behandeling der Profeten, elk afzonderlijk.

(112) NIEMEIJER zegt wel (*Karakt.* IV. 561.) „dat Daniel, met de lotgevallen van eenige H. VII. „afgescheiste Rijken, het nieuwe Rijk der Joden ver„bindt."

ken, zoo wel in deze als in de voorgaande Profetie, daarom hier in derzelver lotgevallen werden voorgefteld, wijl deze juist den meesten invloed op de Joden gehad hebben. Men heeft dit doel opgemaakt uit het flot der Profetiën, alwaar men meende, „de Davidifche Theocratie" te herkennen (113). Doch wanneer wij Daniel eenvoudig nalezen, zonder de denkbeelden der overige Profeten in hem in te brengen, vinden wij althans in *zijne* woorden voor dit gevoelen geen bewijs. Het is toch iets anders, of wij,

„bindt." Doch op geen genoegzamen grond. Het fchijnt toch tegen de Gefchiedenis te ftrijden, indien wij door het vierde Rijk dat der Joden begrijpen; en vs. 13 fchijnt mij althans toe, duidelijk op het Mesfiasrijk over de Aarde te doelen. Zie MUNTINGHE, *Gefch.* VIII. 8. NIEMEIJER wordt door HARRMBERG, BENZEL, DATHE en anderen gevolgd. Indien al Daniel voor zich zelven geloofde, dat dit Mesfiasrijk uit de Joden ontftaan zou (hetgeen niet kan ontkend worden); hier ftelt hij het uit *dit* oogpunt niet voor. Het is „een *opkomend* „Rijk," (VII: 13.) zonder bepaling van waar dit ontftaan zou. Men onderfcheide hier het Mesfiasrijk *in het algemeen*, en zoo als het *uit de Joden* ontftaan zoude. — BERTHOLDT (*Daniel* II. 428.) blijft ook bij dit Hoofddeel, ingevolge zijne meening over dit Boek, bij de opvolgers van Alexander ftaan; doch daar wij andere oogpunten voor Daniels Geschrift meenden te vinden, verwijzen wij naar het boven gezegde in de eerfte Afdeeling dezer Verhandeling.

(113) HESS a. a. O. S. 127, 128.

wij, die Daniel, te gelijk met de overige Profeten nalezen, hieruit kunnen opmaken: het geen Daniel hier voorftelt, als het Rijk van den God des Hemels, zal wel hetzelfde Rijk aanduiden, hetwelk de andere Profeten „ het Davidisch Mesfias-rijk" noemen; en iets anders, of Daniel het Gods-rijk onder dit oogpunt heeft voorgefteld. — Wij bekennen openhartig, voor het laatfte bij Daniel nergens eenigen grond gevonden te hebben. Hij oogt duidelijk op de uitbreiding van het Godsrijk in het algemeen: waarover wij zoo ftraks meer zullen bijbrengen. — Indien dit vervalt, dan vinden wij evenmin grond voor het eerfte gevoelen. Of waaruit blijkt ons, dat de vier eerfte Rijken, hier vooral in betrekking tot de Joden voorkomen? Daniel geeft ons hiervan zelfs geen wenk. Minder eenzijdig zijn zij voorgefteld. Hij was thans Hoveling en ging meest altijd van zijn ftandpunt uit. Hij zag thans het Babijlonisch Rijk, als een Wereldrijk, als een Hoofdrijk dier dagen. Hij ziet de opvolgende Wereldrijken, meer in betrekking tot Babijlonië. — Zoo verandert zijn ftandpunt. Alles is daar een geheel. Het is alles aaneengefchakelde Wereldgefchiedenis, maar door God, den Allerhoogften, beftierd, welker trekken wij hier en vervolgens zoo duidelijk en fprekend gefchetst zien, dat de Beftrijders van den Bijbel, wil-

den zij niet hun eigen vonnis vellen, tot de ongerijmde en onbewezene ſtelling moesten vervallen: „ die lotgevallen zijn te duidelijk, om voorſpeld te kunnen worden." Helaas! welk een uitvlugt! als of Goddelijke Alwetendheid en Wijsheid, in de trapswijze opheldering der Profetiën, binnen de grenzen van menſchelijke bekrompenheid beperkt ware! — Dan, keeren wij terug naar Daniel. In één Gezigte liggen honderde jaren voor hem bloot. Vier geweldige Rijken ziet hij opkomen, heerſchen en ondergaan. En het zijn de Rijken, die de Aarde beroerd hebben! Voorzeker, nergens vinden wij de Geſchiedenis der Wereld zoo Profetisch voorgeſteld, als in deze beide Voorſpellingen (II, VII.) (114). Welk een verſchil zelfs met Ezechiël! Wanneer deze de eindelijke vijanden van het Mesſiasrijk, Gog en Magog, zal voorſtellen, komen zij echter geheel voor in betrekking tot Israël. Ook bij Daniel komt eene dat Rijk vijandige magt aan het einde der Geſchiedenis te voorſchijn (VII: 8, vergel. 24, 25.), on-

(114) Te regt intusſchen merkt de opmerkzame HESS, *Geſch.* a. a. O. S. 127. aan, dat men zich hierdoor te onregt heeft laten verleiden, om de Geſchiedenis der Wereld naar deze vier tijdperken te behandelen. Profetie is nooit regel voor de Geſchiedenis.

onder het beeld van een hoorn. Maar hier is de Profetie ontbloot van het Joodſche kleed. Het is een Rijk, waarin men groote dingen zal ſpreken tegen den Allerhoogſten, en het zal de Heiligen der hooge plaatſe verſtoren. Het is eene magt, die zich tegen het *Godsrijk* verzet.

Deze beide Profetiën zijn (indien wij ons niet bedriegen) geheel uit dit ruim gezigtspunt te beoordeelen en te verklaren. Dit zelfde inzigt is hem nog duidelijker, maar meer vereenigd met nationale trekken, geopend twee jaren later, in de Voorſpelling ten tijde van denzelfden Koning (VIII.). Dáár kent hij niet ſlechts de opkomst en den ondergang der Rijken, maar ook de namen van de Koningrijken der Meden, Perzen en van Griekenland (VIII: 20, 21.). Zoo was Daniel niet ſlechts een Joodsch Profeet des Allerhoogſten, maar tevens een Wereld-Profeet (115). Toen God door Daniel Babijlons Koning deed waarſchuwen, toonde hij zich een' God te zijn, niet alleen van Israël, maar ook van andere Volken. Toen God door hem uitzigten in de toekomst verleende, vertoonde Hij zich niet ſlechts als den beſtuurder van de lotgevallen der Joden, maar der Wereld. Zoo is

(115) Voortreffelijke wenken hierover leze men bij den helderdenkenden HESS, a. a. O. S. 126, 161, 166.

is Daniels Profetie teregt door *Herder* genaamd: de Openbaring van Joannes in het O. Verbond; en kan het niemand bevreemden, dat verschillende Uitleggers deze beide Rollen te zamen vergeleken; vooral indien wij zijne *uitzigten in het Messias-rijk* opmerken (116).

Ja! Daniel bleef Jood, en beminde zijn Vaderland. Dit gevoel bleef hem ook dan bij, wanneer hij de lotgevallen der Wereld openbaart. Hij wachtte met zijn Volk dien beloofden Redder, en kende hem als den Gezalfden. Maar hoe helder zijn ook ten deze zijne verwachtingen! Het was geen Messias der Joden alleen, maar ook der Volken (117). Hier vinden wij het verband tusschen zijne volksverwachtingen, en uitzigten der Wereld. Niet door nationale grenzen zijn zijne uitzigten beperkt. Jehova deed hem helderder blikken in de toekomst slaan.

(116) HERDER, *Brieven tot de beoef. der Godgel.* I. 181.

(117) Toen wij boven (bladz. 221.) deze plaatsen aanhaalden, bedoelden wij daarmede alleen zijne openbaringen nopens den Messias, zonder aan te duiden, of hij dien als een Messias der Joden, dan wel tevens als een Messias der Volken voorstelde. Daartoe was hier de plaats. Men zie dit verschillend oogpunt niet voorbij.

ſlaan. — Een Mesſias-rijk was de hoop en het uitzigt der Profeten, die hetzelve grootendeels als eene opluistering en herſtelling van het Rijk der Joden beſchouwden. Doch meer licht kon een Daniel verdragen. Hij was rijp voor vrijer oogpunten. Bij hem is het daarom niet zoo zeer een Mesſias-rijk, dat door den Redder der *Joden* geſticht wordt; dat heil voor de Wereld uit de *Joden* doet voortkomen; dat de Volkeren zich tot de *Joden* doet wenden, gelijk elders bij de Profeten; maar dat Mesſias-rijk is het *Godsrijk op Aarde*. Dit Godsrijk zou geſticht worden door den Mesſias der Volkeren; maar het zou, als „ voortſpruiten uit de „ Wereldmonarchijen; het zou een Koning„ rijk zijn, verwekt door den God (niet Is„ raëls, maar) des Hemels, dat in eeuwig„ heid niet zal verſtoord worden, en dat „ geenen anderen Volke zal worden over„ geleverd; hetzelve zal al de Koningrijken „ vermalen, maar zelf zal het in eeuwigheid „ beſtaan (II: 44.); dat Rijk zal een eeu„ wig Rijk zijn en alle Heerſchappijen zullen „ het eeren en gehoorzamen" (VII: 27.). Heerſchende is bij Daniel in ſommige zijner Profetiën het denkbeeld van een Godsrijk, dat eenmaal de Wereldrijken overmeesteren, en de Aarde vervullen zal. Dat Mesſiasrijk

is niet als bij de overigen, flechts leeniging der Joodfche rampen, maar het is de eindelijke Godsregering, waarin alle Rijken der Wereld zich oplosfen (118). — Zoo dringt hij door tot in den afloop der Eeuwen. Hij gaat niet alleen uit van Jeruzalem en den Tempel; maar, Staatsman en Hoveling bij de Magtigen der Aarde, is hem zijn ftandpunt aangewezen van de Rijken en Troonen der Wereld; hij volgt die tot in het Godsrijk, dat eenmaal alles zou overheerfchen (119). Ja! leest Daniel, en gij ziet het: de Rijken der Aarde verliezen zich in dat Godsrijk, even als de rivieren in den Oceaan; zij worden verflonden door hetzelve. De geheele Aarde is deszelfs gebied, alle Volkeren zijn deszelfs onderdanen, alle Vorften deszelfs dienaars, alle Engelen deszelfs trawanten; God alleen is deszelfs Koning. — Was het wonder, dat Daniel, na zulke Gezigten verklaren moest: „Dit hoorde ik, maar ik „verftond het niet" (XII: 8.). Was het wonder, dat na zulke verbazende Openbaringen aan dien aanzienlijken Staatsman van de eerfte Wereldmonarchij dier dagen gegeven,

„zij-

(118) MUNTINGHE t. a. p. VII. 263.

(119) NIEMEIJER, *Karakt.* IV. bl. 561. en HESS a. a. O. S. 164.

„ zijne gedachten hem zeer verschrikten, en „ zijn glans veranderde" (VII: 28.); „ dat „ hij, Daniel, zwak werd, en eenige dagen „ krank, en hij ontzet was over dit Gezigte" (VIII: 27.)?

Ook nu leidt dit alles ons tot deze opmerkingen.

1. Daniels Profetiën zijn afzonderlijke Geschriften, zonder eenig onderling verband. Want in elk heerscht een verschillend doel, verschillende uitzigten, verschillende gezigtspunten en afloop. Sommige zijn meer tot de Geschiedenis der Wereld betrekkelijk (II, VII.); andere geheel Israëlitisch van aanleg en doelen daarom op de Joodsche lotgevallen (IX.); andere wederom verbinden deze beide trekken, en terwijl zij van de Wereldgeschiedenis uitgaan, verliezen zij zich in de lotgevallen der Joodsche Natie (VIII, X — XII.).

2. Die Israëlitische Profetie (IX.) dagteekent van tijden, toen de hoop op herstelling voor de Joodsche Natie aanbrak. Daarin vinden wij de oorzaak, dat dezelve zoo nationaal is. De Profeet ademde reeds weder voor zijn Vaderland, en deze voorspelling werd hem gegeven als een bewijs van de verhooring zijnes gebeds, hetwelk hij aan het einde der Babijlo-

nische Ballingschap opzond. — In deze, zoowel als in twee andere (VIII, X—XII.), wordt echter dat meer beperkte niet gevonden, hetwelk alles geheel en alleen tot de Joden betrekkelijk maakt. Nergens vinden wij den Messias en zijn Rijk voorgesteld, geheel als een Joodsch Rijk, waartoe de Volkeren komen zouden.

3. Maar voor Daniel, den Staatsman, was het overgelaten, alle Volkeren onder één punt te vereenigen; de lotgevallen der Volken in Wereldgeschiedenis te veranderen; het onderling verband der Wereldheerschappijen aan te toonen, en dan in bijzonderheden (*detail*) te treden, waar andere Profeten slechts wenken geven, en de geheele Geschiedenis der Wereld zich eindelijk te doen oplossen in de Geschiedenis van het Godsrijk (II, VII.). Hij vooral had staatkundige oogpunten (120).

4. En hier bewonderen wij de trapswijze opklimming in de openbaringen onder het O. V. — Telkens breekt meerder licht door. Jehova openbaarde meer en meer zijnen wil aan de Volkeren; doch gaf nooit meer licht, dan waarvoor de Profeten en hunne tijden rijp waren. Vele, als Micha, Joël, Hozea, Amos,

(120) HESS, *Gesch.* a. a. O. S. 214.

Amos, Zephanja, Habakuk, Haggai, Zacharia en Maleachi, waren geheel Israëlitische Profeten in aanleg en ontwikkeling. Nu en dan brak er, of in vreemde Rijken, of als zoo vele wenken voor de Joden, hier en daar een lichtstraal door, wanneer een Jona, Nahum, Obadja en Jezaïa, vooral wanneer een Jeremia en Ezechiël in Egypte of Babijlonie profeteerden. Maar ook dan spraken zij *van elk Volk afzonderlijk*, tot dat Daniel door God werd uitgekozen, om naar gelang van zijn' stand, betrekking en karakter helderder oogpunt te ontvangen; dit alles, wat zij in wenken voorstellen, in het groot te ontwikkelen, en bij de Israëlitische trekken, die wij ook in hem niet moeten voorbijzien, zuivere Wereldgeschiedenis te openbaren, die afloopt in het Godsrijk.

5. Hij is dus eenig onder de Profeten. Die na hem profeteerden, waren zelfs meer Joodsch in aanleg; geen wonder, want zij leefden weer *in* of *na* de tijden der herstelling van hun Vaderland, en ademden geheel voor hunne Natie. Zelfs Daniel is in zijne laatste Profetiën meer Joodsch in zijne uitzigten; want toen herleefde zijne Natie, en verheugde hij zich in haar voorregt. Maar wij zoeken daarom de helderder uitzigten van hem niet alleen in zijnen leeftijd en zijne woonplaats; want

want waarom ontmoeten wij dan hetzelfde niet bij Ezechiël? of bij Jeremia? of wel bij Zacharia en Maleachi? Maar Jehova (indien wij hier mogen gisſen) koos Daniel uit, omdat hij, als Hoveling en Staatsman in die tijden, meer dan anderen rijp was voor zulke ruime oogpunten.

Hoe belangrijk worden, vooral uit dit oogpunt, de Profetiën van Daniel! Zij behooren in de reeks van voorſpellingen des O. V. Zij voltooijen, wat door de anderen is begonnen. Zij geven ons den overgang tot de Profetiën des N. Verbonds; want zij ontwikkelen denkbeelden, die daar worden verwezenlijkt, en zij ontwikkelen ze op eene wijze, geheel voegende voor die tijden. Uit dit oogpunt uitgaande, ſtoot men zich niet aan de duidelijkheid der voorſpellingen, noch aan de ongelijkvormigheid met de andere Profeten. Neen! zij openen ons nieuwe uitzigten: nieuw, niet ſlechts in de dagen van Daniel, zoowel als van Jezus; niet ſlechts voor de Joden, wier lotgevallen, voorſpoed zoowel als tegenſpoed, onderdrukking zoowel als uitredding, hier worden aangeduid; niet ſlechts voor de verſchillende Volken der Aarde, met name Babijloniërs, Perzen, Grieken en Europeërs; maar nieuw ook voor ons, die ons hier die heerlijke uit-

zig-

zigten voor de toekomst van het Godsrijk op aarde geopend zien, welker vervulling wij welligt in onze dagen zien aanbreken (121). Zoo verbinden zij die schakel van voorspellingen, die van de vroegste dagen der wereld voortloopende, zich eerst zal ontwikkelen aan den afloop der Eeuwen. Zij rigten eene nieuwe gedenkzuil op voor de waarheid van het Christendom.

Christen! zoudt gij ze willen missen uit uwen Bijbel?

Nog eene blik op Daniels boek geslagen, zoowel op de Profetiën als de Geschiedenissen; en wij zullen het hoog belang van dezen Bun-

(121) Wie denkt hier niet aan *Zendeling-* en *Bijbelgenootschappen*, en aan het *Heilig Verbond*: die teekenen onzer tijden! Wie denkt niet aan de doorbrekende verlichting onder Roomschgezinde Christenen! En beginnen dan deze uitzigten van Daniel zich niet reeds in onze dagen te verwezenlijken? Men leze vooral de belangrijke wenken, gegeven door den Hoogl. J. VAN VOORST in *Orat. de commodis et emolumentis, quae e singulari Principum Europaeorum, in Rel. Christ. his temporibus profitenda, consensu, sperare et augurari liceat*, Lugd. 1817. en deszelven *Aanspraak in het Haagsch Genootschap*, 1819. bl. 18 verv.; benevens den Wel Eerw. TH. HOOG, *Aanspraak in het Haagsch Genootschap*, 1818. bl. 66.

Bundel uit een laatste oogpunt gevoelen. — Gewigtig is in het O. V. de voorstelling der Godsregering (*Theocratie*), zoo als deze bijzonder tot de Joden betrekking had, en zich van daar uitstrekte tot de Volkeren der Wereld, en deszelfs erkentenis bij hen voortplantte. — Maar gewigtig zijn ook de trekken, welke wij hieromtrent bij Daniel vinden, en onzer afzonderlijke overweging waardig; want

7. Daniel heldert de Geschiedenis der Theocratie in derzelver voortgang op.

Wanneer wij spreken van de Godsregering (*Theocratie*), zoo als dit denkbeeld heerschende is in het O. Verbond, en deszelfs sporen heeft in het Evangelie, dan bedoelt men bierdoor niet zoo zeer het bestuur van God over de Volkeren der Aarde, maar vooral die bijzondere betrekking, waarin Jehova, als Koning, tot Israël stond (122). Doch bij de *geschiedenis* der Theocratie beoogen wij inzonderheid den voortgang dezes bestuurs over de Aarde, en de langzame en traps-

(122) Zie den voortreffelijken arbeid van HESS, *von dem Reiche Gottes*; en, *Kern van Gods Koningrijk*; benevens zijne *Geschiedenissen des Bijbels*.

trapswijze uitbreiding dier kennis. Men let daarin hoe Jehova, de God der Joden, door de lotgevallen der Volken meer werd geëerd, als der Joden Koning, en als de opperste en eenigste God ook der overige Volken. Deze Geschiedenis strekt zich dus uit tot de middelen ter wering der Afgoderij, en de aanduiding, hoe God is voortgegaan zijne kennis meer en meer uit te breiden over de Aarde, en haar te doen rijpen, opdat eenmaal alles voor dezelve zou bukken.

Wat Daniel ons ten deze aanduidt, zullen eenige bijzonderheden kortelijk voorstellen.

1. *Het Boek: Daniel wijst overal in de lotgevallen der Israëliten en andere Volken, God als den Koning der Joden aan.* — Het is Jehova, de God der Joden, die ook hier voortgaat hen als Koning te regeren. Hij is het, die toont alle lotgevallen zijns Volks te regelen, die als Koning aan elk zijner onderdanen die gaven schenkt, welke hij behoeft: aan den eenen, verstand in wetenschap, aan den anderen in gezigten en droomen (I: 17.); die zijn Volk niet verlaat in Ballingschap, te midden van brandende Ovens en geopende Leeuwenkuilen (I — VI.). Hij toont alomme het bestuur te voeren over de Rijken der Wereld, wanneer Hij hunne opkomst en ondergang te voren laat

aan-

aankondigen (VII, VIII.); wanneer hij de beleediging, Hem en zijnen dienst aangedaan (V: 2.), niet ongeschonden gedoogt (V: 28.); wanneer hij den invloed der Volken op elkander doet kennen (IX, X.); wanneer hij .... doch waartoe meer voorbeelden bijgebragt, welke reeds den oppervlakkigen lezer voor de aandacht zijn.

Er is echter in de Geschiedenis der Godsregering eene andere trek, welke niet mag verzuimd worden, betrekkelijk tot de wijze, waarop Jehova steeds werkzaam is. — Die eenheid (*harmonie*), welke in de natuurlijke en zedelijke wereld plaats heeft, zal ons ook hier voorlichten. Het is niet alleen eene bovenmenschelijke hand, die alles geleidt, maar vooral eene gestadige afwisseling van donker en licht, welke in de lotgevallen der Volkeren, even als in de natuur, de blijkbare tred van het Godsbestuur is. Wij ontmoeten dezen draad der Goddelijke leiding, niet alleen in de algemeene en bijzondere lotgevallen der Volkeren en Menschen; maar dezelve is vooral door de geschiedenis der Israëliten doorgeweven. Dat Daniel spreke!

Hoe veel donkers was er niet voor dien Godvruchtigen Jongeling in de wegvoering uit zijn Vaderland! Had hij dan ook dat teeken van Goddelijk ongenoegen over Israël ver-

verdiend? Maar hoe werd deze donkere zijde althans eenigzins opgehelderd, op eene wijze die voor hem onberekenbaar was, door de betrekkingen waarin hij geplaatst werd (H. I.)! — Veel donkers was er voor hem in de ongenade des Konings, in de ſtraffe waartoe hij verwezen werd, als ware dit het loon zijner Godsdienſtigheid. Duistere uitzigten opende dit voor het Volk in ballingſchap! Doch eensklaps werd dit opgehelderd, toen hij zoo wonderbaar werd uitgered en bewaard (H. V.)! — Donker was de beproeving der drie Israëliten, toen de aanbidding van Jehova hun zoo duur kwam te ſtaan! Scheen het niet, als of Jehova zijne Vrienden en zijn Volk vergat, in het tijdſtip, toen zijne eer vooral moest worden gehandhaafd? Zoo dachten welligt de Joden; maar nu juist werd al dat duistere opgehelderd, en eene beſlisſende proeve betoont zijne Opperheerſchappij. — Ja! hoe veel donkers was er niet in den toenmaligen toeſtand van dat Volk? Het ſcheen, als of Jehova ophield hun Koning te zijn, toen hunne Eerdienst werd vernederd en de heilige vaten des Tempels (dat eigendom des Konings!) ontheiligd werden. Hoe verſlagen heeft welligt reeds de Jood getreurd! Maar God regeert. Hij hand-

 haaft

haaft zijne koninklijke eer, en duldt geene majesteit-schennis. Dat toonde Hij, toen een Belzazar zoo geducht gestraft werd. — Doch reeds trekken genoeg.

2. In de Geschiedenis der Godsregering moeten wij vooral letten op *den voortgang derzelve van de Joden tot de overige Volken*, en op de voortplanting van de erkentenis dezes Godsbestuurs door dezelve. Wij zien hier dan: *Jehova maakte zich in dezen tijd bekend, als de Allerhoogste; als de opperste Godheid boven de Afgoden.* Alles, wat wij in den historischen Bundel lezen, is hiertoe dienstig. God bedoelde dit bij al deze gebeurtenissen; en het is uit dit oogpunt, dat wij dezelve niet als verdichte wonderen, maar als waardige handhavers zijner eer beschouwen. — Hij bleef de Jehova, de God Israëls. Hij gaf ook aan andere Volkeren Bescherm-Engelen; doch de eerste van deze is die der Joden, Michaël (X: 13, 21.). Als den zoodanigen openbaarde Hij zich ook aan de Heidenen. Zijn Volk werd door hem verlost. Israël werd in de Ballingschap niet vergeten van zijnen God. Den Israëliten alleen geeft hij zijne Openbaringen: hun alleen ontdekt Hij de toekomst der tijden en de lotgevallen der Wereld (VII — XII.). Of

wan-

wanneer Hij dit aan de Babijloniërs doen zal, dan handelt Hij door middel der Israëliten; ja! door hen, in tegenoverstelling der Chaldeën (II, V.). Hij gebruikt de Israëliten om zijne oordeelen den Volkeren aan te kondigen; en als de vaten van den *Israëlitischen* Eerdienst misbruikt en beleedigd worden, dan wordt *Hij* gehoond (V: 1, 2 vergel. 23.). — Daarom erkende Nebukadnezar Hem als den God van Sadrach, Mesach en Abednego (III: 29.), als den God der Israëliten (II: 47.), en huldigde Darius de Meder den God Daniels (VI: 27.), den God, dien Daniel gedurig eerde (VI: 17.).

Maar deze Jehova, die God Israëls, die „ door zijne wetten, geboden en regten " (IX: 5, 10, 11.), de Koning was van dit Volk, deed der Natiën zijne Oppermagt zien en erkennen. Reeds bij voorgaande Profeten trad Jehova, dien men te voren alleen als der Joden God beschouwde, op, als een God der Volken. Doch vooral bij Daniel werd dit ontwikkeld. — Hij betoonde zich aan Nebukadnezar als den *Alwetende*, die daarom een God der Goden was, een Heer der Koningen, omdat hij de verborgenheden openbaart en de droomen des Konings verstaat, meer dan de Goden, welke deze diende (II: 47.). — Hij, de God Israëls,

openbaarde zijne *Almagt* zigtbaar aan den magteloozen Vorst, waar Hij zijne vrienden bewaart in den gloeijenden oven, en deed hem zijne oppermagt boven deszelfs Goden erkennen, schoon de dwaasheid van het menschelijk hart dit welligt tot zekere hoofdeigenschap terugbragt, waar men moet erkennen, dat geen andere Godheid alzoo verlossen kan (III: 29.). Maar daarom juist toonde hij eerst aan hem (IV.), en later aan Belzazar, dat Hij de *eenige God* was, die niet met andere Goden *wilde* gediend zijn, wien *alleen* de eere toekomt, „ die de Allerhoog„ ste is, en wiens Heerschappij is, eene „ eeuwige Heerschappij (IV: 34.), en tot „ wien niemand zeggen kan: wat doet gij" (IV: 35.). „ Hij toonde zich alleen een „ God des Hemels, bij wien al de paden „ des Konings waren," en die, bij miskenning, deszelfs Rijk voleindigd had, wijl Hij alleen moest gediend worden (V: 23 vergel. 25—27.). Ja! heeft Hij zijne Almagt niet verheerlijkt, toen hij aan Darius toonde dat zijn Eerdienst niet moet worden gestoord, want dat hij zijne aanbidders in den dreigendsten nood kan bewaren (VI: 21, 23, 28.)?

Hoe groot en geducht verschijnt hier de God Israëls! Hij betoont zich den Bestuurder der Wereld, die ook die Volken, wien

Hij

Hij tot nu toe onbekend was, nadert en zijne grootheid doet zien. Hij is het, die zijne oppermagt boven hen doet gevoelen, niet aan den vergeten inwoonder des lands, maar aan de magtigfte Monarchen der Aarde, op dat deze hunne gevoelens den Volkeren openbaren. Hij doet het aan hen, die openlijk verklaren: Groot en geducht is de God Israëls (IV.)! Welk eene wijsheid en grootheid in dezen gang van dat Godsbeftuur!

3. Maar vooral, *Jehova breidde deze kennis en erkentenis voor het vervolg uit.* Niet alleen opende Hij zich door deze daden van Alwetendheid, Almagt en Majesteit, het eerst den toegang tot het hart der Vorften, verzwakte daardoor reeds aanvankelijk de grondflagen van den dienst der Afgoden, en hield het aandenken levendig, dat Hij, de God der Joden, niet verkort was in wetenfchap en magt; dat dezelfde hen hier, als in Judea, befchermde; dat de verachte toeftand der Joden geen bewijs was voor de magteloosheid hunnes Gods. Hij gaf hierdoor veeleer bewijzen, dat Hij nog de Almagtige, de Eeuwige, de Allerhoogfte, de Eenige God was, die dat gene verrigten kon, waartoe de andere buiten ftaat waren. — Niet alleen werd

daardoor het gevoel van een' Allerhoogsten God; die grondslag van den dienst éénes Gods; verhoogd, versterkt en opgewekt, en meer en meer het gevoel van de Eénheid Gods, zoo wel onder de Beelden- en Veel-Goden-dienaars, als onder de belijders van éénen God (de Meden) verhoogd. — Maar inzonderheid versterkte Hij dit geloof aan Hem, door die Openbaringen, waarin Hij toonde, dat de toekomst Hem was ontsloten, ja! door Hem werd geregeld. Hierdoor toch werkte Hij, zoowel bij de Heidenen als bij de Joden in latere tijden, de erkentenis voort van *éénen* waren God, daar Hij hun deed zien, dat die lotgevallen reeds in de dagen hunner Vaderen waren ontdekt. — Ziet het in Daniel, den Profeet. Als Israëliet zag hij al de gebeurtenissen der Volken uit een Theocratisch oogpunt. God bestierde deze (123). Maar daarom is het niet, de God Israëls; maar de God des Hemels. Tot deze vorming zijner denkbeelden had zijn stand hem aanleiding gegeven, en de aard zijner Profetiën had zulks nader ontwikkeld. De kleine bijzonderheden der Rijken heeft niemand zoo zeer in verband gebragt met de Theocratie, en dezelve tegen het Messias-rijk overgesteld, als Daniel in zijne Voorspellingen.

(123) HESS a. a. O. S. 158.

gen (124). Bij de andere Profeten was het meer Israëlitische Theocratie, die zich ook over andere Volken uitstrekt, maar bij Daniel wordt dezelve Wereld-Theocratie. Zoo moesten deze Voorspellingen de getuigen van Jehova's grootheid in volgende Eeuwen, en de uitbreiders van zijnen dienst zijn. Zij waren zoo vele boden tot volgende Eeuwen: „ Hij alleen is de God des Hemels, die van „ eeuwigheid bestaat. "

4. Letten wij voorts op de wijze, waarop deze Theocratie onder Joden en Heidenen werd voortgeplant: *Jehova deed dit alles door de tijdigste en meest gepaste middelen.* Werpen wij daartoe nog eenmaal een oog op den geest der Godsregering. — Hij openbaarde zich aan *die Volkeren*, voor welke dit meest behoefte was. De *Joden* zagen de blijken van zijne Almagt in een' tijd, toen dit hun zoo noodig was. Het scheen den Jood, als of God ophield hen te regeren; overal ontmoetten zij de diepste Afgoderij, waarin de aarde verzonken lag. Dat ééne Volk, hetwelk zijnen dienst moest bewaren op de wereld, ziet! het wordt verstrooid onder de Volkeren, beroofd van deszelfs Tem-

(124) a. a. O. S. 214.

Tempel en uitwendigen Eerdienst, verwijderd van het land der Vaderen. Dat Volk, dat in Egypte, evenzeer als in Palaestina, eene helling tot afgoderij geopenbaard had, zal het wel kunnen blijven bestaan in den dienst van God, nu deszelfs neiging zoo veel voedsel ontvangt? Zoo oordeelt de mensch. Maar juist deze omstandigheid weet de Allerhoogste te gebruiken, om hun de blijken te geven van zijne grootheid boven de Afgoden; hij weet door de betuigingen hunner overwinnaars hen te bewaren voor den dienst der vreemde Goden; ja! hun lust en iiver voor den Vaderlijken Godsdienst in te boezemen, en zich bekend te maken onder de Volken, geducht en gevreesd door de magtigste Despoten. Aan de Joden, die van de waarheid zijner voorspellingen overtuigd waren, openbaart Hij, wat namaals gebeuren zal, om hun daardoor blijvenden eerbied en vertrouwen en hoop in te boezemen.

Maar ook aan de *Babijloniërs* zouden deze teekenen verkondigen, dat Hij de Allerhoogste was. Juist aan de Babijloniërs, de toenmalige beheerschers der Wereld; aan dat Volk, hetwelk thans den meesten invloed had onder de Natiën, hetwelk deszelfs Godsdienst dikwerf te gelijk met de overheersching had kunnen overleveren; aan hen wer-

werden de duchtigste proeven gegeven, dat de God Israëls de eenige Godheid was. Aan de onderdrukkers van Israël werd het kennelijk gemaakt, dat de God van Israël zich niet liet bespotten, dat zijn' dienst zich zou uitbreiden over de Aarde. Hierdoor werd een bolwerk tegen deszelfs omverrewerping aangelegd! — Aan de magtigste Despoten, wier bevelen en besluiten aan zoo vele Volkeren werden medegedeeld, gaf Jehova zulke blijken zijner Godsregering, dat zij hunne gevoelens voor de Aarde betuigden. — Daarenboven ook den *Meden*, die door den dienst van éénen God eene schrede nader waren gekomen, werden die bewijzen van Goddelijke grootheid en bestuur gegeven, waardoor zij te eer konden worden overreed, dat deze de ware God zij. — Ziet! dat is de gang der Godsregering, die wij bewonderen! Welk een ruimen kring ontving hierdoor de kennis der Theocratie!

Deze openbaring zijner grootheid aan de Volkeren, deed Hij *door de geschiktste personen.* — In elk tijdperk schikte Hij zich naar de behoefte der Volkeren en Menschen. Die zelfde Jehova, die vroeger in Egypte zorgde voor de bewaring van zijn Volk en dienst, door Joseph te verheffen tot Groot-Vilier van de magtigste Monarchij *dier* Eeuw, deed

het, zoo vele Eeuwen later, in Babijlonië, Medië en Perzië door Daniel; deed het in beide tijden door Staatsmannen, die ook aan de Hoven der Afgodendienaars Jehova bleven verheerlijken. — Hoe gepast voorzeker! Daniel, Godvruchtig van zijne jeugd aan, had door zijnen rang en ſtand invloed op de raadſlagen der Koningen, en op het lot der onderdanen. Hij kon daardoor dikwerf aan den loop der zaken eene wending geven, zoo al niet voordeelig, althans niet ſchadelijk, voor den dienst van Jehova. — Daniel, Jood van geboorte en voorſtander zijner Natie, was het, die door zijne verdienſten de achting der Babijloniërs voor de Ballingen kon doen vermeerderen, en dus den toeſtand der Joden verbeteren; waardoor de Godsdienst bevorderd werd. — Daniel vooral, Staatsman bij de magtigſte Wereld-Monarchij dier dagen, was regt geſchikt, het denkbeeld te omvatten, hetwelk voor den bekrompen Jood te ruim was: Wereld-Monarchij, door God beſtuurd! Dien Daniel koos Jehova uit, om door hem zijn wil aan Vorſten en Volken bekend te maken, en de gelegenheid aan te bieden tot vertooning zijner grootheid (125). — Keeren wij deze voorſtelling om,

(125) HESS, *Geſch.* a. a. O. S. 124.

om, dan ſtaan daar gedurig de *Chaldeën* tegen over Daniel en zijne vrienden. Zij, de verſtandigſte onder de Babijloniërs; de voorſtanders van den dienst der Afgoden en den Beeldendienst; ingelicht, zoo zij waanden, in de geheimen der Goden; Raadslieden des Konings, en vijanden van den Godsdienst der Israëliten, moesten boven allen, (meer nog dan de Staatsmannen of het Volk) in ſtaat zijn de oogmerken van dien God te verijdelen. Maar waren zij nu niet in ſtaat, dan bleken hunne Goden magteloozer te zijn dan Jehova. — Welk eene wijsheid dus, dat Daniel veelal tegen hen overſtond! Welk een bewijs voor de Heidenen: Der Joden God alleen is de Allerhoogſte; welke eene ſchrede verder tot erkentenis der Theocratie op Aarde, ware het niet, dat de dwaasheid der menſchen ook hier uitvlugten gezocht had!

Zoo werkte Jehova door middel van zulke menſchen, bij de meest geſchikte *Volkeren onder teekenen, overeenkomſtig den geest dier tijden.* Hij moest zijne kennis voortplanten op Aarde, en meer en meer voortwerken aan de eerbiediging van zijn beſtier, bij uitſluiting van andere Goden. Dit doet Hij in onze dagen door de prediking des Evangelies; maar andere, meer zinnelijke,

hulp-

hulpmiddelen vorderden de vroegere dagen, en waren behoefte voor den Oosterling. Reeds in *Jezus* tijd moest daarom het zegel van wonderen en voorspellingen op deze leer worden gedrukt. Maar meer nog deed Hij het in de dagen van Daniel, door geduchte, maar duidelijke, middelen, steeds gewijzigd naar den geest en de behoefte dier tijden. Het zijn wonderen van Almagt; want wonderen waren de behoefte dier zinnelijke Volken. Bij den Oosterling, die door *Droomen* geleid werd, deed Hij Nebukadnezar zijn wil door een droom openbaren. Kon er wel iets krachtiger werken, dan wanneer Jehova dien droom liet verklaren door zijnen gezant, daar de Vorst niet twijfelde, of het uitleggen van droomen was eene gave der Goden (II, IV: 18.)? Niets kon *hem* meer de Almagt van dien God doen bewonderen, dan wanneer Hij hem eēn zinnelijk bewijs gaf, dat Hij uit gevaren kan redden: bij hen een onmiddellijk bewijs der Goddelijke Almagt. Vooral *gezigten en voorteekenen* waren de gedurige begeerte der Oosterlingen. Kon dan aan Belzazar zijn aanstaand lot krachtiger worden voorgesteld, en daardoor de eer van dien God, die hem kende, worden verbreid, dan door hem zulks in een gezigt aan den wand te openbaren? In gezigten en droomen zijn wil te openba-

baren, was, overeenkomſtig de tijdelijke behoeften, de gewoonte van Jehova. Hij deed het dan ook aan Daniel. Maar Hij deed het door de regte middelen. Trapswijze werd dit ontwikkeld. Ook de lotgevallen der Volkeren werden zelfs aan eenen Daniel niet op eens verkondigd. Eerst kent hij de algemeene trekken nopens de opkomende Rijken (VII.), en dan derzelver namen (VIII.); eerst de uitgebreidheid van het Mesſias-Rijk, dan de naam van den Stichter (VII en VIII verg. IX.). Zoo zien wij reeds hierin de bewijzen voor eene vijfde opmerking.

5. *Dit alles gebeurde overeenkomſtig den gang der Godsregering op verſchillende tijden.* Trapswijze moest deze voortgang zijn. Daarom openbaarde Hij zich eerst als den Alwetende (II.), later als den Almagtige (III, VI.), en eindelijk als den Eenige (V, VI.). Dit alles geſchiedde na verloop van jaren, en het een moest het ander aanvullen. Bij elke ſchijnbaar nieuwe ondergang van der Joden God deed hij dit te krachtiger. Zoo werd zijne eere levendig gehouden, gedurende die 70 jaren. Zoo werkte dit alles, om eenmaal het denkbeeld der Joodſche Theocratie te doen vervangen door het

het Rijk van den Messias, de eindelijke Wereld-Theocratie.

Christen! Zie! dat is Godsregering over de Wereld! Zoo wijs handelde onze God in de opvoeding des menschdoms, door hetzelve in elken leeftijd die middelen van opvoeding, lessen en vermaningen te geven, en dien loop hunner lotgevallen te bepalen, die hun behoefte was (126). Daniels Geschrift doe ons die wijsheid eerbiedigen!

(126) Hier is het einde onzer taak. Het ware toch minder overeenkomstig het doel dezer Proeve, het Belang dezes Boeks aan te toonen, voor de stichting en opbouwing van het Christelijk gemoed in alle, ook de moeijelijkste, wegen des levens. Van deze zijde is dit Boek reeds zoo menigmaal aanbevolen, en ook op onze Scholen bekend. Wie zulks niet bij de lezing kan opzamelen, raadplege, behalve VOS t. a. p., aan het einde der *verklaring* van elk Hoofddeel, vooral STRONCK, in deszelfs nuttig *Bijbelsch Huisboek*, D. VIII. en bij het V. Hoofdst. VAN LIS, *Leerredenen over Dan.* V. — Wij konden nog eenige trekken bijbrengen over de Israëlitische Geloofs- en Zedeleer dier dagen, uit Daniel opgemaakt, doch wij willen niet vooruitloopen, het geen welligt door het *Eerw. Haagsch Genootschap* zou kunnen gevraagd worden, *over de Geloofs- en Zedeleer des Bijbels in de onderscheidene tijdperken des O. V.*

BESLUIT.

B E S L U I T.

Zoo hebben wij Daniel gelezen, om Daniel te leeren verstaan, en hem uit den geest zijner Eeuw en de geschiedenis zijnes leeftijds getracht te verklaren. Of dit ons eenigzins gelukt is, staat aan anderen te beoordeelen.

Wij meenden hier den Hebreeuwsch-Babijlonischen Geest te herkennen, overeenkomstig de zeden, gewoonten, taal en lotgevallen dier tijden. — Zijn Geschrift vertoonde ons eene Verzameling van Gedenkschriften uit de tijden der Babijlonische Ballingschap, waarin wij Daniel grootendeels als Schrijver meenden te ontdekken, doch later dan dezelve beschreven zijn, door hem of een ander waarschijnlijk bijeengezameld en met eene Inleiding vermeerderd. Te regt geplaatst in den Bundel der Heilige Boeken, is het verschil van taal in dit Geschrift slechts af te leiden uit den tijd, waarin deze Stukken elk afzonderlijk en tot verschillend gebruik werden opgeteekend, of ten dienste der Joden bijeenverzameld. Beschreven in een' stijl, zoo een-

eenvoudig en natuurlijk, zoo geheel Oosstersch, als dezelve naar den toenmaligen ſtaat der Volken wezen kon, doch gehoogd door Chaldeeuwſche en Hebreeuwſche tinten, vindt men in de Profetiën geene Dichtſtukken, geene Redevoeringen, maar prozaïſche verhalen van zijne Gezigten, met Symboliſche Voorſtellingen vermengd; bedoelen zij de luisterrijke handhaving van Gods eer onder de Volken, door daden en teekenen, geſchikt naar de zinnelijke behoeften dier tijden, en moest derzelver Verzameling de eer van Jehova onder de Joden doen kennen, en hen hoeden tegen Afgoderij. — Zie daar het karakter van dit Boek, in eenige trekken naar ons inzien vermeld. Uit dit oogpunt gelezen, wordt ons deszelfs Echtheid bevestigd bij onpartijdig onderzoek, en weerlegt Daniel zelf de bedenkingen van latere Eeuwen.

Van welke zijde wij ook dezen Bundel beſchouwen, overal treft ons deszelfs hoog belang voor de Geſchiedenis der Wereld en der Menschheid, voor Godsregering en Godsdienstleer; vooral voor de vestiging en uitbreiding van het Godsrijk op aarde. Niet alleen zijn deze Stukken in overeenſtemming met de Ongewijde Geſchiedenis, maar zij geven vooral licht nopens den toeſtand der Oosterſche

ſche Monarchijen en Stamhuizen, door wenken, welke wij hier aantreffen; en helderen ons hier en daar daadzaken op uit de geſchiedenis der Babijloniërs, Meden en Joden. Zij doen ons, meer dan andere, den ſtaat van Godsdienst en Wetenſchappen in Babijlonië kennen, en geven ons op elke bladzijde veelvuldige trekken uit de zeden en gewoonten, uit het openbaar en huisſelijk leven der Oosterlingen, en uit de geſchiedenis van Vorſtelijk *Despotisme.* — Toeft onze aandacht bij den Profetiſchen Bundel, wij vinden bij hem wel uitzigten geopend, even als bij al de overige Profeten zijner Natie, maar hoogere en ruimere uitzigten zijn hem daarenboven aangewezen, overeenkomſtig zijn' ſtand en behoeften. Hij is Wereldprofeet. — Zoo ontdekt hij, als een Joannes, de raadſelen der toekomst voor het oog der Volken, en gaat uit van de troonen der Wereld. Daarom leren wij uit hem den gang en de wijsheid der Godsregering kennen, die eenmaal zich oplost in het Godsrijk op aarde.

Zoo worde de waarde en het belang dezer kostbare Verzameling meer gekend, onder-

zocht, geëerd en hooggeſchat. Tot bevordering van dit doel zijn ook deze eenvoudige opmerkingen verzameld, en aan het wikkend oordeel der Beſtuurderen van het *Eerw. Haagsch Genootſchap tot verdediging van den Christelijken Godsdienst* worde het onderworpen, of, onder den zegen Gods, ook door deze geringe Proeve *eene Bijdrage* kan worden geleverd, *tot handhaving van de eere des Bijbels.*

ZINSPREUK:

Onderzoekt de Schriften.

JEZUS.

BLAD-

BLADWIJZER

VAN

AANGEHAALDE OF OPGEHELDERDE

BIJBELPLAATSEN.

H. XII:

✿

VER-

VERBETERINGEN.

Bl. 2, 3, 4, 10, 44. Perſiſche *lees* Perziſche
— 14 reg. 5. had, elk *lees* had. Elk
— — — 7. Nebucadnezàrs *lees* Nebukadnezars
— 17, 21, 47, 125. alle *lees* al
— 26—27. Dmascenus *lees* Damascenus.
— 28. n. 14. *bij te voegen*: I. S. 40. 49. ff.
— 29. reg. 17. Canon *lees* Kanon
— 44. reg. 6. I. 2. *lees* I. 21.
— 44. reg. 18. en Bl. 47. I. 20 *lees* I. 21.
— 103. reg. 21. dien ſchakel *lees* die ſchakel
— 112. reg. 17. Nabocolaſſar *lees* Nabokolaſſar
— 115. reg. 28. μ' (40) *lees* ιη' (18)
— 131. reg. 5. *Nobonidus* *lees* *Nabonidus*
— 132. noot 36. *bij te voegen* en BERTHOLDT *Daniel* II. 4 Exc.
— 142. reg. 22. en zien *lees* wij zien
— 155. reg. 14, 23. hunne *lees* hare
— 164. reg. 28. حرط *lees* خرط
— 176. reg. 22. חרץ *lees* חרע

Nog voege men in op Bladz. 205. *regel.* 13. *achter*: andere Volken:

Nahum had een last aan Ninivé of Aſſyrië; dus geheel tot de Volken-geſchiedenis betrekkelijk. En echter ook hier wordt dit alles in verband gebragt tot Israël. Deze ondergang zou hen treffen, omdat er één was uitgegaan (Sannecharib) die kwaad dacht tegen Jehova (I: 11.). En dit moest ſtrekken tot troost van Israël; want hij zou hen niet meer verdrukken (vs. 15.): ja! de Heere zou wrake nemen over de verdrukking Israëls (II: 2.). Intusſchen zulk eene uitdrukkelijke Profetie der Volken is een hoogst opmerkelijk verſchijnſel.

